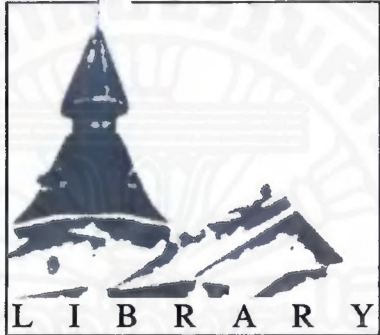

THAMMASAT

UNIVERSITY

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

หายาหมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๘)

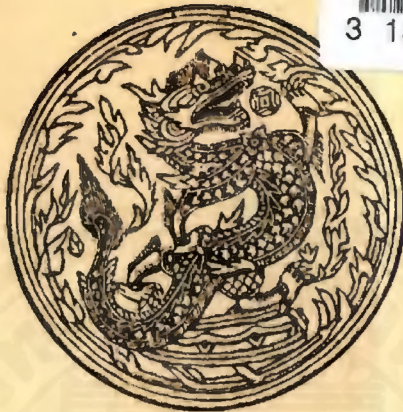
าพณฯ ดร.สุกสิลา ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำดึกเกอร์

TULIB

3 1379 00954298 7

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒

เรื่องทูตฝรั่งเศสมายกรงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

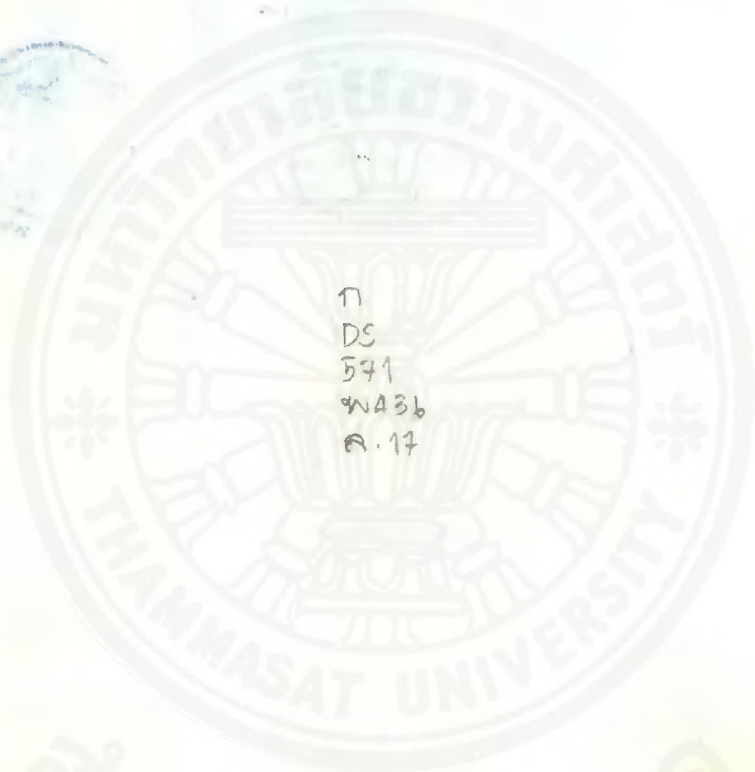
พระยาสุรพกิจปรีชา (ชั้น โชติคเสถียร)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ก
DS
571
WA36
ธ. 17

สำนักหอสมุด

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุรพกิจปรีชา (ชั้น
โชติกะเสถียร) เถ้าภาพประสงคฺ์จะให้หนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นที่
ระลึกถึงเรื่องหนึ่ง ถ้าให้หนังสือเกี่ยวกับเรื่องทูตก็จะเป็นที่พอใจ
เพราะพระยาสุรพกิจปรีชา ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ
มาในทางทูตเป็นเวลานาน ครั้นหลังที่สุด ได้เป็นอัครราชทูตสยาม
ประจำราชสำนักกรุงโรม กรมคิดปกครองได้เลือกเรื่องทูตฝรั่ง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือหนังสือเล่มนี้ให้พิมพ์เป็นพิเศษ นับ
เป็นภาค ๖๒ ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร

เรื่องที่เกี่ยวกับทูตฝรั่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุง
สยาม ถ้าว่าดังเอกสารต่าง ๆ ที่ฝรั่งจดเอาไว้ ย่อมมีอยู่มาก
ส่วนเอกสารทางฝ่ายไทย ถึงแม้จะมีอยู่ ก็ยังไม่สู้แพร่หลาย
เพราะที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มาก ถ้าได้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นไว้
ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ค้นคว้าและผู้ ศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเอก
ประการ ด้วยจะได้ทราบเรื่องราวของเก่า ตลอดจนความคิดอ่าน
ในสมัยนั้น ทั้งฝ่ายเราและฝ่ายฝรั่งที่ได้ถนัดขึ้น

เอกสารต่าง ๆ ที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีกระจัดกระจายอยู่
หลายแห่ง ส่วนมากมีในหมายรับสั่งประจำรัชกาล ซึ่งเขียนด้วยเส้น
จีนสอดขาวในสมุดไทย หมายรับสั่งเหล่านี้ที่เคยพิมพ์มาแล้วก็มีบ้าง
และที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มากน้อย ในการรวบรวมพิมพ์ครั้งนี้ มี

เวลาจำกัด เพราะกระชั้นงานมาก ไม่มีโอกาสจะสอบสวนได้ ถัดวัน
 เพียงแต่ถ่ายมาจากสมุดไทย บางฉบับก็ตั้งเสียเวลาอ่านสอบ
 เพราะตัวหนังสือลบลือนอยู่มากแห่ง จึงน่าจะมีการขาดตกบกพร่อง
 อยู่บ้าง ในรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เอกสารอันเกี่ยวกับเรื่องทศฝรัง
 กันยังไม่พบ จึงได้เก็บข้อความที่มีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ เริ่มแต่
 ครั้งทศฝรังเป็นเหตุเข้ามาในกรุงสยาม สมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดลงมา
 จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มาแล้วไว้โดยสังเขป แต่ได้บอก
 ที่มาของเรื่องเหล่านั้นไว้ เพื่อผู้ที่สนใจต้องการจะทราบเรื่องโดย
 พิสดาร ก็อาจสอบค้นอ่านได้สะดวก

กรมศิลปากรขอเสนอโครงการศิลปกรรมบรรณาการ ที่
 เจ้าภาพบำเพ็ญเพื่ออุทิศอันสงสผล แต่พระยาสุรพกิจปรีชา
 (ชั้น ไชยกิจเสถียร) ว่าโดยฉะเพาะก็คือ การที่พิมพ์หนังสือเรื่อง
 ทศฝรังสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ให้แก่แพร่หลาย นับเนื่องในส่วนของวิद्या
 ถานเป็นพิเศษ เสมือนไค่อันกลการศึกษาของชาติ ให้ผู้ค้นคว้า
 วิชาประวัติศาสตร์เป็นต้น ได้รู้ความสะดวกยิ่งขึ้น อันควรมี
 ปฏิการบ่งจ่ายอำนวยการให้พระยาสุรพกิจปรีชา ได้ประสพหิตานุหิต
 ประโยชน์ และสิ่งที่จะต้องประสงค์อันปราศจากโทษทุกประการ ตาม
 สมควรแก่คตินิยมในสันปรายภพนั้น เทอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร)

พ.ศ. ๒๔๑๖ - พ.ศ. ๒๔๗๕

สำนักหอสมุด

ประวัติ

พระยาสุรพกิจปริชา เกิดวัน ๒ ๓ ค่ำ ๔ ขวอดจ์ตัวคัก

จุลศักราช ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๑๖
ในสกุล “โชติกเสถียร” (ซึ่งเป็นตระกูลข้าหลวงเดิม ในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) นามเดิม “ชื่น” เป็นบุตรพระยา
ทิพย์โกษา (โต) กับคุณหญิงกหลาย ทิพย์โกษา

ระหว่างอายุยังเยาว์ ได้ศึกษาในเมืองไทยตามกาลสมัย เช่น
วิชาหนังสือในสำนักโรงเรียนวัดบพิตรพิมุขใกล้บ้านเดิม พอมีความ
รู้บ้าง และได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง แล้วไปศึกษาณประเทศ
อังกฤษ สอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต กลับมารับราชการ

ชั้นต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นทนายว่าความใน
ราชการบางคราว และเริ่มแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ รับราชการ
ประจำในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในตำแหน่งเลขาธิการเสนาบดี
ผู้ช่วยที่ปรึกษาาราชการกระทรวง มีหน้าที่เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ
เป็นพน

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปรับราชการประจำใน
กระทรวงการต่างประเทศ ได้รับราชการทั้งในกรุงและต่างประเทศ เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุง
โตเกียว

๒. พุทธศักราช ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วยกงบัญชาการกระทรวง

๓. พุทธศักราช ๒๔๔๖ เป็นปีที่ช่วยพิเศษกองที่ปรึกษาราชการ
กระทรวงการมหาดไทย และอีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑

๔. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
ลอนดอนคราวหนึ่ง และอีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕

๕. พุทธศักราช ๒๔๕๑ เป็นเลขานุการกองที่ปรึกษากระทรวง

๖. พุทธศักราช ๒๔๕๓ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามนคร
วอชิงตัน เป็นอยู่เกี่ยวกับการแทนอิศรราชทูตด้วยคราวหนึ่ง และ
อีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ เป็นอยู่ทูตสยาม เป็นที่ปรึกษา
สถานทูตด้วย

๗. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นที่ปรึกษาและอยู่เกี่ยวกับการแทน
อิศรราชทูตสยามนครลอนดอน

๘. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นอิศรราชทูตสยามนครโรม
ประจำสำนักอิตาลี สเปน โปรตุเกส รวม ๓ ประเทศ

๙. พุทธศักราช ๒๔๖๗ ปรึกษาราชการแทนอิศรราชทูตสยาม
นครปารีส คราวลาพักหนึ่งด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง

เวลารับราชการอยู่ในต่างประเทศนั้น ได้รับราชการพิเศษอีก
บ้างบางคราว เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ ช่วยอิศรราชทูตสยามนครลอนดอน
รับการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยุโรป
ครั้งที่ ๒

๒. พุทธศักราช ๒๔๕๘ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากล
วิทยุโทรเลขที่กรุงลอนดอน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๒ แทนรัฐบาลสยามไปในงานฉลอง
ชัยชนะสงครามที่กรุงปารีส

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รัฐบาลสยามประจำสำนัก
สันนิบาตชาติ แทนอิศรราชทูตสยามนครปารีส ในคราวที่ลาพัก
ขบวนนอกส่วนหนึ่งด้วย

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๗ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากล
ไปรษณีย์ที่กรุงสต็อกโฮล์ม

๖. พุทธศักราช ๒๔๖๘ และ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ได้แก้ไข
ทำสัญญาทางพระราชไมตรีสยามกับประเทศอิตาลี สเปน และ
โปรตุเกส

รวมเวลาที่ได้รับราชการประจำสืบมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙
จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๑ รวม ๓๒ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ออกจากประจำการรับพระราชทานบำนาญ ถอนรับราชการมานาน
และรวมเวลาที่ได้อยู่ในเมืองต่างประเทศ ตั้งแต่แรกออกไปศึกษาจน
ถึงได้รับราชการ ทั้งในยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น วนเวียนไปมาหลาย
ประเทศมากกว่าที่ได้ประจำอยู่ในเมืองไทย

ตลอดเวลาที่ได้รับราชการมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนตาม
ตำแหน่ง ได้รับพระราชทานยศสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ เครื่องราช
อิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ เช่น

ยศ

๑. พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นอำมาตย์เอก
๒. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นมหาอำมาตย์ตรี

บรรดาศักดิ์

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นหลวงสรพกิจปรีชา
๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระสรพกิจปรีชา
๓. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสรพกิจปรีชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๑ วัชรภรณ์
๒. พุทธศักราช ๒๔๕๖ ภูษณาภรณ์
๓. พุทธศักราช ๒๔๕๘ เข็มข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๖
๔. พุทธศักราช ๒๔๖๑ ตรีตาภรณ์มงกุฎสยาม
๕. พุทธศักราช ๒๔๖๒ ตรีตาภรณ์ช้างเผือก
๖. พุทธศักราช ๒๔๖๓ ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยาม
๗. พุทธศักราช ๒๔๗๑ เหรียญรัตนาภรณ์ ป. ป. ร. ชั้น ๓
๘. พุทธศักราช ๒๔๗๑ ปฐมามภรณ์มงกุฎสยาม
๙. เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาและเหรียญ ตามคราว

ที่พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เลยองค์อนเนอร์ชั้น ๕ ประเทศฝรั่งเศส

๒. พุทธศักราช ๒๔๖๔ อีสเบลาลาคาโกลิกาชั้น ๒ ประเทศ
สเปน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๕ โปลาตการ์ชั้นที่ ๑ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๕ อีสเบลาลาคาโกลิกาชั้น ๑ ประเทศ
สเปน

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๕ ออร์เคอร์ออฟเคอเคอสด์ชั้นที่ ๑
ประเทศโปแลนด์

๖. พุทธศักราช ๒๔๗๐ มกุฎอิตาลีชั้น ๑

เคยเป็นสมาชิกหลายสโมสร เช่นเป็นสมาชิกหอพระสมุท
วชิรญาณ ตั้งแต่แรกตั้งในพระบรมมหาราชวัง มีอัครราชทูต
โอบอ้อมอารี คบหาสมาคมกว้างขวางหลายชั้นชนทั้งไทยทั้งชาว
ต่างประเทศ

เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งในลำไส้ตั้งแต่กรกฎาคม ใ้พยายาม
รักษาจนถึงที่สุด ถึงอนิจกรรมที่บ้านถนนสีลม วันที่ ๒๔ ตุลาคม
พุทธศักราช ๒๔๗๕ อายุ ๖๕ ปี ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ หีบ
บรรจุศพและเครื่องประกอบศพตามเกียรติยศ

ระหว่างนี้ ภริยา บุตรชายหญิงที่ยังมีชีวิตอยู่หลายคน และ
บุตรชายให้รับราชการ

๑. คุณหญิงฉนวน สรรพกิจปรีชา มีบุตร

(๑) อำมาตย์ตรี หลวงประเสริฐไมตรี (วงศ์) เลขานุการ
สถานทูตสยาม ณ กรุงปารีส

(๒) นายพันตรี หลวงสุรณรงค์ (งษ์ไชย) ประจํากรมยุทธการทหารบก

(๓) นายชม นายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

(๔) นางสาวลิวิ ภรรยานายพจน์ สารสิน

๒. เอ็น (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นายสนิท กรมไปรษณีย์โทรเลข

๓. หริ่ม (ภริยา) บุตรที่มีอยู่

(๑) นางสาวช่อทิพย์

(๒) นายเชื้อทิพย์

๔. บรณา (ภริยา) มีบุตร

(๑) เด็กชายจิตต์

(๒) เด็กชายเสนห์

กำหนดจะไ้รับพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม
วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๔ เวลา ๑๗ นาฬิกา

สารบาญ

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑	....	....	....	....	หน้า	๑
ไปตฤเทศมาเจริญทางพระราชไมตรี	....	....	....	....	,,	๒
หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปตฤเทศ	....	....	....	....	,,	๓
กำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้าถวายพระราชศาสน์	....	....	....	....	,,	๓
กำหนดแขกเมืองถวายบังคมลากลับ	....	....	....	....	,,	๗
กำหนดแห่พระราชศาสน์ไปลงเรือ	....	....	....	....	,,	๘
ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒	....	....	....	....	,,	๑๐
ไปตฤเทศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	....	....	....	....	,,	๑๐
ไปตฤเทศเจ้าเมืองมาเฝ้าให้ทูตเข้ามา	....	....	....	....	,,	๑๑
เหตุที่สมาคมกับไปตฤเทศ	....	....	....	....	,,	๑๑
ทูตไปตฤเทศเข้าเฝ้า	....	....	....	....	,,	๑๒
อนุญาตให้ไปตฤเทศไปมาค้าขาย	....	....	....	....	,,	๑๒
เริ่มมีไมตรีกับไปตฤเทศ	....	....	....	....	,,	๑๓
อธิบายเรื่องการที่ต่างประเทศถวายของ	....	....	....	....	,,	๑๕
ไปตฤเทศขอทำสัญญา	....	....	....	....	,,	๑๕
ไปตฤเทศขอตั้งกงสุลเบเนรอล	....	....	....	....	,,	๑๖
พระราชทานที่ให้ตั้งสถานกงสุลไปตฤเทศ	....	....	....	....	,,	๑๖
ทรงตั้งกงสุลไปตฤเทศเป็นขุนนางไทย	....	....	....	....	,,	๑๖

ทำหนังสืออนุญาตการค้าขายแทนสัญญา	....	หน้า ๑๖
อธิบายวิธีทำหนังสือสัญญาอย่างโบราณ	....	๑๗
อังกฤษเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	....	๑๘
เวสเทินต์เมืองสิงคโปร์บอกมาว่าทูตอังกฤษจะเข้ามา		
กรุงเทพ ฯ	....	๑๘
โปรดให้พระยาสุริยวงค์มนตรีว่าที่พระคลัง	....	๑๙
เหตุที่อังกฤษแต่งทูตมา	....	๑๙
ความประสงค์ของอังกฤษที่แต่งทูตเข้ามา	....	๑๙
คำสั่งของรัฐบาลอินเดียที่ส่งทูต	....	๒๑
ครอเฟต ทูตอังกฤษเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ	....	๒๔
อักษรศาสตร์ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ	....	๒๕
เครื่องราชบรรณาการทูตอังกฤษถวาย	....	๒๘
เสด็จออกแขกเมืองทูตอังกฤษ	....	๒๙
ความลำบากในการปรึกษากับทูตอังกฤษ	....	๒๙
ข้อปรึกษากันในระหว่างไทยกับอังกฤษ	....	๓๒
ว่ากันด้วยการค้าขาย	....	๓๒
ว่ากันด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี	....	๓๓
การปรึกษากับทูตอังกฤษไม่ตกลงกัน	....	๓๔
ว่ากันด้วยเรื่องหนังสือตอบ	....	๓๔
เกิดเหตุเรื่องนายเรือของทูต ข่ายของหนีนาย	....	๓๔

(๓)

เกิดเหตุเรือรบครอเพ็ดไทยหยั่งน้ำท่าแผนทและพุด

หมื่นไทย ... .. หน้า ๓๕

พระราชทานของตอบแทน ... .. ,, ๓๕

หนังสือไทยตอบอังกฤษ ... .. ,, ๓๖

หนังสือกล่าวโทษครอเพ็ด ... .. ,, ๓๖

ครอเพ็ดไปเมืองญวน ... .. ,, ๓๖

ครอเพ็ดมาเป็นเรลเอนด์เมืองสิงคโปร์ ... .. ,, ๓๖

ครอเพ็ดกลับคิดขไทย ... .. ,, ๓๖

ผลของการที่รัฐบาลอินเดียของอังกฤษแต่งตั้งทูตเข้ามา

เมืองไทย ... .. ,, ๓๗

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓ ... .. ,, ๓๗

อังกฤษเกิดรบกับพม่าครั้งแรก ... .. ,, ๓๗

ไทยแต่งกองทัพออกไปตั้งที่ต่อแดนพม่า ... .. ,, ๓๘

อังกฤษขอให้ไทยช่วยรบพม่า ... .. ,, ๓๘

เหตุที่ไทยไม่ตกลงกับอังกฤษในเรื่องรบพม่า ... .. ,, ๓๘

อังกฤษให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์น เป็นทูตเข้ามา ... .. ,, ๔๑

ไทยกับอังกฤษทำหนังสือสัญญาครั้งแรก ... .. ,, ๔๒

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดีย ... .. ,, ๔๒

นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์น นำหนังสือสัญญามาเปลี่ยน ,, ๔๘

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๕ ... .. ,, ๕๐

หมายรับสั่ง ว่าด้วยนายเอทมันตร์อเบิต ทูตอเมริกัน	
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	หน้า ๕๑
จดหมายเหตุ เรื่องทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราช	
ไมตรี	๕๖
บริษัทอีสต์อินเดียแต่งให้นายวิคตันเข้ามาขอทำสัญญา	
ซื้อขายของไทย	๕๘
นายวิคตันถวายเครื่องราชบรรณาการ	๖๐
ของหลวงพระราชทานตอบแทน	๖๑
ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ	๖๑
อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา	๖๗
อเมริกันและอังกฤษ เข้าใจผิดในประเพณีการค้าขาย	
ของไทย	๖๗
เหตุที่ทูตอเมริกันเข้ามา	๖๗
จดหมายเหตุ เรื่องบัลเลต์เค้บ ทูตอเมริกันเข้ามา	
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๓	๖๘
เรือรบอเมริกันมาถึงสันดอน	๖๘
ว่าด้วยกำหนดวันรับทูต	๗๑
ทูตมาถึงกรุงเทพ ฯ	๗๒
ทูตไปหาพระยาศรีพิพัฒน์	๗๔
จดหมายทูตมาถึงพระยาศรีพิพัฒน์ ฉบับที่ ๑ ...	๗๘
คำของทูตเตรียมจะกราบทูลพระกรุณา	๘๔

(๕)

เทศมหายพระยาเศวตพิพัฒน์คอบทศ ฉบับที่ ๑ .... หน้า	๘๖
เทศมหายทศมถิงเจ้าพระยาพระคลัง .... ,,	๘๗
เทศมหายทศมถิงพระนายไวยวรรณาด .... ,,	๘๘
เทศมหายพระนายไวยวรรณามถิงนายพลเรือรบอเมริกัน ,,	๘๙
ส่งสระเบียงให้เรือรบอเมริกัน .... ,,	๙๐
ส่งทศไปจากกรุงเทพ ฯ .... ,,	๙๑
เทศมหายทศมถิงพระยาเศวตพิพัฒน์ ฉบับที่ ๒ .... ,,	๙๒
เทศมหายนายพลเรือรบอเมริกันถิงพระนายไวยวรรณาด ,,	๙๓
สำเนาอักษรคำสั่งของประธานาธิบดีอเมริกัน ที่ระลวย	
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว .... ,,	๙๔
สำเนาทราตั้งบัลเลศเตียบเป็นทูตอเมริกัน .... ,,	๙๕
คำให้การเงินเลี้ยงทมาภิเรือทูตอเมริกัน .... ,,	๙๖
สำเนามหายรัชสังในการรับทูตอเมริกัน .... ,,	๙๗
รายนามบุคคลที่ปรากฏในเทศมหายเหตุเรื่องบัลเลศเตียบ	
ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้ ,,	๙๘
อังกฤษขอแก้หนังสือสัญญา .... ,,	๙๙
เทศมหายเหตุ เรื่องเซอร์เซมสับรุก ทูตอังกฤษเข้ามา	
ขอแก้หนังสือสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ .... ,,	๑๐๐
คำแปล หนังสือเซอร์เซมสับรุกถิงเจ้าพระยาพระคลัง ,,	๑๐๑
เทศมหายคำสนทนาในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง	
กับเซอร์เซมสับรุก .... ,,	๑๐๒

(๖)

คำแปลหนังสือหลอกลวงคปมะสตันถึงเจ้าพระยาพระคลัง หน้า ๑๒๗
จดหมายคำสนทนาในระหว่างจมนไวยวรรณาด

กับเซอร์เชมสबरุก .... .. ,, ๑๒๘
รายงานนาคนลกตรงที่กำบนของทตคิตว่อง .... .. ,, ๑๓๒
กระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องทต .... .. ,, ๑๓๔
รับเซอร์เชมสबरุกมาพักในกรุง ฯ .... .. ,, ๑๔๐
จดหมายคำสนทนาในระหว่างเสนาบดีกับเซอร์

เชมสबरุก .... .. ,, ๑๔๑
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๑ ,, ๑๔๓
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๒ ,, ๑๔๗
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๓ ,, ๑๕๐
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๔ ,, ๑๕๒
ร่างหนังสือสัญญาที่เซอร์เชมสबरุกส่งให้เจ้าพระยา

พระคลัง .... .. ,, ๑๕๔
หนังสือเซอร์เชมสबरุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๕ ,, ๑๕๘
ร่างสัญญาพิภคสินค้า .... .. ,, ๑๖๖
จดหมายเหตุ ถวายร่างหนังสือตอบเซอร์เชมสबरุก ,, ๑๗๐
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๑
ของเซอร์เชมสबरุก .... .. ,, ๑๗๑

(๓)

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขกหมายฉบับที่ ๒

ของเซอร์เซมสबरก .... .. หน้า ๑๗๓

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอขกหมายฉบับที่ ๓

ของเซอร์เซมสबरก .... .. ,, ๑๘๐

คำปรึกษาข้าทูลละออง ฯ ที่ตรวจร่างสัญญา .... .. ,, ๑๘๓

หนังสือเสนายักษ์พร้อมกันมาถึงเซอร์เซมสबरก .... .. ,, ๒๐๐

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังทูลขอปลดปล่อยคน .... .. ,, ๒๑๓

รายงานบุคคลที่ปรากฏในกฎหมายเหตุเรื่อง

เซอร์เซมสबरก .... .. ,, ๒๑๔

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๔ .... .. ,, ๒๒๓

อังกฤษแห่งทศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๔๔ .... .. ,, ๒๒๕

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยจักคนรับรอง .... .. ,, ๒๒๘

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการยิงสลุดรับราชทูต .... .. ,, ๒๓๓

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง

ว่าด้วยการชำระระเบียบเรียงพระราชพงศาวดาร

สยามเป็นต้น .... .. ,, ๒๓๕

(๘)

หมายรับสั่ง	เรื่องขึ้นรับเซอเรียนเบาริง	หน้า	๒๔๑
ฉบับที่ ๑	เรื่องจัดของไปทักทตที่เมืองสมุทรปราการ	..	๒๔๑
ฉบับที่ ๒	เรื่องจัดส่งของไปทักทตที่เรือกลไฟ	..	๒๔๒
ฉบับที่ ๓	เรื่องพระราชทานเบี้ยเลี้ยงทต	..	๒๔๓
ฉบับที่ ๔	เรื่องให้ทักไฟรายทางทตเข้าเฝ้า	..	๒๔๕
ฉบับที่ ๕	เรื่องหมายกำหนดการเสด็จออกรับ		
	แขกเมือง	..	๒๔๕
ฉบับที่ ๖	เรื่องย้ายเลขเข้ากระบวนตรียกแขกเมือง	..	๒๕๑
ฉบับที่ ๗	เรื่องจัดการเพิ่มเติม	..	๒๕๓
ฉบับที่ ๘	เรื่องจัดเรือรับแขกเมือง	..	๒๕๔
ฉบับที่ ๙	อธิบายเรื่องเรือรับราชทต	..	๒๕๕
ฉบับที่ ๑๐	เรื่องเสอนกำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้า	..	๒๕๖
ฉบับที่ ๑๑	เรื่องจัดเรือ ๕ ลำรับแขกเมือง	..	๒๕๖
ฉบับที่ ๑๒	เรื่องเกณฑ์ทักของลือมวง	..	๒๕๗
ฉบับที่ ๑๓	เรื่องกระบวนแห่รับเสด็จทักชวณ		
	ราชวราราม	..	๒๕๘
ฉบับที่ ๑๔	เรื่องส่งกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค	..	๒๖๐
ฉบับที่ ๑๕	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์		
	ไปส่งเรืออังกฤษ	..	๒๖๒
ฉบับที่ ๑๖	เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์		
	ไปส่งเรืออังกฤษ	..	๒๖๓

ฉบับที่ ๑๗ สั่งกระบวนแห่งพระราชศาสน์ไปยัง

เรืออังกฤษ .... หน้า ๒๖๕

ฉบับที่ ๑๘ จะเสด็จลงประทับตำหนักน้ำ

ให้แขกเมืองทูลลา .... ,, ๒๖๗

ฉบับที่ ๑๙ เรื่องอนุญาตให้อเมริกันไปมา

นอกด่านทางใต้ .... ,, ๒๖๘

หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกกรีบแขกเมืองอังกฤษ ฝรั่งเศส

ที่พระที่นั่งราชฤทธิอย่างปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ,, ๒๖๙

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลเมืองมตะเข้เข้าเฝ้า .... ,, ๒๗๐

อังกฤษนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ .... ,, ๒๗๑

หมายรับสั่งเรื่องทอนรับฮาร์ปากส์ ทูตอังกฤษ .... ,, ๒๗๑

ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดของไปทักทูลและรับทูตเข้ามา

ณกรุงเทพ ฯ .... ,, ๒๗๑

ฉบับที่ ๒ เรื่องให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ไปรับทูตอังกฤษ

ที่เมืองสมุทรปราการ .... ,, ๒๗๓

ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดขบวนยี่สิบตรีรับแขกเมือง .... ,, ๒๗๔

ฉบับที่ ๔ เรื่องยี่สิบตรีขอมขมขมขม .... ,, ๒๗๕

ฉบับที่ ๕ เรื่องเกณฑ์เรือและคู่เคียงแห่งพระราชศาสน์ ,, ๒๗๕

ฉบับที่ ๖ เรื่องจัดไฟรับแขกเมืองตามช่องลิมา .... ,, ๒๗๖

ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับทูตณพระที่นั่งสุทิวลาปราสาท ,, ๒๗๖

ฉบับที่ ๘ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลาวันแขกเมือง ... หน้า ๒๘๒

ฉบับที่ ๙ เรื่องจึกของส่งเรือพระที่นั่งไปส่งแขกเมือง

อังกฤษ ๒๘๓

ฉบับที่ ๑๐ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลาวันแขกเมือง ... ๒๘๔

ฉบับที่ ๑๑ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า เกณฑ์

ข้าราชการเฝ้าตามที่กำหนดให้ ๒๘๕

ฉบับที่ ๑๒ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ให้จัดการ

รับให้พร้อม ๒๘๕

ฉบับที่ ๑๓ เรื่องเกณฑ์เรือแท่นพระราชาสน ๒๘๖

ฉบับที่ ๑๔ เรื่องจึกเรือน้ำแท่นพระราชาสน ๒๘๖

ฉบับที่ ๑๕ เรื่องเกณฑ์เรือมังกรในการรับทูต ๒๘๗

ฉบับที่ ๑๖ เรื่องมีละครหลวงที่พระที่นั่งสุทิต

มหาปราสาท ๒๘๗

ฉบับที่ ๑๗ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ๒๘๘

ฉบับที่ ๑๘ เรื่องสารปากสักขีขุนนางอังกฤษเข้าเฝ้า ๒๘๙

ฉบับที่ ๑๙ เรื่องจ่ายน้ำมันตามตะเกียงรับราชทูตอังกฤษ

ในเวลาเข้าเฝ้า ๒๘๙

ฉบับที่ ๒๐ เรื่องจึกเรือรับราชทูตเข้าเฝ้า ๒๙๐

ฉบับที่ ๒๑ เรื่องมีละครให้แขกเมืองดู ๒๙๑

ฉบับที่ ๒๒ เรื่องให้จึกจ่ายข้าวสารให้แขกเมืองอังกฤษ ... ๒๙๓

ฉบับที่ ๒๓ เรื่องทูตเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งราชฤดี ๒๙๔

อเมริกันแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ ... .. หน้า ๒๙๖

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับอเมริกัน ทูตอเมริกัน ๒๙๖

ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดส่งของไปทักทตที่เมืองสมุทรปราการ, ๒๙๖

ฉบับที่ ๒ เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องราชบรรณาการ ๒๙๗

ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดเรือพาไปรับทูตที่เมืองสมุทรปราการ, ๒๙๗

ฉบับที่ ๔ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกันมาพักที่ปากคลอง

ผดุงกรงเกษม และจัดของไว้ให้ทูตให้พร้อม ๒๙๘

ฉบับที่ ๕ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน ๓๐๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน ๓๐๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับรองและจัดของไปทักทต ๓๐๒

ฉบับที่ ๘ เรื่องทูตอเมริกันจะเข้าเฝ้า ๓๐๔

ฉบับที่ ๙ เรื่องทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทของเสนาบดี ๓๐๔

ฉบับที่ ๑๐ เรื่องทูตอเมริกันทูลลากลับ ๓๐๖

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองกงสุลอังกฤษ ที่จะมาอยู่

ประจำกรุงเทพ ฯ ๓๐๗

ฝรั่งเศสแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ ... .. ๓๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับมอญคินี่ ราชทูตฝรั่งเศส ๓๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับราชทูตฝรั่งเศส ๓๑๔

ฉบับที่ ๑ เรื่องเตรียมการเสด็จออกรับมณฑลราชทูต หน้า ๓๑๔

ฉบับที่ ๒ ว่าด้วยจัดเรือพายไปรับราชทูตฝรั่งเศส

กับขุนนางรวม ๒๖ คน ที่บ้านเจ้าพระยาร่วงค์

มหาโกษาธิบดี มาส่งท่าพระ ๓๑๗

ฉบับที่ ๓ ว่าด้วยเกณฑ์กระบวนแห่รับพระรูปพระเจ้า

แผ่นดินฝรั่งเศสแต่ท่าพระ เข้าประตูวิเศษชัยศรี ๓๑๘

ฉบับที่ ๔ ว่าด้วยเกณฑ์เรือรับราชทูตกับขุนนาง

และทหารฝรั่งเศสตามแห่ พระรูปพระเจ้าแผ่นดิน

ไปส่งในพระบรมมหาราชวัง มีทหารบน

ฝรั่งเศส ๑๐๐ คน เกณฑ์เรือเพิ่มเติมให้พอ ๓๑๙

ฉบับที่ ๕ เรื่องให้พนักงานไปรับเครื่องราชบรรณาการ

ของฝรั่งเศสที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ๓๒๐

ฉบับที่ ๖ เรื่องบุตรภรรยาราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้า

แล้วไปควักพระศรีรัตนศาสดาราม ให้จัดการรับ

ให้สะอาด ๓๒๑

ฉบับที่ ๗ เรื่องมีละครที่โรงทหารหน้าโรงหล่อ

ให้แขกเมืองฝรั่งเศสดู ๓๒๒

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรับพระราชศาสน์กรุงปารีส

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ..... ๓๒๓

หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับกงสุลฝรั่งเศส

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ..... ๓๒๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองมิสเตอร์เว ซาคิซังกุญ

เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ... .. หน้า ๓๒๔

ไปตฤณวงศ์แต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ ... .. ๓๓๐

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตไปตฤณวงศ์ ๓๓๐

ฉบับที่ ๑ เรื่องให้จัดที่พักอาศัยของคณะ รัฐบาลทูต

ไปตฤณวงศ์ ๓๓๐

ฉบับที่ ๒ เรื่องจารึกพระราชสาส์นไปประเทศไปตฤณวงศ์

ให้พิมพ์ลายพระหัตถ์ไปคอบประโคน ๓๓๒

ฉบับที่ ๓ เรื่องแลกเมืองระมาตละครุฑวิมชาโกศล

ให้จัดการรับรองให้ ๓๓๓

ฉบับที่ ๔ เรื่องแลกเมืองเข้าเฝ้าวังหน้า ทูลเกล้าฯ

วังหน้าแต่งพระองค์เข้าเฝ้าให้พร้อม ๓๓๔

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอเมริกันเข้าเฝ้าถวายอักษรสาส์น

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๒ ... .. ๓๓๕

ปรุเชียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ ... .. ๓๓๖

หมายรับสั่ง เรื่องตั้งรับทูตปรุเชีย ๓๓๖

ขอตั้งตำแหน่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ ... .. ๓๓๗

หมายรับสั่ง	เรื่องราชทูตขอสินค้าเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา ให้จัดการให้พร้อม	.....	หน้า ๓๓๗
หมายรับสั่ง	เรื่องเตรียมแก้พระราชสาส์นส่งเรืออเมริกันนอกสันดอน	.....	๓๓๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเลื่อนกำหนดแก้พระราชสาส์นไปส่งเรืออเมริกัน	.....	๓๔๒
	ไปตุเกศและเยอรมันนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน	เมษ พ.ศ. ๒๔๐๔	๓๔๓
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลไปตุเกศและเยอรมันกับขุนนางรวม ๕ คนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	ณวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓	
	หนังสือสัญญา	.....	๓๔๓
	ประชุมแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี	เมษ พ.ศ. ๒๔๐๔	๓๔๗
หมายรับสั่ง	เรื่องต้อนรับทูตประชุม	.....	๓๔๗
ฉบับที่ ๑	เรื่องจัดของไปรับทูตประชุม	.....	๓๔๗
ฉบับที่ ๒	เรื่องมีละครทูลของสนามหลวงให้ราชทูตประชุม	.....	๓๔๘
ฉบับที่ ๓	เรื่องจัดระเบียบให้เรือเสฟสหายไปส่งทูตนอกสันดอน และให้ไปรับทูตที่เพ็ชรบุรีด้วย	.....	๓๔๘
ฉบับที่ ๔	เรื่องแก้พระราชสาส์นไปส่งราชทูตประชุม	.....	๓๕๐
	ที่ตกหน้าวัดประยุรวงศ์	.....	๓๕๐

ฉบับที่ ๕ เรื่องราชทูตจะออกไปเฝ้าศรีบุรี โคยเรือ

แจวเรือพาย ... .. หน้า ๓๕๕

ฉบับที่ ๖ เรื่องแก้พระราชสาส์นตอบพระเจ้าแผ่นดิน

ปรเซียไปส่งให้ทูตทักทวนำวิกประยูรวงศ์ ๓๕๖

ฉบับที่ ๗ เรื่องรักโตะเลียบเจ้านายและแขกเมือง

ในงานฉลองพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระเจ้า

ฟ้าลงกรณ์ ๓๖๑

ฉบับที่ ๘ เรื่องรักเรือรบแขกเมืองและเครื่องราช

บรรณาการที่ขานเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ... ๓๖๒

ขอขึ้นคานำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี

เข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ... .. ๓๖๓

หมายรับสั่ง เรื่องขึ้นรับทศขอขึ้นคานำ ๓๖๓

ฉบับที่ ๑ เรื่องให้รักเรือไปรับราชทูตทักทวน

หน้าวิกประยูรวงศ์ ๓๖๓

ฉบับที่ ๒ เรื่องเตรียมรับทศขอขึ้นคานำเข้าเฝ้า

ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา ๓๖๔

ฉบับที่ ๓ เรื่องเลื่อนเวลาแขกเมืองเข้าเฝ้า

ไปวันก่อน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ๓๖๔

ฉบับที่ ๔ เรื่องรักให้ราชทูตทักทวนและแขกเมือง

เสด็จในพณอินท ๓๖๕

ฉบับที่ ๕ เรื่องรักของกินส่งราชทูต ๓๖๕

หมายรับสั่ง เรื่องรับพระราชสาส์นกับกงสุล

อังกฤษที่ท่าพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .... .. หน้า ๓๗๒

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแก้พระราชสาส์นตอบไป

เย็บมเย็บนในการที่พระราชชนนีของพระเจ้า

กรุงอังกฤษสวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .... .. ๓๗๓

หมายรับสั่ง เรื่องรักของกินไปประทานกำมะโคก

นายเรือรบฝรั่งเศสที่หน้าบ้านกงสุลเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๐๔ .... .. ๓๗๗

หมายรับสั่ง เรื่องประเทศฝรั่งเศสให้เรือรบเข้ามา

ส่งราชทูตสยาม ขุนนางนายทหารเรือรบฝรั่งเศส

เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๗๘

หมายรับสั่ง เรื่องรักแก้ว ๓ แคว่ไปรับแขกเมือง

ฝรั่งเศสที่ท่าพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .... .. ๓๘๐

หมายรับสั่ง เรื่องมัสการที่ท้องสนามหลวง

ให้ตั้งกองรับเสด็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .... .. ๓๘๐

หมายรับสั่ง เรื่องแขกเมืองฝรั่งเศสให้นำเรือรบเข้ามา

รับช้างและสัตว์ต่างๆเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ .... .. ๓๘๑

หมายรับสั่ง เรื่องรักการรับของแม่ทัพฝรั่งเศส ๓๘๔

หมายรับสั่ง เรื่องรักคอกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาวรา

รับแม่ทัพฝรั่งเศสผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน ๓๘๕

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องเตรียมการรับรองมองซิเออร์

ชาโนนกงสุลฝรั่งเศส จะเข้าเฝ้า^๕ที่พระที่นั่ง^๕

กุศลมหาปราสาท เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ .... .. หน้า ๓๘๖

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องรักษสิ่งของไปทักขณางอังกฤษ ที่เรือ

กลไฟซึ่งเข้ามาเทียบมกรรณสยาม เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ ,, ๓๘๗

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องกำหนดรับขนนางเรือรบ

อังกฤษเข้าเฝ้า^๕ ในพระที่นั่งอนันตสมาคม .... .. ,, ๓๘๘

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัด

มหาธาตุ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... .. ,, ๓๘๒

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่งตั้งทูต

ให้นำเครื่องราชอิสริยยศเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ,, ๓๘๓

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องให้รัตนมโคมาเลี้ยงฝรั่ง

ที่มณฑลนครราชสีมา .... .. ,, ๓๘๔

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องให้พาทูตฝรั่งไปเมืองเพ็ชรบุรี

เมืองสมุทรปราการ .... .. ,, ๓๘๕

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องจักรวรรดิฝรั่งที่มาใหม่ขึ้นไป

ตามเสด็จทรงเกล้า ฯ .... .. ,, ๓๘๕

หมายรับสั่ง ^๕ เรื่องกำหนดกงสุลฝรั่งเศสกับ

บาทหลวงจะเข้าเฝ้า^๕ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... .. ,, ๓๘๖

ขอฉันทาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... .. ,, ๓๘๗

หมายรับสั่ง	เรื่องตั้งรับทูตชอลันดา	....	หน้า ๓๙๗
ฉบับที่ ๑	เรื่องจับเรือแห่งพระราชศาสน์	....	” ๓๙๗
ฉบับที่ ๒	เรื่องกำหนดราชทูตเฝ้าพระที่นั่งอนันต		
สมาคม	ให้จัดช่างค้นช้างพิเศษรับแขกเมือง	....	” ๓๙๘
ฉบับที่ ๓	เรื่องให้ตัดดอกไม้สดสำหรับเครื่องบูชา	....	” ๔๐๑
ฉบับที่ ๔	เรื่องจับเรือไปรับเครื่องบรรณาการที่ปากทูล		
หน้าวัดประยุรวงศ์		....	” ๔๐๑
ฉบับที่ ๕	เรื่องเสด็จออกรับแขกเมือง		
ให้จัดการให้พร้อม		....	” ๔๐๒
ฉบับที่ ๖	เรื่องแห่งพระราชศาสน์ตอบ		
พระเจ้าแผ่นดินนิโฮแลนด์		....	” ๔๐๒
ฉบับที่ ๗	เรื่องจับเรือมณเฑาะลงพระราชศาสน์	....	” ๔๐๔
หมายรับสั่ง	เรื่องจับของไปทักแขกเมืองอังกฤษ		
	ที่มาเบียมกรเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	....	” ๔๐๔
หมายรับสั่ง	เรื่องกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า		
	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖	....	” ๔๐๕
หมายรับสั่ง	เรื่องให้หาดอกไม้ที่หอมมาตั้ง		
	รับแขกเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗	....	” ๔๐๖
หมายรับสั่ง	เรื่องจัดช่างมาขึ้นรับแขกเมือง	....	” ๔๐๖
หมายรับสั่ง	เรื่องให้จัดทำมาขึ้นรับแขกเมือง	....	” ๔๐๗

หมายรับสั่ง เรื่องมองซิเออร์โอบาเรต์ฝรั่งเศส

จะเข้าเฝ้าเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๗ ..... หน้า ๔๐๗

หมายรับสั่ง เรื่องจัดสิ่งของไปส่งเรือรบฝรั่งเศส ..... ,, ๔๐๘

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่งพระราชศาสน์

กรุงฝรั่งเศส ..... ,, ๔๐๙

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือกลไฟไปรับแม่ทัพอังกฤษ

ทันอกสันดอน ..... ,, ๔๑๐

หมายรับสั่ง เรื่องจัดของไปทักแม่ทัพอังกฤษ ..... ,, ๔๑๑

หมายรับสั่ง เรื่องแห่งพระราชศาสน์ไปกรุงฝรั่งเศส

ตั้งที่บ้านกงสุล ..... ,, ๔๑๒

หมายรับสั่ง เรื่องให้คำครัดคดเข้าเฝ้าเมื่อเวลา

เสด็จออกแขกเมือง ..... ,, ๔๑๓

หมายรับสั่ง เรื่องทอนรับทูตออสเตรียและทูตเบลเยียม ..... ,, ๔๑๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรืออัครเรศไปรับนายเรือ

อเมริกันทันอกสันดอนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๙ ..... ,, ๔๑๕

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าทูล

พระที่นั่งอนันตสมาคม ..... ,, ๔๑๖

หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าถวายพระแสงดาบ ..... ,, ๔๑๗

หมายรับสั่ง เรื่องให้ครุฑรับทูตฝรั่งเศสที่หอวังสมเด็จพระ

องค์ใหญ่แห่งหนึ่ง ทอดเมืองมะเกาฟักที่สวนดอกไม้

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์แห่งหนึ่งเมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐ ..... ,, ๔๑๘

หมายรับสั่ง	เรื่องจัดการรับราชทูตฝรั่งเศส	... ..	หน้า ๔๓๓
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้า		
	กรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง	... ..	๔๓๖
หมายรับสั่ง	เรื่องแก้พระอุปสมเถาพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส		
	เข้ามาในพระราชวัง	... ..	๔๓๗
หมายรับสั่ง	เรื่องเกณฑ์เรือไว้รับขุนนางฝรั่งเศส	... ..	๔๓๘
หมายรับสั่ง	เรื่องเสด็จออกกรมองซิเออร์ซาโพน		
	กงสุลฝรั่งเศส ถวายพระกลั๊งทองคำ		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	... ..	๔๓๙
หมายรับสั่ง	เรื่องให้จัดการรับทูตไปตุเกศและจิกของ		
	เลียงจนกว่าทูตจะกลับ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	... ..	๔๓๙
	ออกสเตรียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี		
	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐	... ..	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องรับพระราชศาสน์ประเทศออสเตรีย	... ..	๔๔๑
หมายรับสั่ง	เรื่องทักสิ่งของออกไปทักที่		
	เรือรบฝรั่งเศส เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๑	... ..	๔๔๒
หมายรับสั่ง	เรื่องกำหนดขุนนางฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้า		
	ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เกณฑ์เรือรบ		
	พระราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส	... ..	๔๔๓
สารบาญคั้นเรื่อง		... ..	๔๔๕

เรื่องทูตฝรั่ง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑

เมื่อครั้งกรุงเก่าเป็นราชธานี ได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่ง
ชาติไปทุกเทศ ทั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ต่อมาถึง
แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ปรากฏว่าได้มีทางพระราชไมตรีกับ
ญี่ปุ่น และฝรั่งชาติวิลันดา อังกฤษ สเปน และแต่งราชทูตไทย
ออกไปถึงเมืองวิลันดาในยุโรปเป็นครั้งแรกในแผ่นดินนี้ ถึงแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้มีไมตรีกับฝรั่งชาติเคนมาร์ค ต่อมาใน
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
จึงได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสอีกชาติหนึ่ง มีลูกค้าฝรั่งไปมา
ค้าขาย และมีบาทหลวงเข้ามาตั้งสอนศาสนาคริสต์นิกายเยซูอิตอยู่ตลอดเวลา
เสียดกรุงเก่าแก่พระมาซาคัก ในเวลาย่านเมืองเป็นเวลารวด พวกฝรั่ง
ต่างชาติก็พากันไปค้าขายเมืองอื่น ทางพระราชไมตรีก็มีกับต่าง
ประเทศจึงเป็นอันระงับไปคราวหนึ่ง

ในครั้งกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นพระราชโอรสบำรุงการ
สมาคมและค้าขายกับจีนเป็นสำคัญ มาถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตน
โกสินทร์ ประเวทเวลาฝรั่งต่างชาติทำสงครามกัน คราวเอมเปร

นะไปเลียนที่ ๑ การสมาคมกับฝรั่ง นาน ๆ จึงมีลูกค้าเข้ามา
ค้าหนิง (๑)

ถึงเดือน ๑๒ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ (พ.ศ. ๒๓๓๙)
เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๑ ของธนบุรี แยกเมืองไปตกเทศ เชิญ
พระราชศาสน์มาโดยเรือสลบ จะเป็นพระราชศาสน์มาจากกรุงลิสบอน
โดยตรง หรือเป็นแต่อักษรศาสน์ของเจ้าเมืองมาเถา ไม่ปรากฏชัด
ลงในหมายรับสั่ง เป็นแต่กล่าววว่า แยกเมืองฝรั่งกับคึกกันจะได้เข้า
กราบถวายบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์

กำหนดเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์ ณ วันเสาร์ แรม
๖ ค่ำ เดือน ๑๒ นั้น แยกเมืองพักอยู่จนถึง เดือนขึ้น ๑๐ ค่ำ จึง
ถวายบังคมลาไป เมื่อแยกเมืองจะกลับ ก็ไปรุดเกล้า ฯ ให้มีพระ
ราชศาสน์ตอบมอแยกเมืองไปด้วย (๒) มีรายการตามหมายรับสั่ง
ดังต่อไปนี้

(๑) พระอธิบายของเดิมแจ้ง ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๒๖๑ นอกจากนั้น
ยังมีเรื่องพิสดารอยู่ในหนังสือคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๕๐๘ และในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗
หรือภาคที่ ๓๒ ฉะเพาะคอนว่าด้วย อธิบายเรื่องเบื้องต้นที่ไทยจะเป็น
ไมตรีกับฝรั่งแล้ว, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๘ หรือภาคที่ ๔๕ คำแปล
ปาฐกถาเรื่องคติของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย (๒) เรื่องนี้ยังไม่ปรากฏใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองไปต่างประเทศ ปีระเมียบ พ.ศ. ๒๓๒๕

วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีระเมียบขึ้นศักราช มีหมาย
นายฤทธิ (๑) ด้วยเจ้าพระยาธรรมราชรับสั่งไว้เกล้าฯ สั่งว่า แขกเมือง
ฝรั่งด้วยกัน จะได้เข้ากราบถวายบังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์น
ณท้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม
๖ ค่ำ เพลาบ่ายโมงรุ่ง และแขกเมืองถือพระราชสาส์นครั้งนั้นมาเรือ
สลบ จะได้เอาเรือลงไประยิบ เสด็จให้ตำรวจใหญ่ขวาเอาเรือพระที่นั่ง
ศรีสุทธานครไประยิบแล้ว ให้ตั้งเตียงแว่นฟ้า ให้อาลักษณ์เอาพาน
แว่นฟ้า ๒ ชั้นตั้งบนเตียงรับพระราชสาส์น ให้มหาดไทย กลาโหม
เกณฑ์เรือยาว ๘-๙ วาเป็นคู่แท้ ๕ คู่ บักลองชนะ ๒ คู่ และให้
กรมท่าจัดเรือกันยาให้แขกเมืองขีลหนึ่งโดยสมควร ให้มาแต่สลบ
มาขึ้นท่าช้าง เสด็จให้ตำรวจใหญ่ขวาเอาเตียงลงไประยิบ ให้มีสัปประทน
กับพระราชสาส์นคนหนึ่ง บักลองชนะ ๕ คู่ แตรวง แตรลำโพง
ให้เกณฑ์หลวงขุนหมื่นนั่งสัปภักย์ลายไหมเสื่อครุย ใส่ลำพอกมีเกี้ยว
เกินเตียงเฉลี่ยง ๒ คู่ เกินแท่นเฉลี่ยง ๑๐ คู่ เข้ากัน ๑๒ คู่ ทະนาย
ขึ้นแท่นหน้า ๓๐ คู่ ให้มาเข้าประตูทวารเทเวศร์ มาพักศาลาลูกขุน
ฝ่ายขวา ให้พระยาลานรับแขกเมืองอยู่ก่อน ให้เกณฑ์ข้าทูลละอองฯ

(๑) นายฤทธิรงค์ นายเวรกลาโหม

กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง เจ้าตำกรมฝ่ายหน้า ฝ่าย
 ใน มานั่งทิมคายชั้นใน (คือ) ตำรวในทิมคายหนึ่ง ๓๐ ชาววัง
 ทิมคายหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มานั่งทิมคายชั้นนอก (คือ) ตำรว
 ใน ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ชาววัง ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐
 (รวม) ๒๔๐ (รวมทั้งสิ้น) ๓๐๐ คน และเกณฑ์หลวงขุนหมื่น
 นอกตำแหน่งเฝ้า มานั่งบนศาลาลูกขุน ศาลาละ ๕๐ คน เหลียง
 ศาลาลูกขุนซ้าย ๑๐๐ คน ขวา ๑๐๐ คน (รวม) ๒๐๐ คน ให้
 เกณฑ์ทนายบันไดเสื่อได้หมวก ยืนรักษาประตู ๒ ข้างถนน แยก
 ประตูทวารเทเวศร์จนถึงประตูสุวรรณนิวิธ และยืนตามถนนหน้า
 ศาลาลูกขุนซ้ายขวา เลี้ยวไปตามถนนโรงย่นนางตานี ไปตามถนน
 จนประตูวิเศษชัยศรี และเกณฑ์นั่งกลาบาตที่สนามมวย ๔ กอง ๆ
 ละ ๒๐๐ คน เกณฑ์ขุนนางเงินฉนวนแขกฝรั่ง นั่งตรงประตูกำแพง
 แก้ว ที่เสด็จออกหน้าโรงช้างกษณ และให้ชาวเครื่องอภิมเชิญเครื่อง
 ไปตั้งริมพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ข้า
 ทูลละอองฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร กรมพระ
 ราชวังหลัง นั่งสมทบกลาบาต นั่งสมทบยก ห่มเสื่อครุย แอ่งตัวง
 ไขโอง เข้าเฝ้าทูลละอองพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานตามตำแหน่ง และ
 ให้ชาวเสื่อพระคลังพิมานอากาศ เอาเสื่อพรมมาปูที่ช่องพระโรง และ
 ปูเสื่อทิมคายทั้ง ๖ ทิมด้วย และศาลาลูกขุนซ้ายขวานั้น ให้จำศาลา
 เอาเสื่อมาปูให้เต็ม และให้มหาดไทย กลาโหม เอาพรมมาปูณศาลา
 ลูกขุน และให้ชาวเครื่องบน แตรฝรั่ง บักลองชนะเข้าไปเตรียม

สำหรับพระโคมรินทั้งพระโรง และให้พระคลังมหาสมบัติเอาเงือกทอง
 นากถม เข้าไปตั้งตามตำแหน่งหน้าแขกเมืองกราบถวายบังคมทูลขึ้น
 เป็นการใหญ่ ให้มหาดไทย กลาโหม จักรเยนทรมวัง เป็นสารวัตร
 ตรวจตราให้สมควร อย่าให้ข้อพระยศแก่แขกเมืองได้ตามรัชสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์เรือพระที่นั่งศรีสี่กลาค กลองชนะลงไพร่
 พระราชศาสน์ณวันวิสาขมาขึ้นประศุกทำช้าง แล้วให้พนักงาน
 สัตว์ราชเชิญพระเจ้านั่งมา และสับประทนต์กลองชนะ และคู่แห่ง
 ขึ้นเดินเท้าแห่พระราชศาสน์ และรับแขกเมืองฝารับคู่กัน มาเข้า
 ประศุกทวารเทวศรัทตามณนมาถึงประศุกสุวรรณบริบาล แล้วเสวยมา
 ศาลาลูกขุน เข้าประศุกวิเศษชัยศรี และเกณฑ์ขบกลองแตร และนั่งเรือ
 กลาบาตสำหรับเสด็จออกแขกเมืองฝารับคู่กัน ณวันเสาร์ เดือน
 ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ยี่มะเมียอัฐศก เป็นคน ๑๓๕๓ ในนี้ (คือ)

รับพระราชศาสน์มาทางเรือ เรือพระที่นั่งสี่กลาค ทำรวใหญ่
 ขวา พลพาย ๔๕ ขบกลองชนะ ๒ คู่ (รวม) ๔๗ คน

แห่พระราชศาสน์มาทางบก สัตว์ราชหามพระเจ้านั่ง ๘ สับ
 ประทนต์คน ๑ ขบกลอง ขบคน ๑ กลองชนะ ๕ คู่ ๑๐ (รวม) ๑๑
 แตรวง ๒ คู่ (เป็น) ๔ ถีบขึ้นหน้าหน้าทนายเลือกแสงขึ้น ๓๐ คู่
 (เป็น) ๖๐ (รวม) ๘๔ คน ขึ้น ๒ ข้างประศุกทวารเทวศรัท ๕๐ ขึ้น
 ๒ ข้างประศุกวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ขึ้น ๒ วิมณน ๒๐๐
 นั่งรอกกลาบาต กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐
 กองหนึ่ง ๒๐๐ (รวม) ๘๐๐ ขบกลอง ๕๐ คู่ จำปี ๒ จำกลอง ๒

กลองชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ แตรชัยแตรส่งเสด็จ แตรฝรั่ง ๔ คู่ (เป็น) ๘ แตรทอง ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ (รวมทั้งสิ้น) ๑๒๒๐ คน สีริ (เป็นคน) ๑๓๕๓ คน

คิกละฆฆฝ่ายทหารพันทะนายและไพร่มีพิช ขอเลขไพร่หลวง เลขฝ่ายพลเรือน คนกรมพระราชวังบวร เกณฑ์รักษาประตูทวารเทเวศร์ ไล่เสื่อหมวกถ้อยบนคานาสีลา พันทะนายตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ ประทุน ๕๐ คน ยืนประตูวิเศษชัยศรีไล่เสื่อไล่หมวกถ้อยบนคานาสีลา พันทะนาย ตำรวจใหญ่ซ้าย ๑๕ ขวา ๑๕ (รวม) ๓๐ ตำรวจนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ (รวมทั้งหมก) ๕๐ คน

ยืน ๒ ริมถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์ ตามถนนเลี้ยวริมถนน หลังศาลาลูกขุนถึงประตูวิเศษชัยศรี ตำรวจแถว ตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ (รวม) ๕๐ ตำรวจใหญ่ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ ตำรวจนอกซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมทหารซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมกลางซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ พันทะนายทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๑๐๐ (รวมทั้งหมก) ๒๗๐ คน

เกณฑ์นั่งรื้อกลายาค ไล่เสื่อไล่หมวกถ้อยบนคานาสีลา หมู่ตำรวจในซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจใหญ่ซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจนอกซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๑๐๐ หมู่สนมทหารซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๑๐๐ หมู่สนมกลางซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ หมู่ทหารในซ้าย ๕๐ ขวา ๕๐ (รวม) ๑๐๐ หมู่อาษาเกโซ ๕๐ อาษาท้ายน้ำ ๕๐ (รวม) ๑๐๐ หมู่เชนทองซ้าย ๕๐

ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่
 รัชของค์ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ (รวม) ๘๐๐ คน บักลอง
 ชะนะแตร แตรวง ๔ คู่ (เป็น) ๘ แตรวิสันตา ๔ คู่ (เป็น) ๘
 (รวม) ๑๖ บักลองชะนะ จำคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ จำกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒
 บักลองชะนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมแตรและบักลอง) ๑๒๐ คน ตั้ง
 อยู่พระที่นั่งเป็น ออกมาหว่างโรงช้างพระมหาปราสาท (๑)

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ บรมเมษอัฐศก พระยา
 อรรณงค์ที่วังบนางธานี ได้เรียนว่า คนซึ่งรักษาประตูขึ้น ๒ ข้าง
 ริมถนน และนั่งรวกลายาท และคนบักลองชะนะนั้น จะให้ใส่เสื้อ
 ใส่หมวกควายหรือประการใด พระยาอรรณงค์ว่า คนซึ่งเกณฑ์รักษา
 ประตูขึ้นตามถนนนั่งรวกลายาท ใส่เสื้อใส่หมวก ถือบนคาบสีลา
 และคนบักลองชะนะ ใส่เสื้อใส่หมวกงทุกคน เมื่อสิ้นนั้นต่อหน้า
 พระยาอำเภอกัก พระยาท้ายน้ำ

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บรมเมษอัฐศก กัวยมัทธมา
 นายจำเนียรมาว่า พระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า องตนวิเสณ
 แหกเมืองปัตตานี จะให้เข้ากราบถวายบังคมลาฉวันอาทิตย์ เดือนยี่
 ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่น
 มานั่งกลาขาดตมทิมคายชันใน ตำรวจทิมหนึ่ง ๒๐ ชาววังทิมหนึ่ง ๒๐
 (รวม) ๔๐ ทิมคายชันนอก ตำรวจ ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐
 ชาววัง ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๑๒๐ และให้เกณฑ์

(๑) คือต้นนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททุกวันนี้

พระนายบันไดสี่แฉก สี่ค้ำ หมวก ยืนประทุราย ๒ ข้างถนน แต่
ประทุรายเศษครึ่งจนถึงประตูทิมทายขาววัง และเกณฑ์นั่งกลาบาต
ที่สนามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๕๐๐ เป็นคน ๒๐๐๐ ขี่กลองชนะ ๑๐๐
และให้ขุนนางจีน ขุนนางญวน ขุนนางเขมร ขุนนางฝรั่ง หน้าห้อง
เครื่องมณฑลเล็ก (๑) แวดหนึ่ง เกณฑ์ให้ข้าทูลละของฯ ผู้ใหญ่กรมพระ
พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร มุ่งสืบกลาบายก ห่มเสื้อครุย
แต่งตัววังไฮโดง เข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งเป็นตามตำแหน่ง (๒)

และให้เจ้าพนักงานเตรียมจัดแจง การให้ร่ามกว่าเมื่อแรกแขก
เมืองเข้ามาถวายบังคมครั้งก่อน แต่ทว่าครั้งนี้จะให้แขกเมืองรับ
พระราชทานกินเลี้ยงณศาลาลูกขุนฝ่ายซ้าย และมีให้รับพาทยละคร
มาเตรียมรำให้แขกเมืองดูตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์พันพระนายตำรวจแล้ว และเลขไพร่หลวงไพร่
สมกำลัง ยืนรักษาประตูริมถนน และนั่งรอกกลาบาต เลขทหารไม่พอ
ขอเลขพลเรือน ๑๐๘๐ คน ยืนริมประตูพินาศชัยศรี ๕๐ ริมประตู
วิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยืนริมถนน ๒ ข้าง ๒๗๐ (รวม)
๓๗๐ คนนั่งรอกกลาบาต ๑๐ หมู่ (รวม) ๒๓๗๐ คนแตรวงดนตรี

(๑) ยืนนอกกำแพงแก้วด้านเหนือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (๒) รับ
แขกเมืองคราวที่กล่าวนี้ เมื่อรับพระราชคำสอน เด็ดจ ๑ ออกในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย เมื่อทูตลา เด็ดจ ๑ ออกพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ อย่าง
เด็ดจออกมุขเด็จกรุงเก่า

๔ คู่ (เป็น) ๘ คนแตรวิสันดา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ คน
 กลองชนะ: ร่ายคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ ร่ายกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลอง
 ชนะ: ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมทั้งหมัด) ๑๒๐ (รวมทั้งสิ้น) ๒๔๘๐
 คนนั่งรอกลายาต ภาษาทกเหล่าไปราชการทัพปากแพรก^(๑) คงอยู่
 แปรตำรวร ทหารในซ้ายในขวา นั่งรอกลายาตให้เลิกเสีย ให้เกดจักษ์
 วัณคัยนักรมณนเประต นังคาสาลกชน

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บรมเมษอิฐก กัมมัยเว
 นายบริบาลมวรา ท้ายพระบาทพระคลังรับสั่งไล่เกล้าฯ สั่งว่า จะได้
 เชิญพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรมลงไปลงสลุบ ณวันจันทร์
 เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมงจะได้แห่ทางบกไปลงเรือ
 พระที่นั่งฉนวนวรรณกรมพระราชวังบวร แล้วจะรับแห่ลงไปสลุบ และให้
 มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่ ท่มเลื้อยครุยได้ลำพอก
 แห่ทางบก ๑๐ คู่ เกณฑ์เรือคู่แห่ยาว ๗-๘ วา ๕ คู่ ขกลองชนะ
 ๓ คู่ แตรคู่หนึ่ง ให้ประโคมแห่ทางบกทางเรือ ลงไปจนถึงสลุบ
 และเกณฑ์ให้ สักการะรับเส้าพระเลื้อยสับประทอน คอพันเงินพันทองมา
 ท้าย รับพระราชศาสน์ขอพระมนเทียรธรรม และให้พันทองเครื่อง
 ส่งแก่พระราชศาสน์ หน้า ๓ หลัง ๒ (รวม) ๕ คู่ และให้เจ้ากรม
 ฝัฟายเขาเรือพระที่นั่งผูกมา่น บรรจุพลพายให้เต็มกำลัง มาเตรียม
 รับพระราชศาสน์ฉนวนวรรณกรมพระราชวังบวรไปลงสลุบตามรับสั่ง

(๑) เวตานั้นกำลังเตรียมทัพรบพม่าคราวรบที่ท่าดินแดง

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒

ตั้งแต่ตอนวิไลน แยกเมืองไปตฤเทศ เชิญพระราชสาสน์เข้ามา
ทูลเกล้าฯ ถวายในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ นั้นแล้ว ยังไม่พบ
หลักฐานแสดงว่าฝรั่งชาติใดได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีอีก จน
ถึงรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๑ ไปตฤเทศเจ้าเมืองมาเก่า จึงแต่งให้
นายกาลส มินแวนต์ ลิลไวร์ เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย
ขอเจริญทางพระราชไมตรี

ต่อจากนั้นมาอีก ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ มาร์ควิส เบลคิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ แต่งให้นายครอเฟ็ด
เชิญอักษรสาสน์และคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย ขอเจริญทาง
พระราชไมตรี

สมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ทรงบรรยายเรื่อง
ไปตฤเทศและอังกฤษ มาขอเจริญทางพระราชไมตรีทั้งสองคราวนั้นไว้
โดยพิสดาร ดังต่อไปนี้

ไปตฤเทศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เรือกำปั่นหลวงชื่อมาลาพระนคร หลวงสรรพสาครเป็นนายเรือ
ออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก่า^(๑) ซึ่งไปตฤเทศได้ไว้วางใจ ไปตฤเทศ

(๑) คำบถหมาเก่าหรือมะเกานัน เป็นนามของภูเขายอดหนึ่ง อยู่
ชายทะเลตำบลนั้น ภาษากวางตุ้งเรียกเขายอดนั้นว่า ม่าเกาซัง เคียง
ฝรั่งเรียกตามภาษากวางตุ้ง เพราะฝรั่งเขานามเขายอดนั้นเป็นเครื่องหมาย
แทนชื่อตำบลนั้น จึงได้เรียกเมืองมะเกาหรือม่าเกา แต่ไทยเราเรียกกัน
แต่ก่อนว่า เมืองหมาเก่า จึงดังไปตามที่ไทยเรียก

เจ้าเมืองหมาเก้าเอาเป็นจรรยารองเลียงคูเรือไทยโดยทางไมตรี และ
 สงเคราะห์ให้ไต่ค้าขายโดยสะดวก ครั้นเรือมาลาพระนครกลับเข้ามา
 กรุงเทพฯ ฯ เจ้าเมืองหมาเก้าแต่งให้กาลส มั่นแวนต์ สิลโวว์ เป็นทูต
 คุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเจริญทางพระราชไมตรี กาลส
 มาด้วยเรือกำปั่นชื่ออินเต เป็นเรือสองเสา ถึงปากน้ำเจ้าพระยา
 ณวันพฤหัสบดีเดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ขาลสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๓๖๑)
 ผู้รักษาเมืองสมุทรปราการบอกเข้ามาให้กราบบังคมทูล ฯ ทรงพระราช
 คำไว้ว่า เมื่อเรือไทยออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก้า เจ้าบริวารแสดง
 ไมตรีเป็นอันดี เมื่อเขามาก็สมควรที่จะรับรองตอบแทน อีกประการหนึ่ง
 ในเวลานั้นที่ในกรุง ฯ กำลังต้องการหาซื้อปืนไว้สำหรับรักษาพระนคร
 ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้ามีทางไมตรีไว้กับไปตเกศ การซื้อหา
 ยื่นจะสะดวกขึ้น จึงโปรดให้อนุญาตให้เรือไปตเกศขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ ฯ
 ให้ทอดสมออยู่ที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี กาลสไปตเกศเข้ามา
 ครั้นณล่องหนึ่งสี่เจ้าเมืองหมาเก้ามายังเสนาบดี แผลออกไต่ความว่า
 ทางพระราชไมตรีกรุงเทพฯ มหานครศรีอยุธยา กับกรุงไปตเกศเชื่อมสนธิ
 มาช้านานแล้ว จึงแต่งให้กาลส มั่นแวนต์ สิลโวว์ เข้ามาเฝ้าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอสืบทางพระราชไมตรีต่อไป และให้คุมสิ่งของ
 เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย คือ ฉากเขียนรูปพระเจ้าแผ่นดิน
 ไปตเกศแผ่น ๑ พืน้อย่างฝรั่งเครื่องเงินสำรับ ๑ ระบายแก้ว
 มิโคมคู่ ๑ กระบอกใหญ่รูปกลม ๒ แผ่น เชิงเทียนแก้วสำหรับ

กระเจก ๒ ค่ำ เชิงเทียนแก้วมีโคมคู่ ๑ กระบี่ผลกาไหล่ทอง ๒ เล่ม
 สุกหนัพณกำมะหยี่มีเลี่ยมเงินมีพรมรอง ๒ ผืน คิวอย่างกำปั่น ๒ ลำ
 และว่าถ้าจะต้องพระราชประสงค์สิ่งไร ก็ให้สั่งกาลสออกไป จะให้รักษา
 เข้ามาถวาย หนึ่งสี่เจ้าเมืองหมาเก้ามีเนื้อความต่อไปนี้ว่า ขอให้
 เรือไปตุเกศได้ไปมาค้าขายในกรุงสยามโดยสะดวกตั้งแต่ก่อน เจ้า
 พนักงานนำความกราบบังคมทูลทรงทราบแล้ว จึงโปรดให้กาลสเข้าเฝ้า
 ที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (๑) เสด็จออกอย่างรับแขกเมืองเต็มยศ
 กาลสเฝ้าแล้ว ไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรี แจ้งว่าสินค้าที่บรรทุกเข้า
 มาจะขอจำหน่ายเสียให้สิ้นแล้ว จะขอขนานาตาลทรายบรรทุกออกไปขาย
 ที่เมืองเกาะหมาก กาลสนั้นจะขอขนอู่ขึ้นบกก่อน พระยาสุริยวงศ์
 มนตรกราบทูลฯ จึงพระราชทานอนุญาตตามความประสงค์ของกาลสฯ

(๑) คือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทุกวันนี้

(๒) การรับกาลสไปตุเกศครั้งนั้น พิศาวะห์ดูตามเนื้อเรื่อง ไม่ได้รับ
 ข้าราชการทูต โปรดให้เข้าเฝ้าอย่างพ่อค้าชาวต่างประเทศ และให้พระยา
 สุริยวงศ์มนตรีเป็นผู้จัดการต้อนรับ ตอดจดหมายจดหมายตอบเจ้าเมือง
 หมาเก้า เพราะพระยาสุริยวงศ์มนตรีเป็นพนักงานแต่งเรือไปค้าขายเมือง
 หมาเก้า อยู่ในฐานเป็นผู้คุ้นเคยกับไปตุเกศ ไม่ใช่ได้ว่าที่พระคตัง
 พระยาสุริยวงศ์มนตรีได้ว่าที่พระคตังต่อเมื่อครอเปิด ทูตอังกฤษ เข้ามา
 เมื่อปีมะเมียจุลศักราช ๑๓๗๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

โกสินอยู่ที่เรือนหน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี พระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เดือนละ ๒ ชั่ง กาลสจำหน่ายสินค้าเสร็จแล้ว ชื่อน้ำตาลทรายได้ ๕๐๐๐ หาบ ให้บรรทุกำขึ้นออกไปขายที่เมืองเกาะหมาก ส่วนตัวกาลสนั้นยังอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ

ต่อมาโปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรี แต่งกำปั่นมาลาพระนคร บรรทุกสินค้าให้หลวงฤทธิสำเริงเป็นนายเรือ และถือหนังสือพระยาสุริยวงศ์มนตรีไปแจ้งเจ้าเมืองหมาแก้วว่า ที่เจ้าเมืองหมาแก้วแต่งตั้งให้ กาลสเป็นทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการนั้น เมื่อกาลสเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ฯ โปรดให้พระกรุณาโปรดทำนุบำรุงกาลสให้มีที่อยู่ และพระราชทานเงินให้เป็นเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๒ ชั่ง และได้นำกาลสเข้าเฝ้าถวายสิ่งของแล้ว โปรดให้ลดค่าธรรมเนียมเรือให้กาลส แล้วว่าหลวงฤทธิสำเริงออกมาค้าขาย ขอให้เจ้าเมืองหมาแก้วช่วยทำนุบำรุงด้วย และว่าจะต้องการขึ้นถวายสีกาเป็นอันมาก ขอให้เจ้าเมืองหมาแก้วช่วยรักษอบนกายสีกาให้หลวงฤทธิสำเริงคุมเข้าไปด้วย เมื่อหลวงฤทธิสำเริงกลับเข้ามา มีหนังสือเจ้าเมืองหมาแก้วตอบมาใจความว่า เจ้าเมืองหมาแก้วได้ทำนุบำรุงหลวงฤทธิสำเริงให้ได้จำหน่ายสินค้า และรักษาของที่ทรงพระราชประสงค์ และได้ให้เงินรายวันแก่หลวงฤทธิสำเริง เหมือนอย่างหลวงสุรัสวดีออกไปเที่ยวก่อน แล้วได้ยกค่าธรรมเนียมเมืองหมาแก้วให้ ตั้งเสียแต่ค่าธรรมเนียมปากเรือ ที่เจ้าปากกิ่งตงขุนนางเงินมากำกับเรืออยู่ และ

ได้มอบขึ้นค้ายสิดา ๔๐๐ บอกให้หลวงฤทธิสำแดงเข้ามา ราคา
 บอกละ ๘ เหรียญ แล้วว่าขึ้นค้ายสิดาซึ่งยังค้างอยู่นั้น ยังให้ ไปกั
 ซอทเมืองยังกล้า ะส่งเข้ามาครั้งหลัง กาลสไปตุเกศพักอยู่ใน
 กรุงเทพ ๗ จนถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำปีเถาะเอกศก จุลศักราช ๑๑๘๑
 พ.ศ. ๒๓๖๒ จึงกราบถวายบังคมลากลับไป^(๑) พระยาสุริยวงศ์
 มนตรีหนึ่งสั่งให้กาลสไปตุเกศเข้ามาเมืองหมาเก๊าว่า ได้พากาลส
 เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
 พระกรุณาโปรดพระราชทานเสื้อผ้าให้กาลส และยกค่าธรรมเนียม
 ปรากฏขึ้นพระราชทานกาลสเป็นเงิน ๓๑ ชั่ง ๓ บาทสลึง และพระ

(๑) เข้าใจว่า ที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๗ นั้น เพื่อให้เรียบรุดทุกสินค้า
 ไปขายที่เกาะหมาก และรับสินค้าเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพ ๗ อีกเดี๋ยหนึ่ง
 เมื่อรับซื้อสินค้าในกรุงเทพ ๗ บรรทุกระวางเต็มเที่ยวที่ ๒ แล้ว กาลส
 จึงกราบถวายบังคมลากลับไป การที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ๗ เป็นนานนั้น
 เชื่อได้ว่าเพื่อประโยชน์ ๓ อย่าง คือ อย่าง ๑ ดึงดูดสินค้าที่จะซื้อและขาย
 ได้ในกรุงเทพ ๗ อย่างที่ ๒ ที่จะทำให้ใคร้ให้มีความคุ้นเคยชอบพอไว้กับ
 ไทย เป็นทางให้ไปตุเกศไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก อย่างที่ ๓ เพื่อ
 จะรับซื้อและขายสินค้าให้ ได้กำไรคุ้มค่าใช้จ่ายที่เข้ามาในคราวนั้น หรือให้
 กลับได้กำไรด้วย ข้อความเหล่านี้เป็นคำสั่งของเจ้าเมืองหมาเก๊าทงน
 ไม่ใช่ความคิดของกาลสเอง

ราชทานพริกไทยหนัก ๕๐ หาบ งาช้างหนัก ๒ หาบ คีบถหนัก ๑๕ หาบ
มอบให้กาสศคุมมาเป็นของพระราชทานเจ้าเมืองหมากแข้ง (๑)

เมื่อเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงไทศก จุลศักราช ๑๑๘๒
พ.ศ. ๒๓๖๓ พระเจ้าแผ่นดินไปตุเกศให้เจ้าเมืองไท (๒) โครงขอสัญญา

(๑) ได้พบในหนังสือฝรั่งแต่ง ว่าด้วยการไปมาค้าขายกับกรุง
สยาม กล่าวความต้องกันหลายเรื่อง ว่าเป็นประเพณีตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า
มาจนกรุงรัตนโกสินทร์ คือถ้าแขกเมืองต่างประเทศนำสิ่งของเครื่อง
ราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ย่อมพระราชทานของตอบแทน
ราคาไม่ต่ำกว่าของที่ถวายนั้น ถ้าหากว่าเรือต่างประเทศบรรทุกสิ่งของ
ซึ่งต้องการใช้ ในราชการเข้ามา เช่นเครื่องสำอางเป็นต้น ยังได้รับ
ประโยชน์ยกค่าปากเรือและภาษีสินค้าคู้มค่าระวางอีก ไม่เขาเปรียบ
ชาวต่างประเทศที่เข้ามาถวายสิ่งของราชบรรณาการ หรือรับบรรทุกของ
ที่ใช้ในราชการเข้ามา ด้วยเหตุนี้จึงได้เห็นในหนังสือพระราชพงศาวดาร
บ่อยๆ แม้ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ามา ว่าครั้งนั้นๆ ชาวต่างประเทศคนนั้นๆ
ถวายสิ่งของอย่างนั้นๆ บางทีถึงถวายบนตงหลายร้อยกระบอกก็มี ความ
จริงไม่ได้เป็นการถวายเปล่า ได้พระราชทานตอบแทนคู้ม หรือเกินราคา
ของถวายทุกราย ด้วยประเพณีมั่งคั่งอธิบายมาน

(๒) ที่เรียกว่าเมืองโคหรือเมืองคัว อยู่ชายแหลมจีนเดียข้าง
ตะวันตก เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ประชิดกับบัญชาหัวเมืองจีนของ ไปตุเกศทาง
ประเทศตะวันออกกันทั่วไป เจ้าเมืองโคคือตัวอุปราชของพระเจ้าแผ่นดิน
ไปตุเกศ

ทางพระราชไมตรี จะขอทำกับกรุงสยามเป็นสัญญา ๒๓ ข้อ ขอ
ให้กาลสเคอลิสไวราเข้ามาอีก ขอให้กาลสเป็นกงสุลเยเนราล และ
ขอพระราชทานตั้งบ้านเรือนให้กาลสอยู่ และให้ ได้ยกเสนาชก้วย
ข้อสัญญาที่ไกรมานั้น ขอให้ท่านเสนาบดีพิจารณาทุก ๆ ข้อ ข้อ
แรกที่ไมชอบใจไทย ก็ให้แก่ ไชยตามเห็นสมควร ในเวลานั้นไทย
กำลังต้องการเครื่องศาสตราวุธจากต่างประเทศ ไปตฤเทศได้รับเป็นพระ
ในเรื่องนี้สำเร็จได้ เมื่อกาลสเข้ามาคราวก่อน และตัวกาลสเองก็ได้
เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ชั่วนาน เห็นจะได้ประพาศวัตถุวิถุภคิยาด้วย
กับไทยไม่มีข้ออะไรเกียจ จึงโปรดพระราชทานให้กาลสอยู่ที่บ้านองเชียง
สืออยู่แต่ก่อน แล้วทรงตั้งให้กาลสเป็นที่หลวงภักขพานิช พระ
ราชทานเครื่องยศเหมือนขุนนางในกรุง ฯ แต่หนังสือสัญญานั้นยังหา
ได้ตรวจไม่ เพราะประจวบเวลาเกิดอหิวาตกโรคจึงคชอยู่ จนเดือน
๑๒ ย็นความไข้สงบแล้ว จึงได้ โปรดให้เสนาบดีประชุมกันตรวจ
ดูข้อสัญญา ข้อใดไม่ชอบใจก็แก้ไขเสียบ้าง แล้วจึงเขียนเป็น
อักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรไปตฤเทศฉบับหนึ่ง เรื่องความต้องกัน
ประทัยตราส่งออกไปเมื่อเดือน เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ

หนังสือที่เสนาบดีทำให้ ไปตฤเทศออกไปครั้งนั้น ฉบับภาษาไทย
เห็นจะเป็นแต่คำแปล ไม่ได้ประทัยตรา แม้ตราที่ประทัยฉบับ
ภาษาไทยนั้น เข้าใจว่าจะเป็นคราญแก้ว ไม่ใช่พระราชลัญจกร
หนังสือที่ทำให้ ไปตฤเทศไปนั้น ที่จริงเป็นหนังสืออนุญาตให้ ไปตฤเทศ

(๑) คือที่สถานทูตไปตฤเทศทุกวันนี้

มาค้าขาย ไม่ใช่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เพราะเป็น
 หนังสือไทยทำให้ฝ่ายเกี้ยว ไม่ใช่เป็นหนังสือซึ่งผู้แทนรัฐบาลทั้งสอง
 ฝ่ายไต่ลงข้อ และพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองก็พระราชทานอนุมัติความ
 ประเพณีการทำหนังสือสัญญา การทำหนังสืออนุญาตให้ต่างประเทศ
 ไปมาค้าขายเช่นนั้น เป็นประเพณีมาแต่โบราณ มีสำเนาสุกฤทธิษ
 ซึ่งออกญาไชยาธิบดี ผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี อนุญาตให้ชาว
 เคนมาร์กไปมาค้าขาย แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็มา
 จากเมืองเคนมาร์ก เป็นตัวอย่างอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ ส่วน
 หนังสือสัญญานั้น แม้ประเพณีแต่โบราณก็ต้องทำพร้อมกันทั้งสองฝ่าย
 ข้าพเจ้าได้เห็นในหนังสือรายงานของข้าราชการอังกฤษข้อแคนเวสต์
 ซึ่งรัฐบาลแห่งไ้ไปค้นหนังสือเก่าที่เมืองโปตุเกส ปรากฏว่าเมื่อ
 โปตุเกสแรกออกมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันออก เมื่อทำหนังสือ
 สัญญากับเจ้าที่ครองเมืองทางตะวันออกนี้ หนังสือสัญญาจารกลงใน
 แผ่นทอง และทั้งสองฝ่ายเอาหัวแหวนประทับแทนตราทั้งนี้ ก็เข้าใจ
 ใ้ได้ว่า ประเพณีทำสัญญาระหว่างพระนครในมัชฌิมประเทศแต่โบราณ
 มาคงจะจารกลงในแผ่นทอง จึงเป็นศัพท์ที่ใช้กันในหนังสือที่แต่ง
 ต่อมา ว่าสองพระนครเป็นทองแผ่นเดียวกัน หรือใช้เป็นอุปมาว่า
 สองพระนครเป็นสุวรรณภูมิอันเดียวกัน ทั้งสองคนนั้นเห็นจะเกิดจาก
 ประเพณี ที่จารึกหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ ลงในแผ่นทองนั่นเอง
 ข้อที่เข้าใจหัวแหวนประทับแทนตรานั้น ก็เข้าใจกันไ้ชัดเจน คือ

กตหัวแหวนลงบนแผ่นทองให้เป็นรอยตามรูปหัวแหวน ก็เขียนสำคัญ
ไว้เหมือนตรา ประเพณีที่แกะตราบนหัวแหวน สำหรับประทับดิน
ประทับครั่ง จะเนื่องมาแต่ประทับหัวแหวนที่แผ่นทองนี้

หนังสือที่ไทยทำให้ ไปตุเกศไปครั้งนั้น ไม่ปรากฏข้อความ
ว่ามีอย่างไรบ้าง มีเรื่องราวปรากฏต่อมาแต่ว่า เมื่อเดือน ๔
ขึ้น ๓ ค่ำปีมะโรงโตศกนั้น เจ้าเมืองหมากแก้วหนังสือให้แก่นเรน
โยภิกขิตามสลิโน เข้ามาร้องขอกำปั่น กว๊านซอไม้ ในกรงเทพฯ
นี้ให้สะทวัก ก็โปรดให้ตั้งโรงต่อที่หน้าบ้านกงสุลเยนราลไปตุเกศ
เรือลำนันปากกัวะ ๔ วา ๓ ศอก ครั้นเรือกำปั่นแล้วไปตุเกศไม่มี
ทุนจะซื้อสินค้า จึงถวายบรรจให้บรรทุกสินค้าของหลวงออกจำหน่าย
และขอพระราชทานยืมเงินหลวง ๑๒๐ ชั่งใช้ ในการค้าเรือ ก็โปรด
พระราชทานให้ตามความปรารถนา และยกค่าธรรมเนียมการค้าเรือพระ
ราชทานให้ด้วย (๑)

ครอเฟืททูตอังกฤษเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา

ในเดือน ๔ ปีมะเส็งตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๔) นั้น มาร์ควิส เทสคิงส์
ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ให้เรลิเคนต์อังกฤษที่
เมืองสิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งให้นายควะเฟืท
เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยา

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับ
สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเรียบเรียง หน้า ๒๖๒

ส่วนวิถีไทยนั้น ยกความชอบถึงเจ้าพนักงานลงไปตรวจเล็ดลอดสิ่งของที่ต้องพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่นชื้อหนึ่ง และถึงกับมีวิธีการค้าขายสินค้าบางอย่างเป็นของหลวง ห้ามมิให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ อย่างหนึ่ง และห้ามสินค้าบางอย่าง มีข้าวเปลือกข้าวสารเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจากเมืองที่เคยขิดอย่างหนึ่ง อังกฤษจึงแต่งให้ครูบัพเพตเป็นทูตเข้ามาให้พดกกับไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะขอให้ยกเลิก หรือลดหย่อนวิธีอันเป็นทรงเกียรติกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นการลำบากและรำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมาค้าขายโดยสะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผลประโยชน์ของรัฐบาลไทยที่เคยได้จากวิธีค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกหายไป เพราะการยกเลิกวิธีที่กล่าวนั้น อังกฤษจะยอมให้ขึ้นอัตราค่าปากเรือทุกแทน ขอให้เรียกกรมแต่เป็นอย่างเกี้ยว นี่เป็นความประสงค์ที่อังกฤษแต่งทูตเข้ามาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง จะให้ทูตเข้ามาพบเรือเมืองไทรบุรี ด้วยเมื่ออังกฤษเข้าที่เกาะหมากจากพระยาไทร ๆ บอกแก่อังกฤษว่า เมืองไทรบุรีเป็นเมืองมีอิสสระภาพมิได้ขึ้นแก่ไทย (ซึ่งถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่คราวหนึ่งเมื่อเสียกรุงเก่าแก่พม่าข้าศึก) ครั้นอังกฤษได้เกาะหมาก ตั้งขึ้นเป็นหัวเมืองหนึ่งของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ให้ว่ากล่าวลงมาถึงเมืองสิงคโปร์ อังกฤษมาทราบายภายหลังว่า เมืองไทรยอมเป็นประเทศราชขึ้นไทยตามเดิม ก็เกิดความลำบากใจที่ได้เข้าเกาะหมากจากพระยาไทร โดยมีไค้บอก

กล่าวขอร้องต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตั้งเมืองเกาะหมาก
ไม่ได้มันคงเท่าไคนัก จำเป็นต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี
ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเข้าทูลหลังพระยาไทรให้นิยมนัดอังกฤษ ครั้นเมื่อ
ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยา (ประเสริฐ) เกิดความหวาดหวั่นขึ้น
ด้วยเรื่องพระยาอภัยนุราช (บัคน) เข้าใจว่า พระยานคร ฯ (น้อย)
จะหาเหตุเอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอ
ให้อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๓ ครั้งถึงกล่าว
มาแล้ว เจ้าเมืองเกาะหมากบอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินทโย รัฐบาล
อังกฤษที่อินทโยจึงให้ครอเพ็คมาพูกาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์
จะขอให้พระยาไทรพ้นจากอำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่า
เมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชอันอยู่ใกล้ชิดติดกับเขตต์แดนของอังกฤษ
อีกอย่างหนึ่งครอเพ็คมาคราวนั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินทโยจึงให้มี
พนักงานทำแผนที่ และผู้ชำนาญสามารถศาสตร์มาช่วยในกองทัพบก เพื่อ
การตรวจแผนที่และตรวจพื้นที่พฤษภูมิพันธ์สัตว์ต่าง ๆ ประกอบกับข้อ
ความที่ครอเพ็คจะต้องสืบสวนการงานต่าง ๆ ในบ้านเมือง ไปเสนอต่อ
รัฐบาลอังกฤษด้วย อุระของครอเพ็คที่เป็นทูตเข้ามาว่าโดยย่อเป็น
๓ ประการดังกล่าวมานี้

ตามความอันปรากฏในหนังสือคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินทโย
อังกฤษ ซึ่งสั่งครอเพ็คเป็นลายลักษณ์อักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษ
เข้าใจอยู่แล้วว่ากรรต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ทั้งประสงค์
โดยง่าย ด้วยแต่ก่อนมาฝรั่งต่างชาติที่ออกมาค้าขายทางประเทศ

ตะวันออกนี้ คือพวกโปตเทศเป็นต้น ได้เคยมาคบโก่งเขียดเขียน
ชนชาติที่เป็นเจ้าของเมืองอันมีกำลังน้อยกว่าไว้เสียมากกว่ามาก จน
ความรังเกียจเกลียดชังฝรั่งมีแก่บรรดาชาวประเทศทางตะวันออก
ทั่วไป ตลอดจนเมืองจีนและญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ คำสั่งที่ครอเพ็ค
ได้รับมาให้พูดหาด้วยเรื่องการค้าขายครั้งนั้น รัฐบาลถึงกำชับไม่ให้
มาชดที่จีน แม้แต่เพียงที่ตั้งสถานการค้าขาย ก็ไม่ให้ชื่อ ด้วยเกรง
เจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัย ว่าจะมาตั้งข้อมปรการอย่างฝรั่งเคย
ทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอรับรองให้แก่ไซลคหย่อนภาษีอากรนั้น
ถ้าได้ก็เป็นการดี ถ้าไม่ได้ตามประสงค์ ก็ให้หุ้ตมุ่งหมายเพียงแต่
ทำความคุ้นเคยเป็นไมตรีกันไว้ ในระหว่าง ๒ รัฐบาล พอมีเหตุ
การณ์อย่างใดให้มีหนังสือไปมาพูดหาถึงกันได้ และให้คึกขานขอ
หนังสืออนุญาตของรัฐบาลไทยและญวน ให้พวกลูกค้าอังกฤษไปมา
ค้าขายได้โดยสะดวก ถ้าในขั้นต้นได้เพียงเท่านี้ก่อน ก็เป็นพอ
แก่ความประสงค์ ไว้เมื่อการค้าขายติดต่อกันเข้าจนเกิดผลประโยชน์
แลเห็นด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว จึงไว้คิดการอย่างอื่น เช่นทำหนังสือ
สัญญาเป็นต้น ต่อไป

ส่วนเรื่องกำหนดขึ้น รัฐบาลอังกฤษก็เห็นเดี๋ยวก็แคลงอยู่แล้ว
ว่าบางทีไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระมัดระวังให้
รัฐบาลเจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนที่เพื่อความคิดร้าย ส่วนเรื่อง
เมืองไทรบุรีนั้น ในเวลาเมื่อครอเพ็คออกจากอินเดีย พระยานคร
ยังไม่ได้ยกกลงไปตีเมืองไทรบุรี ความปรากฏในคำสั่งครอเพ็คแต่ว่า

ข้อความที่ระพคากับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี จะควรพคอย่างไร ให้
 ครอบพิศมาฟังเรื่องราวและปรึกษาหารือกับเจ้าเมืองเกาะหมากเด็ก
 แต่กำชัยมาให้ระวังอย่าทำให้อังกฤษต้องเข้าไปได้รัยความลำบาก
 อยู่ในระหว่างไทยกับพวกมะลายูเมืองไทรบุรี ภัยเหตุการณเรง
 เมืองไทรบุรีนี้ได้

ครอพิศออกมาจากเมืองกาลักตา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน
 คฤศศักราช ๑๘๒๑ ตรงกับวันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒
 ปีมะเส็งตรีกัฏ จลศักราช ๑๑๘๓ พ. ศ. ๒๓๖๔ ทวนายทมาด้วย
 คือนายร้อยเอกเคนเยอร์ฟล็ค เป็นอุปทูตและพนักงานทำแผนที่ หมอ
 ฟินเลสันเป็นแพทย์ และเป็นผู้ตรวจสภาพศาสตร์ มีทหารชียอย
 แหกมากด้วย ๓๐ นายร้อยโทโรเชฟล็ค เป็นผู้บังคับ เรือที่มานั้น
 รัฐบาลอินเดียบ้างเรือชื่อ ขอนนอคม เป็นกำปั่น ๒ ลำครั่งของพ่อค้า
 กัปตันแมคคอลลเนลเป็นนายเรือ สั่งให้ครอพิศมาเมืองไทยก่อน
 ออกจากเมืองไทยจึงให้ไปเมืองญวน มาร์ควิส เฮลคิงส์ มีอักษร
 ศาสน์ให้ครอพิศเชิญมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉบับหนึ่ง
 พระเจ้ากรุงเวียตนามฉบับหนึ่ง

ครอพิศใช้ ขามาถึงเกาะหมากเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ตรงกับ
 วันจันทร์ เดือนห้า แรมค่ำหนึ่ง ภายหลังพระยานคร ๑ ตัดใตเมือง
 ไทรบุรีไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัง) หนีไปอาศัยอยู่
 ที่เกาะหมาก พระยานคร ๑ มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่ง
 ทูตเจ้าพระยาไทร จึงเป็นเหตุให้เกิดกันกันที่เกาะหมาก ว่ากอง

ทัพไทยจะเลยลงไปตีเกาะหมากด้วย ในเวลาที่กำลังค้นกันอยู่นั้น
พอเรือครอปัดมาถึงเกาะหมาก แต่ที่วังพระยานคร ๑ ไม่ได้ตั้งไ
จะต้องไปให้ถึงเกาะหมาก พอตกเมืองไทรบุรีแล้ว ก็เอาใจใส่
ที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ พอพระยานคร ๑ ทราบว่าครอปัดเป็นทูต
อังกฤษมาถึงที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ถือหนังสือไปถึง บอกให้
ทราบว่า ทักของทัพไทยลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความประสงค์
จะไปรุกรานถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ล่วงเลยเข้าไปในเขตต์
แดนเมืองไทร ที่อังกฤษได้ปักครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อ
พระยานคร ๑ ได้ทราบความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ล่วงเลย
เขตต์แดนอีกต่อไป

ครอปัดออกเรือจากเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับ
วันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๙ พักอยู่
๖ วันแล้ว จึงออกเรือใช้ใบมากรงเทพ ๑

เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ บมเมียบยังเป็นตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๕)
ครอปัดทูตอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือ
กำปั่นขึ้นมาถึงกรุงเทพ ๑ มาจอดที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี
ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกใต้วัดประยวรงค์ ๑ และพระยาสุริยวงศ์มนตรีก็
ตั้งสร้างไว้หน้าบ้านเป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอปัดและ
พวกที่มา เมื่อครอปัดไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรีตามธรรมเนียม
แล้ว ได้ไปเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ซึ่ง
ทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนอักษรศาลและเครื่องราชบรรณาการ

ซึ่งมาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ ให้ครอบครัวเปิดคฤหาสน์มาถวายนั้น พระยาพิพัฒน์
โกษาและเจ้าพนักงานลงไปรับอักษรศาสตร์แปลได้ความดังนี้

มาร์ควิส เฮอร์ซิงส์ ฯลฯ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤ
ในอินเดีย ขาหลวงมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์จะแสดงให้ปรากฏความเคารพนับถือ
ของชนชาติอังกฤที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อ
จะบำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กันในระหว่าง
ชนชาติอังกฤและชนชาติไทย ซึ่งได้กลับมาขึ้นอีกแล้วนั้น ให้เจริญ
ยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้ร่ำพ่วงรับเกี่ยวกันมาหลายปี บัดนี้ก็ได้
เลิกการค้าสงครามกลายเป็นไมตรีกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอินทสุถาน
ซึ่งเคยเป็นเพียงแต่การสงครามและหตุลาการต่าง ๆ ไม่เฉยช้อย
มาหลายชั่วอายุคนนั้น ก็บัดนี้มีความสงบเรียบร้อยทั่วไป (ด้วย
ความสามารถของอังกฤ)

อังกฤเท่านั้นมีอำนาจ (ตลอดอาณาจักรอินเดีย) และเป็นที่
นับถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใต้ตั้งแต่สิงคโปร์ ตลอดไปฝ่ายเหนือ
จนถึงเทือกเขาเขตกั้นตอนเมืองจีน ข้างตะวันออกตั้งแต่เขตต์แดน
เมืองฮังวะ ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแดนประเทศเยอรมันเนีย แต่
ประชาชนที่อยู่ในปกครองของอังกฤมีกว่า ๘ โกฏิ เพราะฉะนั้น
อังกฤจึงไม่มีความประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อออก
ไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็เป็นมิตรไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน เป็นกันว่าพระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก บรรดาเจ้านายที่ปกครองแคว้นแคว้นอาหรับ แม้รู้ตำแหน่งประเทศเตอร์ก และพระเจ้ากรุงจีน ก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวกพ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าประเทศนั้น ๆ ได้ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก จนทั้งสองฝ่ายได้มีผลประโยชน์ เพราะเหตุที่อาจจะไปมาค้าขายถึงกันได้ โดยปราศจากความขัดข้องทั้งปวง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้นพากันมาค้าขายในแผ่นดินของอังกฤษเนืองนิตย์ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ไปค้าขายถึงเมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญโภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก และเป็นประโยชน์ให้ชนต่างบ้านต่างเมืองรู้จักกันเคยกันค่อน ที่สกลเป็นเหตุให้ผู้ที่ซึ่งเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของชนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น มีไมตรีเป็นมิตรสนิทกันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ เสกตั้งสถิตย์พระราชธานีขึ้นอยู่ทางไกลกับพระราชธานีจักรในอินเดีย ประมาณถึงกึ่งพิภพ เพราะระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดียด้วยพระองค์เองไม่ได้สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ปกครองแผ่นดินอินเดียนี้ ข้าพเจ้าตั้งใจประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่ง

ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองต่างประเทศ มีความสุขและความเจริญ
 รุ่งเรืองขอพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็น
 แก่ทางพระราชไมตรี โปรดให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ไปมา
 ค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์โดยสะดวก ข้างฝ่ายข้าพเจ้า
 ก็ขอเชิญให้บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ มาค้าขายตามหัว
 เมืองท่าค้าขาย ในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษอย่างเดียวกัน ถ้า
 หากว่าคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ จะเป็นชาวยุโรปก็ตาม จะเป็น
 ชาวอินเดียก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอ
 พระองค์จงได้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้ มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทะเลาะกับแผ่นดินในพระราชอาณา
 จักรของพระองค์ เพื่อทำที่จอกรื้อ ที่ตั้งบ้านเรือน หรือที่ดิน
 ที่ไว้สินค้า แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใด
 ที่ใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ทะเลาะให้
 ขกเว้นเป็นพิเศษสำหรับพวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียม
 อันใดในพระราชอาณาจักรของพระองค์ อันเนื่องด้วยการค้าขาย
 เป็นความลำบากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ อันหาจะเห็นได้ว่า เป็น
 เครื่องขัดขวางแก่ความเจริญของการค้าขายกับพระราชอาณาจักรของ
 พระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณ และพระราชหฤทัย
 อันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ไขยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์ทรง
 พระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเพ็คที่ข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูตต่างตัวข้าพเจ้าไปเฝ้า
 ครั้งนี้ เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกอย่าง ถ้าได้
 ปรึกษาหารือกับมุขมนตรีของพระองค์ คงจะสามารถที่จะชักชวน
 จักการให้เป็นประโยชน์ ที่จะเกิดโภคทรัพย์และความเจริญทั้ง
 ฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอเพ็คที่เคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่
 ในสำนักสุลต่านเมืองชะวาหลายปี ข้าพเจ้าได้เลือกนายครอเพ็คให้
 เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่า นายครอเพ็คเป็น
 ผู้สันถวไมตรีอย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะได้คุ้นเคย
 มาช้านาน นายครอเพ็คเป็นผู้ที่ได้รับไว้วางใจของข้าพเจ้า
 ถ้าหากว่านายครอเพ็คยอมตกลงในการอย่างใดประการใดกับรัฐบาล
 ของพระองค์ ความตกลงอันนั้นจะได้รับการอนุมัติจากข้าพเจ้าทุกประการ
 ข้าพเจ้าได้มีคำสั่งของหลายอย่าง ให้นายครอเพ็คคุมมรดวาย
 แก่พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย

เครื่องราชบรรณาการที่มารควิล เฮสติงส์ ส่งมรดวายในครั้งนั้น
 คือขนค้ายสีลาปลายหอก ๓๐๐ ขอก ขนค้ายสีลานปลายอดหาง ผ้า
 ส่านขาว ๔ ผืน พรมเทศ ๒ ผืน เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ สำหรับ
 เครื่องโต๊ะแก้วเจียรนัยสำหรับหนึ่ง ฉากอย่างก๊ ๕ แผ่น พรมอย่างก๊
 ๒ ผืน หนึ่งคือเรื่องราวพงศาวดารอังกฤษเล่มหนึ่ง รถมี่เครื่องพร้อม
 รถมี่หนึ่ง ม้าเทศสำหรับเทียมมรดม้าหนึ่ง ฉากเขียนด้วยหนัง ๔ บาน
 ฉากกระก ๓ บาน รวม ๗ บาน

ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวาตก จุลศักราช ๒๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ เสด็จออกพระที่นั่งบรมมาลย์ที่ท้องพระโรง เป็นการเค็มยศ ทรงฉลองพระองค์ครุย โปรดให้ย่นกระเป๋ และพวงอังกฤษเข้ามาในกองทูตเข้าเฝ้า ฯ เมื่อเฝ้าแล้วจึงตั้งต้นปรึกษาหารือราชการกับพระยาสุริยวงศมนตรี ซึ่งเลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุริยวงศโกษาที่พระคลัง ต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้ถึงความประสงค์ของกระเป๋ ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกันหลายอย่างหลายประการ ที่เป็นเบื้องต้น เพราะเหตุที่กล่าวต่อไปนี้ คือ

๑) ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูดภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือและคำพูดต้องไขแปลเป็นภาษาไปตฤเทศบ้าง ภาษามลายูบ้าง แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง

๒) ล่ามที่เป็นผู้แปลเป็นคนขึ้นคำทั้งสองฝ่าย ฝ่ายข้างกระเป๋ได้ล่ามไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นระจางไทยที่เป็นข่าวไพร่ไครที่หลบหนีไปอยู่ที่นั่น พอรู้ภาษามลายูมาเป็นล่าม เป็นคนซึ่งไทยในกรุงเทพ ฯ ย่อมรังเกียจไม่ให้เข้าในที่เฝ้า หรือแม้แต่เป็นล่ามเมื่อทูตไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้างกระเป๋ก็โกรธ ทว่าก็คิดกันห้ามปรามล่ามซึ่งตัวไว้ใจ ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่สำหรับแปลภาษาไปตฤเทศ ก็ใช้พวกกะฎีจีน ที่แปลภาษามลายูใช้แขกคนหนึ่งชื่อ นะก่าอริ ได้เป็นที่หลวงโกษาอิศหากอยู่ในเวลานั้น ล่ามข้างฝ่ายไทย ทั้งล่ามฝรั่ง และล่ามแขก ต่างคนต่างไปนินทา

กันให้ครอบครัวพัง ไข่แต่เท่านั้น ต่างคนต่างชิงกันเอาหน้า ในทางที่
จะเรียกร้องเอาของกำนัลจากครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดकुหมั่นจนมา
ถึงผู้ใหญ่นายไทย ว่ามีแต่คนโลก

๓) ที่มาร์ควิส เฮสติงส์ เลือกให้ครอบครัวเป็นทศเข้ามา
เพราะเห็นว่าเป็นผลิตภัณฑ์อย่างธรรมชาติของประเทศไทยเหล่านั้น ที่จริง
ทั้งใจก็ คงจะพึงแลเห็นได้ในหนังสือคำสั่งที่ให้แก่ครอบครัว แต่ความ
ชำนาญของครอบครัวนั้น ไม่เป็นไปแต่ในทางข้างดี เพราะคนเคย
แต่กับพรรคชะวามะลายู อันเคยอยู่ในอำนาจวังมาแต่ก่อน ถึงเริ
มาเสียแล้ว ว่าไทยก็เป็นชาวตะวันออกเหมือนกับพวกชะวามะลายู
ไม่ผิดอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทย
ไม่ยำเกรงครอบครัวเหมือนพวกชะวามะลายู ก็ยิ่งทำให้ไม่ชอบหนักขึ้น

๔) ข้อที่ครอบครัวไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก
เพราะประจวบเวลาของทัพไทยลงไปตีไค้เมืองไทรบุรี และชาวเกาะ
หมากกำลังกันกัน ว่าไทยจะมาถึงไค้เกาะหมากด้วย ครอบครัว
ได้รับคำสั่งรัฐบาลอินเดียให้มาพบกับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี ก่อนไทย
ตีเมืองไทร และให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เป็นเจ้าเมืองเกาะหมาก
ในข้อที่จะมาพบกับไทยว่าอะไร ในเวลาครอบครัวมาถึงเกาะหมาก
อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังขัดแย้งกับไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ ไม่ผิด
ว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะหมากในเวลานั้น จะไม่เป็นอย่างอื่น
นอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมาช่วยไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมือง
ไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่จะทำการเป็นศัตรู เจ้า

เมื่อระเภาหมากจึงต้องแนะนำครอพิศให้มาพบกับไทยแต่ไทยก็ ตาม
คำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏในหนังสือ
ของครอพิศ ก็มีอย่างเดียวกันแต่ให้คิดอ่านให้ ไทยออกไปเสียจากเมือง
ไทรบุรี และให้คืนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) อย่างเดิม
ซึ่งระตกลงกันไม่ได้ด้วยเอง

๕) วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้น ชาวต่างประเทศ
ที่ไปมาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็น
ใหญ่ ยอมทนยอมขมอมอดกลาน ลวาทวิพียงบุญผู้ที่มีอำนาจและ
เป็นใหญ่ในบ้านเมือง ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พอใจเจ้าของเมือง
ขอแต่ให้หากำไรได้ โดยสะดวก จึงเข้ากับไทยได้ก็ แต่ฝ่ายข้างฝรั่ง
ไม่เช่นนั้น ประโยชน์ในการค้าขายก็อยากจะได้ และขี้เกียจคบค้า
วาทวิพียงการกระตือรือร้นของเมือง ก็เป็นอันยากที่จะทำให้
เกิดความพอใจแก่ไทยได้โดยธรรมดา

๖) เหตุอีกอย่างหนึ่งนั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณี
ของไทยเราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคติโบราณ ยังมีการหลายอย่าง
ซึ่งขณะให้ฝรั่งดูหมิ่น ยกตัวอย่าง ๆ เกือบ เพียงเรื่องไม้ไผ่เสื่อ
แม้พระยาพระราชมารชเชกเมืองก็ไม่ไผ่เสื่อ เมื่อฝรั่งแลเห็นแค่วัวเปล่า
ไปตามกัน ตั้งเหตุใหญ่ลงมาจนสู้รบ ก็เห็นจะคงทันคุณหมิ่น
ว่าเป็นชาวเมืองป่า ใช้แต่เท่านั้น การที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเอง
ทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย ทำการค้าขายกับต่าง
ประเทศ แสวงหาการแสวงหาประโยชน์ตนเองปะปนไปกับหน้าที่

ที่ทำงาน ตำแหน่งราชการ นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยคุณหมื่นอีก
อย่างหนึ่ง

แม้เหตุขัดขวางมีอยู่ดังกล่าวนั้น การที่ปรึกษากันในส่วนราชการ
ของทุกที่มาในครั้งนั้น ใครเปิดใจไม่เหวี่ยงที่จะคิดเห็นได้ ว่าไทยเพรา
อย่างคนป่าเถื่อน หนังสือที่แต่ง แม้คิดเห็นไทยในอย่างอื่นก็มากมาย
ยังต้องชมความเรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และ
ชมว่าไทยฉลาดในการงาน และรู้การต่างประเทศ คือการที่เป็นไป
ในอินเดียเป็นต้น ดังที่เกี่ยว

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเฟิตซ์
เมื่อครอเฟิตซ์เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เห็นมีกงสุลไปตฤณอยู่ในกรุงเทพ ฯ
แล้วจึงมาขยายความกิจการออกไปว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือ จะขอให้
ไทยทำหนังสือสัญญายอมลดทอนอำนาจเข้าจากพ่อค้าชาวอังกฤษประการหนึ่ง
จะขอตกลงลดประการหนึ่ง ความ ๒ ข้อนี้ ไทยก็ไม่ได้แสดงความ
รังเกียจ เข้าใจว่าจะยอม ถ้าอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยใน
ความข้อหนึ่งเป็นข้อแลกเปลี่ยน คือ ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตาม
เมืองของอังกฤษ ขึ้นหาขึ้นได้ตามต้องการ ด้วยในเวลานั้นไทย
กำลังต้องการปืนไว้ ทำศึกกับพม่า พอพระบาทพระคลังพระที่นั่ง
ครอเฟิตซ์พูดก็คิดเสียว่าอังกฤษจะยอมให้เรือไทยขึ้นหาขึ้นมาได้ แต่เวลา
เมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่ครอเฟิตซ์
พูดขึ้น รับไว้ในหนังสือก็เห็นว่า ตั้งใจหมายว่าพม่าที่เกี่ยว
เมื่อไทยได้ขึ้นคำพูดอย่างนี้ ก็แสดงให้เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะ

ทำสัญญากับอังกฤษ ด้วยอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเคียว ส่วน
 ประโยชน์ของฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ชื่อนี้เป็นมูลเหตุ
 ที่ไม่ตกลงกันได้ ในคราวนั้น ครอบพิศพยายามพูดจาต่อมากหลาย
 ครั้ง ทางที่พูดต่อมาในตอนหลัง ครอบพิศเล็งความคิดเรื่องที่จะตกลง
 เป็นแต่จะขอลดภาษี ข้างไทยจะให้ครอบพิศรับประกันว่า จะมีเรือ
 อังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่าปีละ ๕ ลำ ครอบพิศก็ไม่รับประกัน
 ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกลือที่กัก จะบรรทุกเกลือไทยออกไปขายที่
 อื่นเก็บ รัฐบาลอังกฤษจะลดภาษีให้อย่างไรบ้าง ครอบพิศก็ไม่ตกลง
 ที่จะยอมลดภาษีเกลือให้แก่ไทย เมื่อเหตุการเรื่องค้าขายกันจนลงปลาย
 แล้ว ครอบพิศจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ ครอบพิศถนัดหนังสือ
 เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) เป็นใจความกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ
 และจะขอเมืองคน เข้ามาขึ้นต่อเสนาบดี ครอบพิศจะขอให้ไทยยอม
 ตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยา
 ไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราช ขอบขึ้นต่อมา ถ้ามีทุกขร้อนอันใด
 ควรจะเข้ามาเฝ้ากราบทูลความทุกขร้อนอันนั้น นี่มีท้องตราออกไป
 ก็ไม่ตอบ ครั้นตัวได้ความเดือดร้อนก็ไม่เข้ามาเฝ้าขึ้นขัดกับเจ้า
 จะให้ไทยคืนเมืองให้อย่างไรได้ ข้างครอบพิศกล่าวโทษเจ้าพระยา
 นคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร ข้างไทยก็ยินยอมว่า ให้เจ้าพระยาไทร
 เข้ามากล่าวโทษเอง จะมีตราให้เจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าว
 ให้เป็นยุติธรรมทั้งสองฝ่าย ครั้นครอบพิศอ้างถึงประโยชน์การค้าขาย
 ของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยาพระคลังก็ส่งใบเขตกของ

เจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอเพ็ด ว่าตั้งแต่ไทยเข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี
ไค้เอาใจใส่ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก เป็นการเรียบร้อย
อย่างแต่ก่อน ไม่มีชกชิงอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กันอยู่เพียงเท่านั้น

ครอเพ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่สำเร็จ
ไค้ทั้งประสงค์ คิจะกลับ เกิดลำบากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือตอบ
อีกอย่างหนึ่ง ข้างครอเพ็ดจะให้มิพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์
มาร์ควิส เฮลคิงส์ ข้างไทยว่า มาร์ควิส เฮลคิงส์ เป็นแต่จนนาง
ผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะมีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์นั้นผิด
อย่างธรรมเนียม จะให้มีแต่คำอุทธรณ์ของพระยาพระคลังทอบ ข้าง
ครอเพ็ดไม่ยอม ลงปลายตกลงกันว่า จะมีหนังสือของพระยา
พิพัฒน์โกษาทอบไปถึงเลขาธิการของ มาร์ควิส เฮลคิงส์ ในส่วน
เรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเพ็ดว่า แต่เดิม
ไทยจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาทำหนังสือให้ครอเพ็ด เป็นหนังสือ
อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้าไค้
มีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแต่ ๕ ลำขึ้นไป จะลดภาษีเข้าจากร้อย
ละ ๘ ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอเพ็ดไค้ไปตรวจว่าหนังสืออันที่ขาน
พระยาพระคลังก็เป็นคำพอใจ แต่ยังไม่ทันไค้ได้รับหนังสือนั้นก็เกิด
เหตุผิดใจกันขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

เหตุนั้นเกิดแต่เรือที่รัฐบาลอังกฤษเช่าเรือพ่อค้า ให้เป็นเรือทูต
เข้ามาราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น
สิ่งของที่มาในเรือทูตไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากร อย่างหนึ่งอย่างใด

ธรรมเนียมอันนี้ทราบดีด้วยกัน กัปตันเรือที่ครอเฟ็ดมา ชื่อกัปตัน
 แมคคอลลเนล เห็นประโยชน์ที่จะได้ ในการที่เข้ามาจับทูต จึงลอบ
 บรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาในระหว่างเรือเป็นอันมาก ครอเฟ็ดมิได้ทราบ
 ความซ่อน ครั้นเมื่อเรือเข้ามาจอดอยู่ในกรุงเทพ ฯ พวกทูตซึ่ง
 อยู่บนบก กัปตันแมคคอลลเนลลอบเอาสินค้าออกจำหน่าย ความ
 ทราบถึงไทย ตามครอเฟ็ด ๆ ก็ยืนยันว่าธรรมเนียมของอังกฤษ
 เรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเฟ็ดจึงได้ทราบความจริงว่า
 กัปตันเรือของคนพาของหนีภาษีเข้ามาขาย ทำให้เสียเวลาที่เขาได้
 อ้างไว้ ครอเฟ็ดเกิดวิวาทขึ้นกับกัปตันแมคคอลลเนล ถึงต้องไล่
 กัปตันแมคคอลลเนลขึ้นจากเรือ กัปตันแมคคอลลเนลเป็นขี้ไปมาขึ้น
 กับไทยในเวลาเมื่อชายชง จะเป็นกัปตันแมคคอลลเนลหรือผู้ใดไม่แน
 นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวลาครอเฟ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ
 นั้น ให้เที่ยวหยั่งน้ำท่าแผนที่ และพูดว่า เมืองเช่นกรุงเทพ ฯ นี้
 ถ้าอังกฤษจะต้องการ ส่งเรือรบมาเพียง ๒ ลำ ๓ ลำก็จะได้เอาได้
 ความทั้งสองข้อนี้ เป็นเหตุให้ไทยเกิดขัดเคืองครอเฟ็ด แต่ก็ไม่ได
 ทำให้เสียอหังการอย่างใด ไปรทให้จัดเครื่องบรรณาการพระราชทาน
 ทอบ มาร์ควิส เฮลลิงส์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ คือ งาม้าง ๑๐ กิ่ง
 หนัก ๒ หาย เนื้อไม้หนัก ๒ หาย กายานหนัก ๒ หาย กระจวน
 หนักหยาหนึ่ง เร่วหนัก ๓ หาย ด้ายกบวิสุทธรหนัก ๑๕ หาย พริกไทย
 หนัก ๑๕๐ หาย น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาย รงค์หนัก ๕ หาย
 มอบให้ครอเฟ็ดคุมออกไป ส่วนครอเฟ็ดเองได้พระราชทานน้ำตาล

ทราชนิก ๓๐ ทาย ส่วนหนึ่งลือตอขึ้น เป็นแต่ให้พระยาพรา
 ราชมนตรีทำหนังสือให้ครอเพ็ดลือออกไป คงมิไ้ความแต่
 อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอเพ็ดไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิส
 เทลคิงส์ลีย์หนึ่ง กล่าวโทษครอเพ็ด ว่าเข้ามาพดุงและทำการ
 เหลือกเกิน ผิดกับความในอักษรศาสตร์ที่เจ้าเมืองบะกลัมมา หนังสือ
 ดยขึ้นส่งไปให้เจ้าเมืองเกาะหมาก ให้ส่งไปถึงมาร์ควิส เทลคิงส์
 ปรากฏในหนังสือราชการของอังกฤษว่า มาร์ควิส เทลคิงส์ สอดถาม
 ครอเพ็ด และมีสำเนาหนังสือครอเพ็ดแก้คำถาม ว่าเรื่องทำแผนที่นั้น
 ใ้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขออนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ
 ข้อที่ว่าครอเพ็ดพดุงหมิ่นประมาทเมืองไทยนั้น ปฏิเสธ

ยอนครอเพ็ดออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันจันทร์เดือน ๘ แรม
 ๑๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวา ค.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ไปแวะตรวจ
 ที่เกาะลิซิงก่อน แล้วออกจากเกาะลิซิงใช้ใบไปเมืองญวน การที่
 ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวนรังเกียจการเกี่ยวข้องกับ
 ฝรั่งเศสกว่าไทยขึ้นไปอีก ครอเพ็ดกลับจากเมืองญวนจึงได้เป็น
 เรติเคนต์รักษาการณ์อยู่เมืองสิงคโปร์ ตามความที่ปรากฏต่อมา
 ตั้งแต่ครอเพ็ดมาเป็นเรติเคนต์อยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กลับวางอริยาคัย
 เป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเขาเป็นธุระ
 ส่งกระแะเรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์ กลับทำตามคำสั่งเดิม
 ของรัฐบาลอินเดียน ถึงกับเขาเป็นธุระบอกเข้ามาให้ไทยทราบ ว่าพระมา

แต่งทูตไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย ก็ระประภาฏต่อไปข้างหน้า
เห็นจะเป็นด้วยเหตุอังกฤยเกิดวิวาทกันขึ้นกับพะม่า ครอพิศจึงเห็น
ประโยชน์ในการที่จะเอาใจไทย ฯลฯ

การที่รัฐบาลอินเดีย แต่งครอ.พิศเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม้
ไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ของครอ.พิศ และเกิดเป็นปากเสียงกันถึง
กล่าวมาก็ได้ แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤยซึ่งรัฐบาลอินเดียต้องการ
ด้วยตั้งแต่นั้นมา ก็มีเรือพ่อค้าอังกฤยไปมาค้าขายมากกว่าแต่ก่อน
ที่สุดจนมีคนอังกฤยซื้อสินเคอร์ (๑) เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ใน
กรุงเทพ ฯ ฝ่ายไทยก็ทำนุบำรุงให้ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก
เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อนภาษีอากรให้อังกฤยผลิตภัณฑ์ที่เก็บจากชาติอื่น
ด้วยประเพณีการค้าขายในเวลานั้น ยังถือตามแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้ง
กรุงเก่า (๒)

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤยกับพะม่าเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรก
เหตุกัวยแย่งเมืองประเทศราชซึ่งอยู่ระหว่างอินเดียกับพะม่า คือ เมือง
ยะไข่ เมืองมณีปุระ และเมืองอัสสัม เป็นต้น ซึ่งพะม่าไปตีได้ไว้
แต่ก่อน ครั้นอังกฤยรบกับพะม่าตีเอาเมืองเหล่านั้นได้แล้ว แต่แรกก็
จะเดินกองทัพยกเข้ามาตีเมืองอังวะ แต่มาปรากฏว่า ทางกันตารนัก

(๑) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันแดร

(๒) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๓๒๑
นอกจากนี้ยังมีในคำนำหนังสือจดหมายเหตุดวงอุคมสมบัติโดยพิสดาร

อังกฤงจึงเปลี่ยนความคิดรักเป็นกองทัพเรือ ให้เซอร์ อาชีบัลด์
แคมป์เบล เป็นแม่ทัพ ยกมาเข้าปากน้ำเอราวัตี ตีได้เมืองร่างกุ้งไว้
เป็นที่มั่น ครั้นระบกกองทัพที่ต่อขึ้นไปพอประจวบเข้าฤดูฝน หนทาง
กันดาร ไฟว์พลอังกฤงมีศออากาศเกิดเจ็บไข้ ทั้งระยะทางที่จะต้อง
รยพ่วงพะม่าต่อไปก็ยิ่งไกล ด้วยจะต้องผ่านแดนรามัญขึ้นไปก่อนจึงจะ
ถึงเมืองอังวะ อังกฤงจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่เมืองร่างกุ้ง
แต่ในเวลาที่ยกอยู่นั้น อังกฤงแบ่งทัพอีกกองหนึ่งให้ลงมาตีหัวเมือง
ของพะม่าตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมะตะมะ เมืองทะวาย
เมืองตะนาวศรี และเมืองมฤทไว ได้ในอำนาจของอังกฤงทั้งสิ้น

ในเวลาเมื่ออังกฤงเกิดรบขึ้นกับพะม่าครั้งทีกล่าวนั้น เป็นเวลา
ปลายรัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร
ยังไม่พบจดหมายเหตุเป็นหลักฐานพอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏ
แต่ว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ต่อติดพระราช
อาณาเขตต์ จะไว้ใจแก่เหตุการณ์มิได้ จึงโปรดให้แต่งกองทัพ
๓ กอง ทางบกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เป็นแม่ทัพ ยก
ล่วงหน้าออกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์กองหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนา
เป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ชย) คุม
กองทัพเรือไปรักษาการทางต่อแดนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี อีก
กองหนึ่ง การที่ไทยยกกองทัพออกไปครั้งนั้น ไทยบอกให้อังกฤง
ทราบว่าจะไปช่วยอังกฤง ฝ่ายข้างอังกฤง เมื่อไปติดชะงักอยู่ที่เมือง
ร่างกุ้ง ก็ต้องการกำลังพาหนะที่จะหาบขนเครื่องศาสตราวุธ และเสบียง

อาหารส่งกองทัพที่จะยกต่อสู้ไปในฤดูแล้ง ขยายได้กำลังไทยช่วย
 จักรพรรดิให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแควนเมือง
 เมะตะมะ ที่อังกฤษได้ไว้ไว้ เวลานั้นพระเจ้ายูยรเวยเปลี่ยนรัชกาลใน
 กรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วย
 เหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤษจะตั้งการแต่ลัทธิพาหนะ และผู้คนใน
 กองทัพไทยใช้เป็นกำลังแบกหาม ไปใช้สอยอยู่ในบังคับบัญชาของ
 อังกฤษ อ้างเหตุว่าเพราะวิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤษกับไทยไม่
 เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพระม้าไทยล้าพัง ขอให้รักษากองทัพ
 ยกไปตีหัวเมืองพระม้าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง จ้างไทยเห็น
 อังกฤษจะเอาเปรียบพระม้าด้วย จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหา
 โยธายู่ในบังคับบัญชาอังกฤษ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้ทำ
 กองทัพกลับคืนเข้ามากรุงเทพ ฯ

ประการที่ ๒ อังกฤษมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงคราม
 ชะนะพระม้าจะคืนเมืองตะนาวศรี เมืองมฤตให้แก่ไทย แต่ว่าจะคืนให้
 แต่แผ่นดินก่อนตอนข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นทำเลค้าขาย
 อังกฤษจะเอาไว้เสียเอง ส่วนทางต่อแดนอังวะ อังกฤษคิดว่า ถ้าได้
 แล้วจะกลับตีรามัญประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อทอนกำลังพระม้าให้น้อย
 ลง แต่ในเวลานั้นเชื้อวงศ์พระเจ้าหงสาวดีต่อก่อนสายสูญ อังกฤษ
 เจ้ากาฬภูมิ จะเป็นกษัตริย์ของพวกมอญ ตั้เป็นพระเจ้าหงสาวดี
 ขึ้นใหม่ เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้ที่อยู่ในที่ระแวกเล็ดคนหนึ่ง ความ

ทั้งสองชั้นไม่เป็นที่พอใจของไทย ท้ายเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
เมื่อเป็นเมืองจีนของไทยอยู่แต่ครั้งกรุงเก่า เป็นประโยชน์ด้วยเป็น
เมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชายทะเลเสีย ก็เป็นอันปิดท่า
ค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้องรับผิดชอบ
รักษาหัวเมืองตอน ให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วนความ
ยากที่อังกฤษจะตั้งรณานัดประเทศอื่นอีก และโดยเฉพาะที่เจ้าพระยา
มหาโยธา ตกอยู่ในมือต้องเลือกนั้น ไทยต้องไม่พอใจอยู่เอง ท้ายมอญ
ก็อพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพลเมืองไทย ตั้งแต่เมืองกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง
และเมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร์) ครั้งหนึ่ง มีจำนวนมอญ
อยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้จะกลับไปฝากฝ่ายอยู่กับ
อังกฤษ ก็ต้องเป็นข้อรังเกียจอยู่เอง

ประการที่ ๓ เมื่อมีข้อควรออกไป ให้พระยาชุมพรยกกอง
ทัพเรือขึ้น ในข้อควรจะส่งอย่างไรไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่า
พระยาชุมพรให้เข้าไปกวาดครวญเอาคนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี
มามาก ครั้นอังกฤษลงมาได้เมืองตะนาวศรี เมืองมฤท พวกพลเมือง
พากันไปร้องทุกข์กับอังกฤษว่าถูกพระยาชุมพรกวาดครวญ อังกฤษ
กำลังจะเอาใจชาวเมืองตะนาวศรี เมืองมฤท จึงจับคนเมืองชุมพรที่ไป
กวาดครวญไว้ไต่ถาม เมื่อความทราบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธแก่พระยาชุมพร ให้เอา
ตัวเข้ามาทำไว้ในกรุงเทพฯ

ประการที่ ๔ เกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรี คือเมื่อพระยาไทร
ทำสัญญาให้อังกฤษเช่าเกาะหมากนั้น ในข้อสัญญามีว่า ขอมให้อังกฤษ
ซ้อหาเสบียงอาหารเอาไปจากเมืองไทรบุรีได้ โดยไม่ต้องเสีย
ภาษีอากร ครั้นเมื่อไทยลงไปปกครองเมืองไทร ดังเคยทำตามอย่าง
ธรรมเนียมเหมือนกับหัวเมืองอื่น และไต่ถามอังกฤษว่า อังกฤษไปทำ
สัญญากับพระยาไทรโดยผลการ ไม่ได้บอกให้กรุงเทพ ฯ ทราบตาม
สมควรแก่ประเพณี อีกข้อหนึ่งเมื่อเจ้าพระยานคร ฯ ลงไปตีได้เมือง
ไทรบุรีนั้น พระยาประเลงยกไม่ส่งต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวายทั้ง
แต่ก่อน พวกเมืองประเลงแตกกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเห็นควร
จะอ่อนน้อมต่อเจ้าพระยานคร ฯ พวกหนึ่งเห็นไม่ควรจะอ่อนน้อม
ฝ่ายข้างอังกฤษก็ไม่อยากจะให้ไทยมีอำนาจล่วงเลยเขตต์เมืองไทรบุรี
ลงไป อาศัยเหตุทั้งสี่ประการที่กล่าวมานี้ ในปลายรัชกาลปัตติ
กุลจักราช ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ เมื่ออังกฤษทำสงครามจะชนะ
พระม่ายแล้ว หลอกแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียบของอังกฤษ
จึงแต่งให้นายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นีย์ (ซึ่งเรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า กระบี่
ขานนี้) เป็นทูตเข้ามากรุงเทพ ฯ เพื่อให้เข้ามาผูกจากตกลงกับไทย
โดยทางไมตรี และขอให้ทำหนังสือสัญญากับไทย ให้มีไว้ต่อกัน
เสียเป็นหลักฐาน

นายร้อยเอกเบอร์นีย์มาหาเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ก่อน เมื่อ
เจ้าพระยานคร ฯ ใ้รับอนุญาตจากกรุงเทพ ฯ แล้ว จึงพานายร้อยเอก

เยอรมันเข้ามากรุงเทพฯ ๑ เมื่อในเดือน ๑๒ โปรดให้เข้าเฝ้าอย่าง
แขกเมืองที่เคยมาแต่ก่อน และให้เสนาบดีปรึกษากษัตริย์เอกเยอรมัน
ตกลงกันได้ทำหนังสือสัญญาอังกฤษฉบับแรกเมื่อเดือน ๗ แรม
๑ ค่ำ^๕ ๒๒๖๑ ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ เป็นหนังสือ
สัญญา ๑๔ ข้อ ๑๓ (และ) ในคราวนั้นไทยได้ทำสัญญากับ
นายร้อยเอกเยอรมัน ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการ
ค้าขาย เป็นสัญญา ๖ ข้อ^(๑)

อักษรศาสตร์ของหลอชแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของ
อังกฤษที่นายร้อยเอกเยอรมันนำมานั้น โปรดให้นายกาลส มั่นแวนต์
ลิลไวร์ กงสุลไปตฤเทศช่วยแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วเกลาสำนวน
ให้รักกุนชนอีกฉบับหนึ่ง ได้พิมพ์สำเนาไว้ทั้งสองฉบับ คงต่อไป

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ

นายกาลส มั่นแวนต์ ลิลไวร์ กงสุลไปตฤเทศเป็นผู้แปล

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ๒๒๖๑ (พ.ศ. ๒๓๖๙)

พระยาพิพัฒน์โกษา หลวงสรสาคร ขุนทิพวาจา ขุนเทพวาจา
นั่งศาลาลูกขุนฝ่ายขวา เอาหนังสือเจ้าเมืองมังกลาซึ่งกระษัตริย์ชาว
นั้นมาขอเป็นทางไมตรี ให้กาลสแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทย
ในหนังสือนั้นว่า

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ใน
หนังสือจดหมายเหตุของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ หน้า ๒๒

มาแต่ท่านที่ขจัดลอบจ้าวแหก เจ้าเมืองเขมรวันเมืองทั้งปวง
 ที่อังกฤษได้ช้างทวีปอินเดีย ถวายมาถึงท่านที่สูงสุดชนหลวง
 เมืองไทย กราบบูชาบังคมโดยนัยถือตามธรรมเนียมแล้วจึงได้เขียน
 หนังสือ

ได้ ๔ ปีมาแล้ว มารเกิด หัสติง (๑) ผู้มีสกุลอันใหญ่โต
 ครองเมืองมังกาลาก่อนข้าพเจ้า ได้แต่งทูตใช้ให้เข้ามาเฝ้าท่าน
 ที่สูงสุด สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นสำคัญ ความนัยถือและ
 ขกยอแห่งชาติอังกฤษ ถึงแต่นั้นมาอังกฤษกับไทยมีไมตรียังสนิท
 ต่อกันมาช้านานไป และเมืองอังกฤษยังมีไมตรีต่อบรรดาเมือง
 ทั้งปวงข้างอินเดีย เว้นแต่เมืองอังวะ เพราะว่าเมืองอังวะประมาท
 ทำเลือกเกินที่จะอดทน เข้าให้โกรธขึ้น ให้เจ้าอังกฤษยกกองทัพมาตี
 ให้ได้ พวกไพร่ของท่านที่สูงสุดรู้จักแจ้งอยู่ทุกคนว่า ซึ่งพระม้านั้น
 เป็นคนซบถไม่ทรงสันถวไมตรีกับเมืองอังวะ และเมืองชนแก่อังวะทั้งปวง
 ไทยก็ทรงรู้จักที่จะมีธรรมาภิบาลเกินตรงต่อชาติ มิให้ห้ามความปรารถนา
 ของมันไม่ได้ เว้นแต่เกินโดยกำลังเครื่องสัตราอาวุธ จึงจะห้ามความ
 ปรารถนาและความรักร้ายต่อเมืองใกล้เคียงนั้นจึงจะได้ บัดนี้กองทัพ
 อังกฤษได้ยกขึ้นไปตั้งเมืองพระม่านเมืองใด ๆ ก็ดีใดเมืองนั้นแล้ว
 บัดนี้เห็นว่าท่านที่สูงสุดมีความยินดีเป็นอันมาก ด้วยได้ยินว่าพระม่าน
 ที่เป็นศัตรูแห่งทั้งสองฝ่ายนั้นได้ตั้งแพ้แก่อังกฤษในการศึกทุกอย่าง

(๑) มาร์ควิส เสด์คิงส์

บัณฑิตอังกฤษก็ได้ไปแล้ว เมืองอาศรร เมืองอรกัน เมืองเรทยา
 เมืองรำเร เมืองจินคา เมืองย่างกุ้ง เมืองตาลา เมืองยัคเสน
 เมืองเสเวียน เมืองพระโก เมืองเทนابي เมืองปตน เมืองตะนาว
 เมืองมะตะมะ เมืองเข เมืองทวาย เมืองมฤท

ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงอินทเกีย สำหรับเอาใจใส่การอันใหญ่
 ที่ขุนหลวงอังกฤษมีความไว้วางใจให้ข้าพเจ้า แต่เมื่อแรกยกกองทัพ
 ไปตั้งอั้งวะนั้น ข้าพเจ้ามิได้ไปปรารภว่าซึ่งจะสำแดงแน่ให้ท่านที่สูงสุด
 เห็นความนับถือยกย่องที่ข้าพเจ้ามีต่อท่านที่สูงสุด และความปรารภ
 แห่งชาติอังกฤษโดยสุจริตที่ระดำทางไมตรีต่อกรุงไทย ข้าพเจ้าได้
 สั่งให้เจ้าเมืองเกาะหมากเจ้าเมืองใหม่ไว้ ได้ข่าวการรบต่อพระม้านั้น
 เมื่อใด ก็ให้เอาข่าวนั้นส่งถวายเข้ามาโดยเร็วอย่าให้ขาดได้ และ
 ข้าพเจ้าได้สั่งแก่พวกกองทัพอังกฤษ และขุนนางทั้งปวงที่ขึ้นไปเมือง
 อั้งวะนั้นไว้ว่า ถ้าพบคนแลสิ่งของไทยณตำบลใด ก็ให้กองทัพเอาใจใส่
 ช่วยทำนุบำรุง บัณฑิตเห็นว่าดังเพลาล้วนแล้ว ที่ข้าพเจ้าจะต้องจักทุก
 ให้เข้าไปเฝ้าท่านที่สูงสุดโดยชื้อ ข้าพเจ้าจะได้ทราบทุกความการรบ
 พระม้าให้แจ้งทุกอย่าง และจะได้รู้ให้ทราบว่า เมืองอังกฤษจะศึก
 การสิ่งใด ๆ ช้างหน้าต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเอากระบี่คันหนึ่งมา
 ใช้ในการอันใหญ่นี้ กระบี่คันหนึ่งนี้นั้น เป็นขุนนางได้ทำราชการ
 ฝ่ายตะวันออกข้างอินทเกียหลายปีมาแล้ว เป็นคนรู้เข้าใจกิจอย่าง
 อรรมเนียมข้างทวีปนั้นมาก เป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงสุด

ทลายท่าน เป็นต้นว่าเจ้าเมืองนคร เมืองฉलग เมืองตะกั่วทุ่ง
 เมืองตะกั่วป่า และบรรดาชนนางของเจ้าเมืองท่งสนั่น ละกันหันคร
 บารมีบุญซึ่งจะไต่หาความที่ข้าพเจ้าพลอยมีความยินดีแต่ในดวงใจ
 ข้าพเจ้า เพราะท่านมีที่สูงสุดไต่เสด็จขึ้นนั่งบนพระที่นั่งอันใหญ่ที่
 สรรเสริญคุณกรุไทยนี้ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาโดยสุจริต ให้ท่านที่
 สูงสุดได้จำเวญไปเป็นช้านาน จะได้พระราชาท่านแจกพระเมตตา
 แก่ไพร่แห่งท่านที่สูงสุดท่งสนั่นแก่นานาประเทศทั้งปวงที่เข้ามาณกรุง
 ของท่าน ละกันหันครบารมีจะได้กราบทูลแก่ท่านที่สูงสุด และกราบ
 เวียนท่านเสนาบดีเอง ให้จะแจ้งอันดียิ่งกว่ามิในหนังสือ ด้วย
 ความซาคืออังกฤษมีน้ำใจรักเท่าใด ที่จะให้เรือพันทางไมตรีต่อไทย
 ละกันหันครบารมีใช้ว่าจะจำเพาะกราบทูลและกราบเวียนท่านเสนาบดี
 ด้วยการทำไต่รับพระมาต่อไปข้างหน้าให้แน่ และจะแจ้งทุกสิ่ง ข้าพเจ้า
 มีความไวใจอันใหญ่หนักหนา ว่าท่านที่สูงสุดจะโปรดรับทุกที่ข้าพเจ้า
 ให้เข้าไปโดยสะดวกด้วยอย่างดี ทุกนั้นจะได้มีน้ำใจกราบทูลให้
 ทราบโดยสะดวกมิได้ขัดขวางแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะได้กราบทูล
 สารพัดทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นให้ท่านที่สูงสุดทราบ และทุก
 จะได้กำหนดหมายแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ท่านที่สูงสุดจะเห็นชอบด้วย
 ความที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นอย่างไร ทุกจะได้เขียนออกไปให้ข้าพเจ้าทราบ
 เจ้าเมืองอังกฤษไม่ได้มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งของท่านที่สูงสุดมิ
 ได้ปรารถนามาแต่สิ่งที่จะต้องการ คือทางที่จะใช้ให้ทางไมตรีอังกฤษ

กษัตริย์ซึ่งมีต่อกันทกวันนั้นยังขึ้นไป และยักยาวไป ถ้าและท่านที่
 สูงสุดทรงพระดำริทำสัญญาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยสัญญานั้น จึงจะเกิด
 ประโยชน์และร่ำรวยสรวงและกว้างขวางในเมืองของท่าน และเพราะ
 อย่างนี้ไม่ว่าจะใหญ่ยิ่งขึ้นไป และจะเกิดประโยชน์เป็นอันมาก
 แก่ทั้งสองชาติ และเพราะสัญญานั้น เมืองเกาะหมากและเมืองชน
 แก่ท่านที่สูงสุดเหมือนเมืองนคร เมืองสงขลา เมืองตลุง ช่างหน้าไป
 จะไต่ย่ำร่ายคาบไต่ย่ำร่ายกันสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้ กษัตริย์ทั้งนครบริวารนี้
 ข้าพเจ้ามีความไว้วางใจมีฤทธิที่จะยอม และรักแรงในการสิ่งใด ๆ ที่
 ท่านสูงสุดท่านนั้น และจะได้บอกความออกไปถึงกรมการเมืองมังกล่า
 กษัตริย์ทั้งนครบริวารนี้มีขุมทรัพย์และของเข้าถวายท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ของ
 ข้าพเจ้าเป็นของค่าตัวราคาอย่างเท่าที่เมืองมังกล่าอย่าง ข้าพเจ้ามีความ
 ไว้วางใจอยู่ว่า ท่านที่สูงสุดจะรับไว้เป็นสำคัญนับถือและความรำลึกของ
 ข้าพเจ้า

หนังสือบันทึกเมืองบิรมชอวิเลม

วัน ๑๓ เดือนใหม่

ศักราช ๑๘๒๕

อำเหต.

อักษรศาสตร์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ
 ซึ่งนายกาลส มั่นแวนต์ ลิตไวร์ กงสุลโปตุเกส แพล
 แล้วเกลตาสำนวนใหม่

หนังสือเอกสารนำขึ้นลาภหัตถ์ครนา โดยอินฉะวันคินดี เจ้าเมือง
 มังกล่า ขอกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบใต้ฝ่าละออง

๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

กว๊วยเมื่อ ๕ บแล้วเจ้าเมืองมังกาลำคนก่อนชื่อนามารากคหิศาได้ให้
 คนอาบักใจเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน ได้มา
 แจ้งความว่า อังกฤชย่ำเกรงนัยถ้อยกขอรักใคร่ต่อไทย แต่วันนั้นมา
 จนวันนั้น อังกฤชย่ำไทยทั้งอยู่ในความสัจย์มั่นคงรักใคร่เป็นไมตรีต่อกัน
 บรรดาเมืองชนทั้งปวงก็รักตามก้วยกัน เว้นแต่เมืองพะม่าอวดจองของ
 ข้าพเจ้าขอไม่ได้จึงได้เกิดวิวาท ไม่มีเหตุสิ่งใด กว๊วยมันแกล้งเบียด
 เบียดพิทาลายเนื้ออังกฤช ๆ ยกทัพไปรบกัน แต่ว่าทำนองพะม่าบิณฑล
 โลกโลกทำโอหัง การทั้งนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยก็ทรง
 ทราบอยู่แล้ว ข้าราชการก็รู้ ซึ่งจะทำไมตรีกับพะม่า ถึงจะทำความค
 ลักเท่าใด ๆ ทำนองพะม่านั้นก็เชื่อไม่ได้ ยังแต่การรบสิ่งเดียวที่จะ
 ห้ามความปรารถนาได้ มันมีแต่จะเบียดเบียดพิทาลายเนื้อเมืองเขตต์แดน
 อันใกล้กัน และยักยอกกองทัพอังกฤชรบเมืองพะม่าล้อมรอบ ถ้าสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยทราบก็จะทรงยินดี และกองทัพอังกฤชกับ
 พะม่ามีชัยเป็นอันมาก ทั่วเมืองอาสรว, เมืองระเซง, เมืองเชกยา,
 เมืองรารัย, เมืองจินตา, เมืองวังคง, เมืองกาละ, เมืองมะสิง, เมือง
 เสเรียน, เมืองชีกุ, เมืองตะณพยุ, เมืองนัคตะมะ, เมืองเว, เมืองทวาย,
 เมืองมฤท, เมืองตะนาว ๑๖ เมือง ก่อนได้รับกับพะม่าออกมาให้แจ้ง
 ข้าพเจ้ายินฉนวนเจ้าเมืองมังกาลำ ซึ่งอยู่ในบังคับเจ้าเมืองอรว นย
 นอบมาในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบว่า เจ้าเมืองอรวและชนนาง
 ผู้ใหญ่ ๆ อังกฤชจะใคร่เป็นไมตรีกับไทย รักใคร่กันโดยใจบริสุทธิ์
 กว๊วยแต่ก่อนข้าพเจ้าได้ให้เจ้าเมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองใหม่ ให้เร่ง

บอกข้อความซึ่งได้รบกับพระมาเจ้าไปณกรุงไทยให้ทราบ อนึ่งข้าพเจ้า
 ได้บังคมแม่ทัพอังกฤษและทหารทั้งนั้นว่า ถ้าพบไทยที่ใด ๆ ก็ดี อย่า
 ให้ทำอันตรายแก่คนและเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของอันใด ๆ เป็นอันขาด
 ที่เดียว บัดนี้ข้าพเจ้าแต่งให้กระษัตริย์หัตถ์บารมี เป็นทูตแทนตัวข้าพเจ้า
 เข้ามากราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย แต่บรรดาเรื่องราว
 ซึ่งรบกับพระมาและความปรารถนาพญาใหญ่ซึ่งได้บังคมอังกฤษ จึง
 ข้าพเจ้าได้เลือกสรรจัดแจงคนผู้ใหญ่ชื่กระษัตริย์บารมีราชการ ได้ให้
 กระษัตริย์หัตถ์บารมี ซึ่งเป็นคนเดิมคุ้นในราชการเมืองฝ่ายใต้แล เข้าใจ
 ทำนองบรรดาธรรมเนียมกะบิลเมืองแล้ว ให้รู้จักกับเจ้าพระยานคร
 พระยาตลาด พระตะกั่วทุ่ง พระตะกั่วป่า ซึ่งเป็นข้าราชการในสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์บารมีเข้าไปเฝ้ากราบทูล
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบอำเกรงยกยอ
 อันใหญ่โดยใจตรง ต่อพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ซึ่งว่าราชการ
 อยู่เหนือแท่นอันมหาประเสริฐ ข้าพเจ้าขอคุณพระให้พรแก่สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้มีพระชนม์มัยน ทรงพระจำเริญอยู่เหนือแท่นทรง
 อันสูง จะได้ทรงพระเมตตาปลุกเลี้ยงอาณาประชาราษฎร์กรุงไทยทั้งปวง
 และคนเมืองอันระไคเข้ามาพ้องบุญร่วมเมืองฝ่ายไทย ให้กระษัตริย์หัตถ์
 บารมีเข้ามาแจ้งความยิ่งกว่าหนังสือ ด้วยอังกฤษปรารถนาหนักหนาจะ
 เป็นไมตรีกับไทย ก็ขอให้แจ้งความแต่เดิมซึ่งได้รบกับพระมาแล้วนั้น
 และยังจะทำต่อไปอีก ข้าพเจ้าเมืองมังกาล่าขอให้กระษัตริย์หัตถ์บารมี
 ทูลได้เข้าเฝ้าฯ ปรารถนาข้าพเจ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด

ประการใด กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้จะได้อาความไปแจ้งแก่ข้าพเจ้า อนึ่ง
พระยาใหญ่อังกฤษกับบรรดาผู้ใหญ่อังกฤษทั้งนั้น จะได้คิดประการ
ใดหาได้ คิดแต่จะเป็นไมตรีกับไทย อังกฤษกับไทยจะได้รักใคร่
ต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้าพเจ้าจึงจัดให้กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้คนเชื้อไทยของ
ข้าพเจ้า แล้วเป็นคนคิดอ่านประกอบการจะได้เอาความส่งไปยังข้าพเจ้า
โดยเร็ว ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดให้เหมือนปรารณาซึ่งว่าทั้งนี้
เมืองไทยกับเมืองอังกฤษ สันติทั้งสองเมืองจะได้บริบูรณ์ไปมาง่าย
มิได้วัน อนึ่งพระยาเกาะหมากกับเจ้าพระยาานครกับเมืองฉะเชิงเทรา, เมือง
สงขลา, เมืองพัทลุง จะได้เป็นทางไมตรีต่อกันมาก ๆ อย่าให้เกิด
เหตุวุ่นไขว่ฉวุ่นภายหลัง อนึ่งข้าพเจ้าจัดได้สิ่งของซึ่งทำมืองคินคิ
เมืองงอรบ ให้กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้คุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อ
จะได้เป็นสำคัญว่า ข้าพเจ้าฝากถ้อยกันบนขอยำเกรงยกยออันใหญ่ ๆ
จงมาก ๆ ต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

หนังสือมาฉวัน (คฤสศ) ศักราช ๑๘๒๕ ปี

เฮนรี เบอนี่ นำหนังสือสัญญาซึ่งปิดตราของผู้สำเร็จ
ราชการอินเดียของอังกฤษ มาเปลี่ยนที่เมืองตรัง

ฉวันศักราช เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำศักราช ๑๘๘๘ ขกนพศก
กระบี่ตันหันศรีบริวารนี้อาสน์หนังสือสัญญาซึ่งปิดตรามาแต่เมืองมังกาล่ามา
เปลี่ยนที่เมืองตรัง กระบี่ตันหมอกฝากกรฝรคิกมีเลกเฮกแถว เมือง
มังกาล่า กระบี่ตันสะกะลันนากำขึ้นมาพร้อมกันด้วย ครั้นเปลี่ยน

หนังสือสัญญาแล้ว กระบัตินั้นห็นครบารณ์ไปเมืองมฤท ว่าจะให้กระบัติน
 เหมกผากระเอาหนังสือสัญญาไปเมืองมังกลา จะเอากำขึ้นซึ่งกระบัติน
 ห็นครบารณ์มานั้นต้องให้กระบัตินเหมกผากระชกกลับไ้ อนึ่งอักษรไทย
 ซึ่งกระบัตินห็นครบารณ์เขียนบอกข้อความในหนังสือสัญญานั้นไม่ชัด
 กระบัตินห็นครบารณ์เปลี่ใหม่ ใ้ถ่ายตรวจตราตามหนังสือสัญญา เขียน
 อักษรไทยตามกระบัตินห็นครบารณ์เปลี่อยู่ในแผ่นกระคาย

ตราซึ่งข้อมาในหนังสือสัญญา ทางไมตรี ทางค้าขาย
 เหมือนกันตามอย่างดำนั้

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

ประเทศสหรัฐอเมริกา แรกมาทางพระราชไมตรีกับ
 กรุงสยามในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕
 ตรงกับศกศตศักราช ๑๘๓๓ ครั้งนั้นประธานาธิบดีแมกสัน แต่ง
 ให้เอ็ดมันด์รอสเบิต เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราช
 ไมตรี และการค้าขาย ใ้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐
 มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ หนังสือสัญญาการค้าขายที่ทำกับอเมริกา
 ครั้งนั้น เป็นทำนองเกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่ไทยใ้ทำกับอังกฤษ
 ครั้งเฮนรีเบอร์นี เป็นทูตเข้ามาในต้นรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ.
 ๒๓๖๘ ข้อสำคัญนั้นคือ อังกฤษและอเมริกันยอมใ้ไทยเก็บค่า
 ปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดเรือ คึกเป็นวละ
 ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกแต่ฮีบเลาเข้ามาหาเซสินค้า

เก็บวาระ ๑,๕๐๐ บาท ฝ่ายไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่าปากเรือเช่นว่า
แล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก (๑)

นามของนายเอเดมันด์ร็อบเบิต เรียกในหมายรับสั่งตอนแรกว่า
เอมินรยัค แต่หมายรับสั่งฉบับหลัง ๆ เรียกว่า เอคแมนรยัค
ความจริงเป็นคนเดียวกันนั่นเอง หมายรับสั่งได้แสดงให้เห็นวาทะ
ละเอียดในการต้อนรับทูตอเมริกัน ทว่าอธิบายก็ไม่ว่างคิ้วยัง
คงต่อไปนี้

หมายรับสั่งว่าด้วยนายเอเดมันด์ร็อบเบิตทูตอเมริกัน

เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอาทิตย์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยา
พระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองอเมริกันมีหนังสือให้เอมินรยัค
ขุนนางถือหนังสือเข้ามาว่าเป็นทางพระราชไมตรีค้าขาย เอมินรยัค
ซึ่งกำนันเข้ามาใหญ่เกินน้ำลึกเข้าปากน้ำไม่ได้ ให้เรือออกไปรับตัว
เอมินรยัค ๑ ขุนนางรอง ๒ คนใช้ ๑๒ รวม ๑๕ คน กำหนดจะได้
ขึ้นมากอง ๆ ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า กำหนดฝรั่งจะได้ขึ้น
มาอยู่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยุรวงศาวาสนั้น ให้สัตว์รวบเอาเคียงมั่ง

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำ
หนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ พิมพ์
พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ไปตั้งให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ รวม ๓ เคียง ให้พระคลังวิเศษ
 เอามุ้งแพรวไปผูกให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ รวม ๓ หลัง ให้
 พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเคียง ๓ เอาผ้าขาวปูฟูก ๓ เอาหมอนหนุน
 ศีรษะ ๓ หมอนข้าง ๖ ให้โสมินรายักษ์ ๑ ชุนนางรอง ๒ ให้รักษา
 พระองค์เอาอ่างเชียวไปจ่ายให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้กลาโหมจ่ายคุ่มน้ำ
 ให้กรมเมือง ๔ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาคุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปให้
 ฝรั่ง ๔ ใบ ให้กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่ง ๑๐ วันครั้งหนึ่ง
 ครั้งละ ๘ ถังกว่าฝรั่งจะกลับไป ให้พระคลังราชการเอาพันธุ์ข้าว
 น้ำมันพร้าว ไปจ่ายให้พอ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งเอาสิ่งของไป
 จักแถมเตรียมคักฝรั่งแต่ละวัน เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเย็นให้พร้อม
 และขนสารมหากาไทย กลาโหม จักศกมภ์ จักแถมแต่งสิ่งของเวียนกัน
 ไปทักฝรั่งเมืองมริกัน มหาคาไทย วัน เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำที่ ๑
 กลาโหม วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำที่ ๒ กรมวัง วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
 ที่ ๓ กรมนา วัน เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำที่ ๔ กรมเมือง วัน เดือน ๔
 แรม ๖ ค่ำที่ ๕ กรมท่า วัน เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำที่ ๖ และให้
 เจ้าพนักงานทั้งนี้ จักสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่ง
 กว่าแขกเมืองจะกลับไป และสิ่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็นเงิน ๑ ตำลึง
 ึ่งทุกครั้ง แล้วให้ทำทางว่ายื่นเสมียนตรากรมท่าจึ่งทุกครั้ง อย่าให้
 ขาดได้ตามวิธีสั่ง

วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำมะโรงจัตวาตก ท้ายเข้า
 พระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าว่า

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันมีหนังสือให้เอมिन
รายคชนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ฝ่ายแขกเมือง
พักอยู่ที่คอกฝรั่งหน้าวัดพระยวงค์อวาศ นายและไพร่ ๑๕ คนนั้น ให้
กรมนาเอานมโคมาขายให้ฝรั่งเมืองมริกัน วันละ ๒ ทะนานเสมอทุกวัน
กว่าฝรั่งจะไป ให้เอามาขายให้ที่คอกฝรั่ง ตั้งแต่วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ
ให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่ง
เป็นเงิน ๑ ชั่ง ให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้ง
แต่พระราชทานให้ฝรั่งวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำไปตั้งวันเดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ
๑๕ วันครั้งหนึ่ง เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาทเข้ากัน ๒ ชั่ง
๒ ตำลึง ๒ บาท ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินพระคลังวิเศษเป็นเงิน
๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำมีมะโรงจิตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง
ว่าที่สมุหพระกลาโหม รัชพระราชโองการให้เกล้าฯ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขตขุนนางคุม
เขาสั่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ให้เจ้าพนักงานแสงคันมารับเอา
นาฬิกาพก ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติมารับเอากระเช้าเงิน
ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษมารับเอาแพรว มารับเอาของถวายเจ้าเมือง
มริกันต่อขุนราชเศรษฐี เสมียนตรากรมท่า ณวันเจ้าพระยาพระคลัง
แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรัชสั่ง

วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำมีมะโรงจิตวาศก - เจ้าพนักงาน
มารับเอาของเอกแมนรอบเขตถวาย พระคลังมหาสมบัติ ทูลวังสุวรรณ

ภาคี หมื่นอุทุม มารับเอากระเช้าเงินระเพือกคู่ ๑ กระเช้าเงินกลม
เพือก ๒ รวม ๓ คู่ พระคลังวิเศษ ชุนสำเร็จประแสง มารับเอาแพร
หนังไก่ ๒๐ พับ แพรเลียนสีตากุ้ง ๖๐ พับ รวม ๘๐ พับ แสงใน
ขุนทิพมงคล ปลัดกรม หมื่นพิทักษ์อาวุธ รัยนาฬิกาพกไว้คู่ ๑

วันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำปีมะเส็งเบญจศก กว๊วยเจ้าพระยา
พระคลัง รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
สั่งว่า ซึ่งหมายไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขต
ขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ให้พระราชทานเงินให้กับฝรั่งเงิน
พระราชทาน ๑ ชั่ง ซอกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น
๘ ค่ำมาถึงวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่ง ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง
๒ บาท รวม ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท แจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้น
แล้ว บัดนี้ฝรั่งได้กลับออกไปเมืองมริกันกำหนดจะไต่ไปจาก
กรุง ๓ วันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้พระราชทานเงินกับฝรั่งอีก เงิน
พระราชทานให้ฝรั่งซื้อของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่
เดือนเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำมาจนวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ๑๓ วันเป็น
เงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท นั้นให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลัง
มหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท
แต่เดือนเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงิน ให้
พระคลังวิเศษเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท แต่เดือนเดือน ๕
ขึ้น ๒ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

กัวยวันเดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุท
พระกลาโหม รัยพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

สั่งว่า อิศาโคอุนิโคคาอเมริกา เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขต
ขุนนางคุมเฮนาฟิกาพ ๑ กระเช้าเงิน ๓ คู่ แพร ๘๐ พับ เข้ามา
ทูลเกล้า ฯ ถวาย ยักนั้นเอกแมนรอบเขตจะได้กลับออกไปณเมืองอเมริกัน
ไปรคเกล้า ฯ ให้รักษสิ่งของตอบแทนให้ค่าของถวายเอกแมนรอบเขตคนนั้น
ให้พระคลังมหาสมบัติรักษาช้าง ๕ ลำ หายหนัก ๒ หาย พระคลัง
ในขวา กีบูกหนัก ๑๐ หาย พระคลังราชการ รงค์หนัก ๒ หาย เนื้อไม้
หนัก ๒๕ หาย พระคลังในซ้าย น้ำตาลกรวดหนัก ๕ หาย น้ำตาล
ทรายหนัก ๒๐ หาย กำยาน ๒๕ หาย พระคลังสินค้า พริกไทยหนัก
๑๑ หาย เร่วหนัก ๒ หาย ครั่งหนัก ๕ หาย ผ่างหนัก ๑๐ หาย
แล้วให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังรักษารักษาสิ่งของทั้งนี้บรรทุกเรือไปส่งให้
เอกแมนรอบเขต ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยุรวงศาวาส แต่ณวันเดือน ๕
ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาย่ำ ๑ โมง ให้พร้อมงทุกพนักงาน ขยำให้ขาดได้
ตามรับสั่ง

ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโอง
การใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า หมายรับสั่งไป
แต่ก่อนว่า เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้เอกแมนรอบเขตขุนนางเข้ามาเป็น
ทางไมตรีค้าขาย เอกแมนรอบเขตจะได้จากกรุง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ
เบิกเงินช้อกับข้าวของกินเป็นเงิน ๑๘ ตำลึง ๒ บาท แร้งอยู่ในหมาย
รับสั่งแต่ก่อนนั้นแล้ว เอกแมนรอบเขตได้ไปจากกรุง ณวันเดือน ๕
ขึ้น ๑๕ ค่ำ ขอเบิกเงินให้ค่ากับข้าวของกินตั้งแต่วันเดือน ๕ ขึ้น
๖ ค่ำมาจนถึงวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๐ วัน ๆ ละ ๑ ตำลึง ๒ บาท

เป็นเงิน ๑๕ ตำลึงนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลัง
มหาสมบัติ ๑๕ ตำลึง แล้วให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลัง
วิเศษ ๑๕ ตำลึง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

จดหมายเหตุ หูดอเมริกันเข้ามาเจริญทาง

พระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงจตุศก (พ.ศ. ๑๑๙๕)
เอกแมนรอเบตถ์หนึ่งชื่อเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาดยหนึ่ง คันหนึ่งชื่อ
เป็นอักษรอังกฤษ สำเนาเป็นหนังสือจีน (ความว่า) หนังสืออัน
เรย์กซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกันที่หนึ่ง กราบถวายบังคมมา
ใต้ฝ่าละอองฯ สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่ส่งสุทนต์มหาประเสริฐ ภัย
ข้าพเจ้าแต่งให้เอกแมนรอเบตถ์ ขุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองอเมริกัน ดย
หนังสือเข้ามาขอทำสัญญาทางค้าขาย และเอกแมนรอเบตถ์คนนั้น ระบุว่า
กล่าวสิ่งใดขอให้เหมือนข้าพเจ้าว่า ภัยข้าพเจ้ามีใจชอบคงรักใคร่ต่อ
สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้า
กรุงไทย ได้มีพระบรมมัยฯ ๕ ขึ้นไป ชาตอเมริกันจะไต่ไปมาค้าขาย
เป็นไมตรีสืบไปภายหน้า หนังสือดยขึ้นเขียนที่เมืองวาชิงตัน เช่น
เมืองใหญ่ในชาตอเมริกัน เขียนฉนวนเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง
๑๘๓๒ ปีเถาะวันศก (มีหนังสือสำคัญประจำตัวอีกดยหนึ่ง
ความว่า) เราอินเรย์กซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกัน บอกรมาให้
คนทั้งปวงรู้ ถ้าผู้ใดเห็นหนังสือดยขึ้นให้รู้ เรามีความไวใจแก่

เอกแมนรชเขต ว่าเป็นชาตินิกรันมีสติปัญญาและความรอบคอบ จึงให้
เข้ามาทำหนังสือสัญญาค้าขายต่อกรุงไทย กับขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง
ถ้าขุนนางผู้ใดถืออาญาสิทธิ์จะรับทำหนังสือสัญญาทางค้าขายได้ ก็ให้
เอกแมนรชเขตกลับออกมาถึงเมืองวาชิงตัน จึงระบอข้อสัญญา
ให้ชาตินิกรันรู้ทั้ง ๒๔ หัวเมืองให้รู้ทั่วกัน ความดังนี้ เราได้เขียน
ข้อขึ้นเรียกชอน ผู้สำเร็จราชการเมืองวาชิงตัน ด้วยลายมือของเรา
ปิดตราสำหรับที่เจ้าเมืองไว้เป็นสำคัญ หนังสือนี้ทำที่เมืองวาชิงตัน
เขียนณวันเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ คักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปีเถาะตรีศก

วัน เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก ฝรั่งมาแต่เมือง
นิกรัน เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ พระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ออกใหญ่

เป็นฝรั่งเอกแมนรชเขต ขุนนางที่ ๑ คาอิกกามะกัน นายกำนัน
รบนายทหารที่หนึ่ง ๑ แปรเวนตะเนนเต นายทหารที่หนึ่ง ๑ บาเรน
ตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑ ฝอลเลตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑
การอนรองตะเนนเต นายทหารที่ ๑ โทมัสกรอนตะเนนเต นายทหาร
ที่ ๑ เกร้าฝักรอนตะเนนเต นายทหารที่ ๑ แวนสรวงตะเนนเต
นายทหารที่ ๑ มอริชอน เสมัน ๑ ดิกนอมอ ๑ รวม ๑๑ คน

วันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งเบญจศก (จ.ศ. ๑๑๙๕)
ปิดตราหนังสือสัญญา ๒ ฉบับ คราวนี้แก้ด้วยหนังสือที่กลาง
ถรรพณ เอกแมนรชเขตปิดท้ายหนังสือที่สุด คราวนี้ฉันทักประจําทำ

ฉบับหนึ่งเอกแหม่นรอเขตเขาออกไปณเมืองมริกัน ฉบับหนึ่งเสมียน
ตรากรมฯเอาไปให้พระราชโกษาไว้ให้ห้องพระมาลาญา

ณวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ยมะเสกเบญจศก เขตแหม่น
รอเขต ๑ มอแลสทเนนเต ๑ มอริชชน เสมียน ๑ ทิกนอมอ ๑
แอนสี ๑ หักคนไปคห้พระบรมศัพพระราชวังบวร ฯ อยู่ค้ำเวลาเหนือ
พระที่นั่งสยาสวรรค์

ณวันพฤหัสขึ้น ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาย่ำ ฝรั่งใกล้สองไปกรุง
เป็นกำขึ้น ๒ ลำ เรืออาษาจามบรรทกลิงของพระราชทานคอยแทน
ลำหนึ่งไป ฝรั่งกำขึ้นนอกหลังเท่านั้นเล็ก

นายบริตชน ชาตอังกฤษ ถือหนังสือของบริษัทอีสต์
อินเดียเข้ามาขอทำสัญญาซื้อขายช้างไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑

เมื่อยจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๓ บริษัท
อีสต์อินเดีย แทะงให้นายบริตชน ซึ่งเรียนชื่อในหนังสือพระราช
พงศาวดารว่า มีสเตอร์ฤทธิสซอน เข้ามาขอทำสัญญาซื้อขาย เพื่อ
จะให้กิจการดำเนินโดยสะดวก สอดตามความประสงค์ของบริษัท จึง
มีอักษรคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ให้นายบริตชน
ถือเข้ามาด้วย ทำนองเหมือนคัมภีร์กรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช ท้าบหลวงฝรั่งเคสจะเข้ามาตั้งสำนักสถาน
ศานนาครีศิกัร ใ้ภูมของพระราชฐานพระเจ้าหลุยก ๑๕ แลมหา
สมณารณของโป๊ปเจนิอุเข้ามาเป็นสำคัญ ช้างฝ่ายไทย พยายาม

ทุกอย่างที่จะแสดงให้อังกฤษเห็นไมตรีจิตอันค้ำจุน จึงจัดการรับ
นาวิกโยธิน ตามที่ปรากฏเรื่องราวอยู่ในพระราชพงศาวดารรัชกาล
ที่ ๓ ดยรับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง ท่วงทีคล้ายกับรับ
รองทุก เป็นการให้เกียรติยศอย่างสูง มีข้อความพิสดารถึงกล่าว
ไว้ต่อไปนี้

มีสเตอร์ฤทธิสซอน อังกฤษ ถือนายการค้าสันเจ้าเมืองบังกลาเข้ามา
ทางบก เจ้าเมืองเมะกะเล็มให้เจ้าเมืองตกรวน คุมมณูพระมาเ็น
พาหนะเข้ามาด้วย ๑๐๐ คน เดินทางมาทางเมืองกาญจนบุรี มาหา
พระยาราชนบุรี ๆ จะรักเรือส่งเข้ามาก็ไม่ยอม แล้วก็นำเมืองนคร
ชัยศรี พักอยู่กลางกลาง จะข้ามแม่น้ำเมืองนครชัยศรีเข้ามากรุงเทพ
มหานคร พระนครชัยศรีตอบว่าทางช้างเดินไปไม่ได้ ทางนั้นเป็นหลุม
เป็นหลุมเป็นร่องสวนทั้งนั้น มีสเตอร์ฤทธิสซอนว่าพวกมณูว่าไปได้
พระนครชัยศรีตอบอีกว่าเดินไปแต่คนเดินเท้า ถ้าจะเอาช้าง
เข้าไปถึงกรุงก็ต้องเดินข้ามไปถึงกรุงเก่าจึงจะไปได้ ถ้ามีสเตอร์
ฤทธิสซอนจะเข้าไปทางนี้ให้ได้ ข้างอะไรก็คิดหมดอย่างไร จะโทษแก่
ข้าพเจ้าไม่ได้ ถ้าจะไปทางเรือข้าพเจ้าจะรักส่งเข้าไปให้ถึง มีสเตอร์
ฤทธิสซอนก็ยอม ความร้องนพระนครชัยศรีก็เลิกไม่ให้นำเข้ามาทางบก
ไถ่นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดนัก มีสเตอร์ฤทธิสซอน เข้ามาถึง
กรุงเทพมหานครในเดือน ๓ ข้างแรม ให้อาศัยอยู่ถ้ำหินแดง ที่วัดหน้า
วัดประยุรวงศ์ ปลูกแต่โรงให้พวกมณูพระมาอยู่ มีสเตอร์ฤทธิสซอน
ได้ไปหาท่านเจ้าพระยาพระคลัง สำแดงหนังสือสำหรับตัว และอักษร

ศาสนเจ้าเมืองยั้งกลา ซึ่งมีมาทูลเกล้าฯ ถวายว่า ที่เมืองมอญ
 เมืองพระม่านเกิดความไข้ โศกระบือล้มเสียชีวิตอันมาก จนไม่มีโ
 กระบือจะทำนา เจ้าเมืองยั้งกลาขอให้ลูกค้าซื้อโศกระบือออกไปจะได้
 ทำไร่นา ข้อ ๑ ว่า ราษฎรอยู่ในบังคับอังกฤษ ซื้อช้างม้าโศกระบือ
 ในแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน เจ้าของช้างม้าโศกระบือ
 รับเงินไว้แล้ว ก็ไม่ให้ช้างม้าโศกระบือ ท่านเจ้าพระยาพระคลัง
 ทอดว่า ที่แผ่นดินสยาม ช้างม้าโศกระบือเป็นกำลังราชการแผ่นดิน
 และศึกสงครามมีมาได้อาศัย จะปล่อยให้ลูกค้าซื้อออกไปแล้ว
 บ้านเมืองก็จะว่างรอยเสีย ดอຍกำลังไป และที่เมืองเชียงใหม่
 เมืองนครลำพูนนั้น เงินทองเกี่ยข้องกันอย่างไร ก็จะให้ข้าหลวง
 ขนไปชำระคืนให้แก่เจ้าของ มีสเตร็ดดูลทิสซอนก็ยอม
 ครั้นวันอาทิตย์ก่อน ๔ ขัน ๕ คำ มีสเตร็ดดูลทิสซอนก็เข้าเฝ้า
 ออกใหญ่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายเครื่องราชบรรณาการ คือ
 ถ้ามองทำด้วยกระดาษ เขียนเป็นแผนที่เมืองลอนดอน หีบเพลงยาว
 ๑ ศอก กว้าง ๘ นิ้ว สูง ๗ นิ้วหีบหนึ่ง ขวดยกคอกไม้กระเบื้องลาย
 เขียนทองคำหนึ่ง ขวดยุพระโองการกระเบื้องลายเขียนทองคำหนึ่ง ขว
 ดกระเบื้อง ๔ เหลี่ยมมีจากลายเขียนทองคำหนึ่ง ขวดยกแก้วมั่งกุญแจ
 แผ่นดินอังกฤษขวดยกหนึ่ง ขวดยกแก้วใบในมีจรรยุดทองคำหนึ่ง ขวดยก
 พิมพ์รูปค่อมค้ำหนึ่ง ขวดยกแก้วใบในพิมพ์เล็กค้ำหนึ่ง ขวดยก
 กระจกใบเป็นตะเกียงค้ำหนึ่ง พรมวิลาสกว้าง ๑ ศอก ๖ นิ้ว ยาว ๔ ศอก

๑๐ นัวม้วนหนึ่ง พรหมวิลาสยาว ๓ วา กว้าง ๘ ศอกนัวม้วนหนึ่ง แล้ว
เขาของไปถวายกรมหลวงวรจักรธรณเรศร ไปกำนัลเจ้าพระยาบดินทร-
เกษม เจ้าพระยาพระคลัง ของหลวงพระราชทานคอบแทน ช้างพลาย
สูง ๕ ศอกเศษข้างหนึ่ง เจ้าพระยาพระคลังคอบแทน ช้างพลาย
สูง ๔ ศอกเศษข้างหนึ่ง แล้วมีสเตอร์ฤทธิษชอนก็ถวายบังคมลา
กลับไปเฝ้าทัพไปทางเมืองสุพรรณบุรี ไปออกค่านธูทยาน^(๑)

ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗

ผู้สำเร็จราชการอินเดียนของอังกฤษ ได้แต่งตั้งให้นายร้อยเอกเฮนรี
เบอร์นีย์ เข้ามาขอทำสัญญาการค้าขายเป็นต้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘
ซึ่งไทยก็ยินยอมโดยตามความประสงค์ของอังกฤษ ได้ตกลงกันทำ
เป็นหนังสือสัญญา ๑๔ ข้อ ทั้งเล่มมาแล้วก่อนแล้ว ฉะเพาะข้อ ๑๓
แห่งสัญญาฉบับนั้น มีความว่า

ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรและไพร่
พลเมืองเมืองไทร และคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรระไไ้ไปมาค้าขาย
อย่างเดิม และโคกระบือเปิดไถ่ข้าวเปลือกข้าวสาร ซึ่งเป็นเสบียง
อาหารไพร่พลเมืองเมืองเกาะหมาก และกำปั่นในเมืองเกาะหมาก
ต้องการซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี และปากน้ำคลองใด ๆ
ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยชาติ ไทยเรียกเขาภาษีจึงกอบตามสมควร

ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยาบวรฯ กลับออกไปแต่กรุงฯ จะปล่อยครอบครัวข้าทาสย่ำคนสนิทของพระยาไทรคนเก่า ให้กลับคืนไปอยู่ตามชอบใจ อังฤๅษสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเมืองไทร อังฤๅษไม่มารบกวณเฒ่าเมืองไทร และไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับย่ำไพร่ของพระยาไทรคนเก่า ไปรบกวณไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อเมืองไทร และเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย และอังฤๅษสัญญาว่า จะจัดแรงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่เกาะหมาก เมืองปะเหล็ง เมืองปะทะ เมืองสลาบอ เมืองพะมา ถ้าอังฤๅษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่ เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีข้าวเปลือกข้าวสารเมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังฤๅษสัญญาว่า ไทยแขกเงินซึ่งอยู่ณเมืองเกาะหมากจะมาอยู่ณเมืองไทร อังฤๅษไม่ห้ามปราม

“เมื่อทำหนังสือสัญญากับอังฤๅษเสร็จแล้ว การที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดให้เป็นไปตามหนังสือสัญญา การอย่างอื่นไม่ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องอย่างใด มีอยู่เรื่องเดียวแต่ที่อังฤๅษจะต้องเอาตัวเจ้าพระยาไทร (ปะแวงวัน) ไปจากเกาะหมาก ด้วยตั้งแต่เจ้าพระยาไทรหนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก ไม่ได้ไปอยู่ปะเล้ง ก็คิดพากเพียรขอร้องอังฤๅษจะให้มาตีเมืองไทรคืนให้อยู่เสมอ ครั้นเห็นว่าอังฤๅษไม่ตีเมืองไทร ก็แต่งคนไปยุยงราษฎรในเมืองไทรให้ก่อการกำเริบต่าง ๆ ฝ่ายข้างอังฤๅษที่ปกครองเกาะหมากนั้น ตามเนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุของอังฤๅษ ภูความเห็นต่างกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งอยากให้

อังกฤชยกกองทัพมารบไทยที่เมืองไทร อังพวกหนึ่งจะเป็นด้วยรู้ว่า
 รัฐบาลอังกฤชที่อื่นเคยไม่มีความประสงค์ที่จะมารบไทย แต่แลเห็น
 ประโยชน์ว่า การที่เจ้าพระยาไทรอยู่ที่เกาะหมาก และเกลี้ยก่อการ
 รุนแรงต่าง ๆ ในเมืองไทรนั้น เป็นเหตุให้ราษฎรเมืองไทรพากัน
 อพยพไปอาศัยอยู่ในแดนอังกฤชมาก เป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่
 แผ่นดินของอังกฤช จึงเป็นเหตุพวกรบกล่าวห้ามปรามเจ้าพระยาไทร
 แต่หาได้กวักจันจิริงอย่างไรไม่ เจ้าพระยาฯ ได้พักเพียร
 ทำการที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤช ให้เหมือนกับเมื่อเจ้าพระยาไทร
 (ประจักษ์) ปกครองบ้านเมืองอยู่ และเอาใจใส่ปกครองราษฎรใน
 เมืองไทรให้ได้รับความผาสุก ความขึ้นนี้มีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ
 ของนายพันโท โล ซึ่งเป็นคนอังกฤชแต่ครั้งก่อน ที่จริงเมื่อไทยปกครอง
 เมืองไทรนั้น ปกครองดีกว่าเมื่อครั้งเจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เลียบ
 ชัก แต่อังกฤชที่เกาะหมากก็ไม่ได้รับการอย่างนี้ เห็นว่าเจ้าพระยาไทร
 นรกรากคอยค้าขายกล่าวของเจ้าพระยาฯ ว่าการที่รับเจ้าพระยาไทร
 ไว้ที่เกาะหมากนั้น ทำตามขนบธรรมเนียมของประเทศใหญ่ทั้งหลาย
 ซึ่งยอมให้ผู้หนึ่งระนามขึ้น ได้พักอาศัยในแดนดินเป็นอันอยู่ กับ
 อีกอย่างหนึ่งได้ให้ไปว่ากล่าวแก่เจ้าพระยาไทรว่า ถ้าเจ้าพระยาไทร
 ไปรบกวณไทยที่เมืองไทรบุรี จะหยกเงินค่าเช ไม่ยอมให้คามสัญญา
 เข้าเกาะหมาก คำที่ว่านี้ไม่เป็นประโยชน์อันใด เพราะเจ้าพระยาไทร
 ไม่ไ้มารบกวณไทยยึดแดนด้วยตนเอง เป็นแต่ลอบหนุหนุให้
 ให้ผู้อื่นมาทำการกำเริบ ครั้นเมื่อรัฐบาลอังกฤชในอินเดียทำสัญญา

กับไทย รัชชองมันคงว่าจะเอาเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น ถึงเวลาที่จะ
เอาตัวเจ้าพระยาไทรไป เจ้าพระยาไทรไม่ยอมไปจากเกาะหมาก
อังกฤษจะบังคับ เจ้าพระยาไทรก็แต่งตั้งนายความให้ฟ้องในศาล ว่า
เจ้าเมืองเกาะหมากจะทำให้เสื่อมเสียอิสสรภาพผิดกฎหมาย ต้องเป็น
ความกันอยู่ยกหนึ่ง ครั้นเจ้าพระยาไทรได้ระหัดระเหินว่า ศาล
จะตัดสินตามหนังสือสัญญา ก็อพยพหลบหนีไปอยู่ที่ตำบลยรวดี ในแขวง
เมืองแปะ อังกฤษต้องส่งเรือรบไปจับ ถึงเกิดต่อสู้กัน ทหารอังกฤษ
ยิงพวกเจ้าพระยาไทรตายหลายคน ข้างอังกฤษก็ตายบ้าง จึงจับ
เจ้าพระยาไทรได้ ให้เอาตัวไปคุมไว้ที่เมืองมะละกาแต่นั้นมา

ต่อมาถึงปีฉลูตรีศก จุลศักราช ๑๒๐๓ พ.ศ. ๒๓๔๔
เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) แต่งให้คนูกาชื่อ ผู้บุตร กับคนูกาเมีย
ชื่อหนึ่งชื่อเข้ามายัง กรุงเทพฯ ๑ ขอให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูล
ขอรับพระราชทานโทษที่ได้กระทำความผิดล่วงพระราชอาญามาแล้ว
หลัง จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รัชการทรงสนองพระเดช
พระคุณต่อไป เวลานั้นประจักษ์ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบังปาส
ว่าง ้วยคนูกาสันถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงโปรดให้ย้ายคนูกาหนุ่ม มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองกระบังปาส
และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานเจ้าพระยาไทร
(ประจักษ์) ให้กลับว่าราชการเฉพาะเมืองไทรที่แบ่งใหม่^(๑)

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ในคำ
ชี้แจงว่าด้วยเรื่อง มูลเหตุแห่งจดหมายหลวงอุดมสมบัติ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เข้ามารับราชการเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี ตามกำหนดที่แบ่งใหม่ดังกล่าวมาแล้ว เจ้าพระยาไทรตั้งใจปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความส่งบรรดาขบ สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง มีหนังสือตบตามไปยังผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ว่าบัดนี้ทรงพระกรุณาขยไล่ลงเจ้าพระยาไทรเก่าเช่นเดิมแล้ว ขอให้ยกเลิกหนังสือสัญญาที่ได้ทำกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ ฉะเพาะข้อ ๑๓ อันเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรีนั้นเสีย ฝ่ายผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษก็เห็นสมควรตาม มีข้อความตอนนั้นไว้ไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียงว่า

ครั้นวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำนั้น มีสเฮอร์บนำเจ้าเมืองสิงคโปร์ ฝากหนังสือแขกมาถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง ใจความว่า ได้รับหนังสือของท่านฉบับหนึ่ง ลงวันพฤหัสบดีเดือน ๑๑ ค่ำจุลศักราช (พ.ศ. ๒๓๘๔) ความในหนังสือนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าเมืองไทรคนเก่ากลับคืนมารักษามืองไทรตามเดิม แล้วท่านขอขกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ ว่าด้วยการเมืองไทรเสียข้อ ๑ ข้างเจ้าได้ฝากหนังสือไปถึงเจ้าเมืองยังกลาแล้ว เจ้าเมืองยังกลา สั่งให้ข้าพเจ้าทำหนังสือมาถึงท่านว่า ที่ระยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้นก็ให้ยกเลิก แต่ให้มีความแทนข้อ ๑๓ ลงใหม่ว่า อังกฤษสัญญากับไทยว่า อังกฤษไม่ยอมยกไ้เมืองไทร และจะไม่ยกไปก็

เมืองไทรแล้วสัญญาว่า จะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรเก่า ซึ่งเป็นคนร้าย
ทำรบกวนภายในเมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่
ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองเปരെ เมืองสลังงอ และเมืองพระมา
ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ คิจะจกให้ไปเสียบเมืองอื่นที่ไกล ๆ ถ้า
อังกฤษไม่ให้ไปอยู่เมืองอื่นเหมือนอย่างสัญญานี้ ให้ไทยเรียกภาษี
ข้าวเปลือกข้าวสารตามเดิม ข้าพเจ้าได้บอกไปถึงเจ้าเมืองบังกลา ๆ
ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ซึ่งโปรดให้เจ้าเมืองไทรเก่ากลับไปอยู่เมืองไทร
นั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีนัก หนังสือลงเดือนออกโทเบอร์ คฤสท
ศักราช ๑๘๔๒ ตรงกับเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ขาล จัตุสดก (พ.ศ.
๒๓๘๕)^(๑)

แต่ข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ก็นำมาแล้วไว้นี้
สมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสงสัยว่า บางทีความจริง
จะแตกต่างไปอีกอย่างหนึ่ง จึงทรงทักท้วงไว้ว่า

ความ ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชชเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกไทย
พระราชทานเจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) แล้ว โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง
มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์ ขอยกเลิกสัญญาข้อ ๑๓
ในตอนที่ว่า อังกฤษรับสัญญาจะป้องกันไม่ให้พวกเจ้ายาไทรเข้ามา
ทำร้ายเมืองไทรบุรี และอังกฤษรับจะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น
หนังสือสัญญาดอนั้นก็เล็กจริง แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่า จะเป็นด้วย

อังกฤษขอเล็ก มีไชไทยขอกังกล่าวไว้ในพระรชพงศาวดารฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^{๔(๑)}

อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ประเทศสหปาลีรัฐอเมริกา แต่งให้
เอกมัครอธิบดีเป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
และการค้าขาย ใ้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม
พ.ศ. ๒๓๗๕ หัวใจสำคัญในข้อสัญญาคราวนั้น ก็คืออเมริกันยอม
ให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนากเรือ
คิดเป็นวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่า บรรทุกแต่ขี้เถ้าเข้ามา
หาซื้อสินค้า เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท ข้างไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่า
ปากเรือเช่นว่าแล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก

“ก็และในสมัยนั้น ทั้งในหลวงและเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อย ยังประกอบการค้าขาย ตามประเพณีซึ่งมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า
แต่งเรือของตนเองไปซื้อขายสินค้าถึงนานาประเทศบ้าง เช่าระวางเรือ
ของผู้อื่นฝากสินค้าไปมาบ้าง ส่วนการค้าขายของหลวง ยังมีพระคลัง
สินค้าสำหรับซื้อขายสินค้าบางอย่าง ซึ่งห้ามมิให้ผู้อื่นซื้อขายเป็น
ประเพณีมา พวกอังกฤษและอเมริกันเมื่อมีหนังสือสัญญาแล้ว กล่าว
หาว่ารัฐบาลแย่งค้าขาย และตั้งพระคลังสินค้าเก็บภาษีโดยทางอ้อม
ไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายข้างไทยว่าไม่ได้ทำผิดสัญญา เพราะพวก

(๑) จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ตอนประชุมความท้ายเรื่อง หน้า ๔๑๖

พ่อค้าแขกและจีนต้องเสียภาษีอากรอย่างเกิน พวกฝรั่งจะขอเปลี่ยน
เสียค่าปากเรือแทนภาษีก็ได้ ขอมตามใจสมัคร การที่ทาสัญญานั้น
ไม่ได้หมายความว่าละเลิกการค้าขายของหลวง หรือไม่อนุญาตให้
เจ้านายข้าราชการค้าขาย เป็นข้อห้ามเดียวกันนี้

ครั้นถึงบรช พ.ศ. ๒๓๙๓ รัฐบาลอเมริกัน แต่งให้มิสเตอร์
ไบสเฟลด์เลคเคย์ เป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาที่ไต้หวัน ทูตอเมริกัน
มาด้วยเรือรบ มาถึงในเดือน ๕ ค่ำบรช พ.ศ. ๒๓๙๓ เวลานั้น
สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมือยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง
ที่สมุหพระกลาโหม ลงไปปลุกเสกอยู่ที่เมืองชุมพร พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
เมื่อยังเป็นที่พระยาศรีพิพัฒน์ เป็นผู้รับทูตแทนเจ้าพระยาพระคลัง
ได้จัดการรับทูตอเมริกันตามแบบอย่างราชทูตที่มาก่อน แต่ไบสเฟล
ด์เลคเคย์ ไม่สันติวิธีการทูต ความประพฤติกและพูดจาก้าวร้าว
ผิดกับทูตที่เคยมาแต่ก่อน พอพบกับไทยเพียงจะตั้งจะขอเข้าเฝ้า ก็
เกิดเป็นปากเสียงเบี่ยงเบี่ยงกัน บัลเลคเคย์เกิดโทษะ ก็กลับไป
เดือน ๖ บรช หาสำเร็จประโยชน์ที่เข้ามาคราวนั้นไม่ ราชการ
ที่กรับบัลเลคเคย์และที่ได้พูดจาว่ากล่าวกันประการใด แจ้งอยู่ใน
(๑) ซึ่งพิมพ์ไว้ตอนไป
จากหมายเหตุ

(๑) พระอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำ
หนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓

จดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตียทูตอเมริกัน
เข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๕๓

ณวัน^๕ ๗ ค่ำ^๕ เดือน^๕ ๕ จุลศักราช ๑๒๑๒ บ.ขอโทศก กำนัน^๕ไฟ

ทำด้วยเหล็ก กระ^๕ขัน^๕ขอ^๕เล็ก^๕ดัด^๕หนึ่ง^๕สือ^๕เจ้า^๕เมือง^๕สิง^๕ท^๕โป^๕รา กับ^๕หนึ่ง^๕สือ^๕
เซอร์^๕เซม^๕ส^๕บ^๕ร^๕ก เข้า^๕มา^๕ส่ง^๕ที่^๕เมือง^๕สม^๕ท^๕ร^๕ปร^๕การ แล้ว^๕กำ^๕นั^๕น^๕ไฟ^๕กระ^๕ขัน^๕-
ขอ^๕เล็ก^๕ดัด^๕กับ^๕ไป^๕ณ^๕วัน^๕ ๑๑ ค่ำ^๕ เดือน^๕ ๕ เพล^๕า^๕โก^๕ลั^๕ร^๕ง รุ่ง^๕ขึ้น^๕ณ^๕วัน^๕ ๑๒ ค่ำ^๕
เดือน^๕ ๕ คอย^๕นอก^๕เข้า^๕มา^๕แจ้ง^๕ว่า เห็น^๕กำ^๕นั^๕น^๕บ^๕ย^๕ใหญ่^๕ ๓ เสา^๕เข้า^๕มา^๕ท^๕อ^๕ค^๕อ^๕ย^๕
นอก^๕สัน^๕ค^๕อน^๕น้ำ^๕กล^๕า^๕ ๑ แต่^๕สั^๕ง^๕เก^๕ด^๕ค^๕เห็น^๕ว่า^๕จะ^๕เป็น^๕กำ^๕นั^๕น^๕บ^๕ย^๕ชา^๕ติ^๕อ^๕เม^๕ริ^๕กัน

เพล^๕าน^๕นี้^๕สม^๕เ^๕ก^๕พระ^๕บ^๕ร^๕ม^๕หา^๕อน^๕ชา^๕ริ^๕รา^๕ช เจ้า^๕ฟ้า^๕กร^๕ม^๕ชน^๕ธิ^๕ศ^๕เร^๕ศ^๕
วัง^๕ส^๕ร^๕ว^๕ค^๕ พระ^๕นา^๕ย^๕ไ^๕ย^๕ว^๕ร^๕นา^๕ถ บั^๕ง^๕อยู่^๕ที่^๕เมือง^๕สม^๕ท^๕ร^๕ปร^๕การ จั^๕ม^๕ร^๕บ^๕ย^๕สั^๕ง^๕
จ^๕ก^๕ให้^๕ชน^๕ป^๕ริ^๕ชา^๕ชา^๕ณ^๕ย^๕สม^๕ท^๕ร^๕พ^๕ก^๕า^๕ษา^๕อ^๕ง^๕ก^๕ุ^๕ษ^๕ไ^๕ก^๕ กับ^๕คน^๕ชา^๕ว^๕กา^๕ร ๖ คน
ช^๕เร^๕ศ^๕รี^๕ษ^๕ะ^๕ณ^๕ว^๕น^๕ย^๕าว ๔ วา^๕อ^๕ก^๕ไป^๕ที่^๕กำ^๕นั^๕น^๕ ช^๕น^๕ป^๕ริ^๕ชา^๕ชา^๕ณ^๕ย^๕สม^๕ท^๕ร^๕ก^๕ล^๕ย^๕เข้า^๕มา
แจ้ง^๕ว่า ไป^๕ถึง^๕กำ^๕นั^๕น^๕บ^๕ย^๕ กำ^๕มะ^๕โค^๕ร^๕หิ^๕ก^๕ แจ้ง^๕ว่า^๕กำ^๕นั^๕น^๕ช^๕อ^๕ว่า^๕แ^๕ระ^๕โม^๕ค^๕
ย^๕าว ๒๖ วา^๕ ย^๕าก^๕ก^๕ว^๕้าง ๖ วา^๕ค^๕ย^๕ ก^๕ิน^๕น้ำ^๕ลึก ๑๑ ศอก คน^๕ใน^๕ลำ^๕กำ^๕นั^๕น^๕
ชา^๕ติ^๕อ^๕เม^๕ริ^๕กัน กำ^๕มะ^๕โค^๕ร^๕หิ^๕ก^๕ ๑ บา^๕เล^๕ศ^๕เต^๕ย^๕ ท^๕ู^๕ต ๑ ค^๕ิ^๕ศ^๕มี^๕ต^๕ กระ^๕บ^๕ั^๕น^๕ ๑
นา^๕ย^๕ท^๕หา^๕ร ๑๗ ตัน^๕หน^๕ล^๕ก^๕เรือ ๑๘๖ ร^๕วม ๒๑๖ คน จ^๕ิน^๕คน^๕ไ^๕ช^๕ ๕ คน
ร^๕วม ๒๒๐ คน มี^๕บ^๕น^๕ล^๕ำ^๕ห^๕ร^๕บ^๕ี^๕ล^๕ำ บ^๕ิน^๕โย^๕ม^๕ย^๕าว ๔ ศอก^๕เค^๕ษ^๕ กระ^๕ส^๕ุน ๘ นิ้ว
๑๘ กระ^๕บ^๕อ^๕ก บ^๕ิน^๕โย^๕ม^๕ย^๕าว ๔ ศอก^๕เค^๕ษ^๕ กระ^๕ส^๕ุน ๑๐ นิ้ว ๔ กระ^๕บ^๕อ^๕ก
ร^๕วม ๒๒ กระ^๕บ^๕อ^๕ก มา^๕แต่^๕เมือง^๕อ^๕เม^๕ริ^๕กัน ไป^๕เมือง^๕จ^๕ิน^๕แล้ว^๕ก^๕ล^๕ย^๕มา^๕เมือง^๕
สิง^๕ท^๕โป^๕รา แต่^๕มา^๕อยู่^๕ที่^๕เมือง^๕จ^๕ิน^๕กับ^๕เมือง^๕สิง^๕ท^๕โป^๕รา^๕ประมาณ ๔ ปี^๕เค^๕ษ^๕ มี^๕

หนังสือเปรสิเดนตเจ้าเมืองอเมริกันมา^(๑) ให้ข้าเลศเตียบเป็นทูตไปทำ
หนังสือสัญญาการค้าขายกับเมืองญวน ไปเข้าอยู่ที่ฮั่ววทวน ๑๐ วัน
หาพบปะขุนนางญวนไม่ ฝากแต่หนังสือไว้ แล้วใช้ใบมาลากฮั่ววทวน
๘ วันถึงที่นอกสันดอนน้ำลึก ๕ วา ขุนนางในกำบังฝากหนังสือเข้ามา
ถึงพระนายไวยวรรณาดฉยหนึ่ง แปลไค้ความในหนังสือว่า หนังสือ
กำมะโคอิหคิตขุนนางนายทหารกำฮั่นรขอเมริกัน บอกมายังพระนายไวย
วรรณาดให้แจ้งว่า เปรสิเดนตเจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ข้าเลศเตียบเป็นทูต
เข้ามาณกรุงศรีอยุธยา ขอให้พระนายไวยวรรณาดจ้กระเรือที่สมควรไปรับ
ทูตเข้ามา ถ้าพระนายไวยวรรณาดพบกั้ทูตที่เข้ามาแล้วก็ให้รับโดยกั้
ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่เป็นคนน้อย และเขาจะใคร่ทราบว่
ความใช้ที่กรุงฯ กับเมืองสมุทรปราการเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้เขียน
หนังสือออกไปให้ทราบความก่อน มีความมาในหนังสือแต่เท่านั้น พระ
นายไวยวรรณาด พระยาสุรเสนา พระยาไชฎิกราชเศรษฐี พระยาราช
วังสรรค์ พระยาวิเศษศักดิ์ฯ แจ้งความแล้วบอกขุนนางกรุงเทพ ฯ จึง
ไปรุดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจ้กระเรือรบไล่สลักมีเสาใบเก้งทั้งย้กองทวน
พลแวงไล่เสื่อแคงหมวกแคงส่งลงไปให้ แล้วสั่งให้ปล้กระเรือรบย้
เรือนใหญ่ ๕ ห้องเฉลี่ยรบยหลังหนึ่ง โรงครัว ๓ ห้องหลังหนึ่งโรงพัก
คนใช้ ๓ ห้องหลังหนึ่ง ที่หน้าวัดประยวงค์ฮาวาส ให้เจ้าพนักงานจ้
สิ่งของไปเตรียมไว้ณโรงพักฝรั่งให้พร้อม สำหรับทูตระไค้อยู่ แจ้งอยู่
ในหมายรับสั่งนั้นแล้ว

(๑) คือประธานาธิบดีชอเคเดอ

ครั้นณวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า พระนายไวยวรนาถ พระยา
สุรเสนา พระยาไชยภูมิราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดิ์
ซึ่งลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการบอกขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ว่าทุกคนจะ
ให้ส่งขึ้นมาเมื่อไร พระยาพิพัฒน์โกษาตอบลงไปว่า เพลานี้ยังติดการ
พระศัพพะเจ้าลูกยาเธอ^(๑) ให้คงไว้ถึงวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ สิ้น
การพระศัพพะแล้วจึงให้ส่งทุกคนไป แต่พระนายไวยวรนาถให้ขึ้นไปกิด
ราชการณกรุงเทพ ฯ แล้วจึงให้กลับลงมา

ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ เพลากลางคืน พระนายไวยวรนาถ
พระยาสุรเสนา พระยาไชยภูมิราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษ
ศักดิ์ จึงจัดให้หลวงยกกระบัตร หลวงอาณนรงค์ หลวงคุณสรเทศ
เจ้ากรมทหารขึ้น หลวงฤทธิสโรเทศ ผู้รั้งแม่ขึ้น ลำมผู้รั้ง ๒ คน
ขึ้นเรือรบไล่สลักที่ส่งลงไปลำ ๑ กับเรือแม่ท่วยยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๒ ลำ
คนแหวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแคงหมวกแคงมีงทวนขึ้น ออก
ไปรักษาที่กำบังโดยเสพมาเลศเทียบทุก ๑ นิตถนาริษหมอกัน ๑ คนใช้ ๑
ลงจากกำบังมาลงเรือทไปรับ เรือออกจากกำบัง กำมะโคจรทิศให้
ยิงขึ้นส่งทุก ๒๑ นิตถ วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า ๓ โมงเรือ
ซึ่งไปรักษาเข้ามาถึงเมืองสมุทรปราการ ให้ยิงขึ้นข้อมลเสื่อสมุทรชัย

(๑) พระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์เมื่อปีระกา พ. ศ. ๒๓๘๒ รวม
๔ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงเกศณี ๑ พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว ๑
พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ ๑ พระองค์เจ้าชายจินดา ๑

ทุก ๒๑ นก พระยาวิเศษสงครามทำกับข้าวของกินอย่างฝรั่งเลี้ยงทูต
ที่ศาลากลางเมืองสมุทรปราการ แล้วส่งทูตเข้ามาถึงเมืองนครเขื่อน
ขันธ เพลาบ่าย เจ้าเมืองกรมการได้รับเลี้ยงทูต เขาของมาทักทูต
พักที่ศาลากลางเมืองนครเขื่อนขันธ แล้วส่งทูตขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ
นอนอยู่ที่เรือนปลูกด้วยไม้หน่วักประยวงค์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า จักให้พระยาวิเศษสงคราม
จางวางทหารแม่นปืน ๑ หลวงวุฒิศรเดช เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑
หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑ แต่งตัวโอ้โง่ลงไปด้วย
รับทูตขึ้นเรือนพัก แล้วสั่งให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่ง เบิกเอาเงินที่
เจ้าภาษีกรมท่าพระคลังสินค้า จักพวกครัวฝรั่งมาอยู่สำหรับทำกับข้าว
ของกินอย่างฝรั่ง เลี้ยงทูตกว่าทูตจะกลับ

ครั้นณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บาลึกเคยทำหนังสือให้ล่ามมาส่ง
ให้พระนายไวยวรรณาดับหนึ่ง ในหนังสือว่า หนังสือมีคยาเลศเคียดฝาก
มาถึงคุณพระนายไวยวรรณาด จะใคร่ให้ท่านทราบบความว่า เจ้าแผ่นดิน
เมืองอเมริกันส่งข้าพเจ้าให้ถือหนังสือของเจ้าแผ่นดินนั้น มาถวาย
แก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในเมืองไทย ข้าพเจ้าขอให้ไ้ช่องไ้โอกาส
จะไ้ทำหรือปรึกษากันกับขุนนางผู้ใหญ่อันทั้งเป็นธุระที่วักถ้าว จะไ้
เอาหนังสือเข้าถวายตามรับสั่ง อันจะไ้ช่องนั้นยิ่งเร็วยิ่งก็ หนังสือมา
ณวันศุกร์แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บิจอทศก พระนายไวยวรรณาดทำ
หนังสือตอบไปให้บาลึกเคยดับหนึ่งว่า หนังสือพระนายไวยวรรณาด
หัวหมันมหาดเล็ก มายังมีคโยเสฟยาเลศเคียด ท้ายมีหนังสือ

มาถึงเรานั้นก็ได้แล้ว ใต้น้ำเอาความขึ้นกราบเรียนแต่ท่านเสนาบดี
ผู้ใหญ่ เสนาบดีผู้ใหญ่ว่า ครึ่งก่อนฮิสตาโกนิโตคาชเมริกาเข้าเมือง
อเมริกันให้เอกแฉนรเขตขุนนาง เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา
เป็นทางไมตรี จะให้ลูกข้าชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ ท่าน
เสนาบดีผู้ใหญ่มีความยินดี จึงพร้อมกันทำหนังสือสัญญาให้เอกแฉน-
รเขตเป็นไมตรีทางค้าขาย เอกแฉนรเขตให้เอาหนังสือสัญญาออก
ไปปักตราทำเมืองอเมริกันมาในหนังสือสัญญาแล้ว ว่าขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อยณเมืองอเมริกัน เห็นก็พร้อมกัน ไปปักตราสำหรับเมืองมาทันทัน
หนังสือสัญญา อีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ณกรุง ฯ และขุนนาง
ผู้ใหญ่ณเมืองอเมริกัน ก็เห็นพร้อมกันทำสองฝ่าย แล้วทางไมตรี
กรุง ฯ กับเมืองอเมริกันก็สนิทกันจนทุกวันนี้ ซึ่งชาวโลกเคยเข้ามา
ครึ่งนี้จะเสีย ทูลละออง ฯ ในสมัยพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น ยังไม่ควรถอน
จะว่าด้วยการซื้อขายประการใด ก็ให้มาพูกจากกันกับท่านเสนาบดีผู้ใหญ่
โดยฉันทาทางไมตรีเถิด หนังสือมาณวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ
โทศก แล้วท่านเสนาบดีจึงให้ล่ามมาบอกกับทูตว่า เป็นอย่าง
ธรรมเนียมมาแต่ก่อน ทูตมาถึงก็พักแล้ว ให้ให้เรือมารับหนังสือ
ไปแปล รู้ความแล้วจึงให้น้ำทูลเข้าเฝ้า ถวายนม ๘ ค่ำ เดือน ๕
เพลาเที่ยงจะให้เรือลงมารับหนังสือ ขานลศเคียบเยม ท่านเสนาบดี
จึงสั่งให้เจ้าพนักงานจัดแจงเรือไว้จะมารับหนังสือพร้อมแล้ว

ครั้นรุ่งขึ้นเพลาเช้าชาวโลกเคยให้มิชชันนารีหม่อมมาบอก
ว่าหนังสือมา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งเป็นหนังสือเรดิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกันมา

ถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง ฯ เมื่อทอดเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ
แล้ว จึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อีกฉบับหนึ่ง
เป็นหนังสือเปรสิเคนต์ มีมาสำหรับตรวจ ไม่ได้มีมาถึงผู้ใด จะ
ให้ไปรับนั้นไม่ได้ การซึ่งจัดเรือไว้จะให้ไปรับหนังสือก็หาได้ ไปรับไม่
ก็วยครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม^(๑) หาอยู่ไม่ ออก
ไปราชการสักเลขาหัวเมืองฝ่ายตะวันตก จึงไปรบกเกล้า ฯ ให้พระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา^(๒) จางวางพระคลังสินค้ารับทดแทน

ครั้นวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ๑ พระยาราชสุภาวดี ๑ พระยา
สุรเสนา ๑ พระพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาสุราราชมนตรี ๑ พระยา
เพชรฆาต ๑ พระยาสวัสดิ์ทวี ๑ พระมหามนตรี ๑ พระศรีบริรักษ์ ๑
พระนายไวยวรนาถ ๑ พระนรินทร์เสนี ๑ จมื่นราชามาตย์ ๑ รวม
๑๒ คน ข้าราชการ ณ กรุง ฯ และหัวเมือง พร้อมกันที่บ้านพระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นอันมาก ให้เอาเรือเก๋งทั้งบรรพพลพาย
ให้ครบกระบวน ไปรับใบเสฟบาเลศเตียที่เรือนพัก ครั้นเรือทอดมาถึงบ้าน
ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ฯ ให้พระยาวิเศษสงครามจางวาง
ทหารชั้นใหญ่ หลวงวสุมสรเสนา หลวงฤทธิสำเริง เจ้ากรม แด่งตัว
โอโงะ กับเจ้ากรมปลัดกรมนายทหาร ๔ คน ลงไปรับทูตที่สะพานตาม
ธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไทยนั้นพร้อมกันที่รับแขกรับตามธรรมเนียม

(๑) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

(๒) คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฯ ในรัชกาลที่ ๕.

จะหาช่องโอกาสที่จะเอาราชศาส์นเข้าถวาย ตามคำสั่งเจ้าอเมริกัน
และเมื่อถวายราชศาส์นของเจ้าอเมริกันแล้ว จะใคร่เอาหนังสือจำพวก
แต่ไว้ด้วยสิ่งนี้ ถวายแก่พระเจ้าทสมเดจ์พระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวนี้ก็ยัง
เฝ้าอยู่นั้น หนังสือแปลพลเป็นภาษาไทยมาเป็นภาษาไทยแล้ว เพื่อท่านจะ
ได้ทราบ หนังสือทำณวันอังคารแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า อย่างธรรมเนียมกรุง ฯ
ที่จะร่อนหนังสือเข้าไปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ว่านั้นไม่ควร จะพูด
จากการสิ่งใดให้ลูกกับเสนาบดีให้รู้ความก่อน เสนาบดีทั้งปวงก็รักใคร่
กับชาวอเมริกันเป็นอันมาก ความระพูจกันประการใดก็จะให้พูดจา
กันไปตามการ ให้สมควรกับที่เป็นในครุอันสนิทกัน

บาละเคียบตอบว่า จะเอาหนังสือให้กับเสนาบดีนั้นไม่ไ้ จะขอ
เฝ้าเอาหนังสือฉบับนี้ถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ให้ลูกกับใน
หนังสือเข้าแผ่นดินเมื่ออเมริกัน ซึ่งมีเข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว จะไปรัก ฯ ให้ขุนนางคนใดพูดการอันนี้ จึงจะให้พูดความต่อไป

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า กรุง ฯ กับเมือง
อเมริกันแต่ก่อนมาก็ยังหาเคยรู้จักอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองกันไม่ทั้ง
สองฝ่าย เมื่อมะโรงจัตวาศักราชล่วงถึง ๑๘๓๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)
เวกแมน รบเขตก้อนหนังสืออันเรียกสั้นเข้า เมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเข้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาขัดตรา
ประจักษ์เป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีได้จัดเรือกันยารับหนังสือ
มาแปลให้ท่านแล้ว จึงหาเอกแมนรบเขตก้อนเข้ามาเผ้าดูแลของ ฯ สมเดจ์

พระพุทธรูปอยู่หัวแล้ว ท่านเสนาบดีจึงกำหนดสั่งสัญญาทางค้าขายกับ
 ชาตินอเมริกัน เอกแมนรอเขตพาเอาหนังสือสัญญาออกไปยึดตราเจ้าเมือง
 อเมริกัน ครั้นเขี้ยวออกสู่การค้าราชฝรั่ง ๑๘๓๗ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๐)
 เอกแมนรอเขตกับขุนนางหลายคนเอาหนังสือสัญญาเข้ามาส่ง แล้วว่า
 ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในเมืองอเมริกัน มีความยินดีพร้อมกัน จึงได้ไป
 ตราเจ้าเมืองอเมริกันลงในหนังสือดวงหนึ่ง ยึดตราสำหรับเมืองผกมา
 ในหนังสือสัญญาอีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีก็ได้จัดแจงเรือสำเภา
 ไปรับหนังสือสัญญาตรง ๆ กับชาตินอเมริกัน จึงให้เป็นไมตรีสนิทกันมา
 ที่ตรง ๆ จึงได้เอาหนังสือสัญญากันอย่างเอกแมนรอเขตเข้ามา ๒
 ครั้งเป็นธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้ บาเลสเกียเข้ามาครั้งนั้นว่าถือหนังสือ
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามา เราได้จัดแจงเรือจะให้ไปรับหนังสือ ให้เป็น
 ยศเป็นเกียรติในเจ้าเมืองอเมริกัน เหมือนครั้งเอกแมนรอเขตเข้ามาด้วย
 สมเด็จพระพุทธรูปอยู่หัวรักใคร่ในเจ้าเมืองอเมริกันมาก จะให้ไมตรีอัน
 ยาวลึบไป บาเลสเกียว่ามีหนังสือเข้ามาว่า ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าเป็นหนังสือ
 สำหรับตัวเจ้าเมืองอเมริกัน ให้มาให้กันทั้งปวงรู้ว่าบาเลสเกียเป็นทูต
 เมืองอเมริกันฉบับหนึ่ง ค่ะบาเลสเกียก็เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธรูปอยู่หัว
 จึงจะถวาย ไม่สั่งให้ ฝึกอย่างธรรมเนียมเมื่อครั้งเอกแมนรอเขตมาทำ
 อย่างธรรมเนียมไว้แต่ก่อน บาเลสเกียจึงเอาหนังสือคล้อยอภีร์ดวงตรา
 (พระยาศรีวิพัฒน์) จึงทูลว่า ตราซึ่งยึดมาในหนังสือนั้นเรา
 ไม่สงสัย เราสงสัยอยู่แต่ว่า ตราไม่ยึดประจำผืน จะมาเขียนเอา
 อย่างไรก็เขียนได้ ฝึกก็อย่างที่เคยมาแต่ก่อน

บาละเตย็ทอวว่า เจ้าเมืองอเมริกันเปลี่ยนกันมาหลายคนแล้ว
 เที่ยวนเจ้าเมืองอเมริกันจะมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ
 ก็มีไปอย่างนี้ มอขกญแจหยังหนังสือให้ผู้ออหนังสือไปแล้วก็หาได้ขีต
 ตราประจำณิกไม่

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า ซึ่งมีหนังสือไปถึง
 เจ้าเมืองฝรั่งเศส เจ้าเมืองอังกฤษ ใส่หีบลังกญแจไปไม่ขีตตราคังนี้
 เราไม่รู้ เราอออย่างธรรมเนียมมกรังเอคแมนรอเบคเข้ามาทำหนังสือ
 สัญญาครังนั้น มีหนังสือขีตตราประจำณิกเข้ามาด้วยเป็นสำคัญ
 หนังสือเข้ามาครังนี้ว่าเป็นหนังสือเจ้าเมืองอเมริกัน ไม่ประจำณิกผิด
 กับเมื่อครั้งเอคแมนรอเบคเข้ามา จะเชื่อฟังยังไม่ได้ ที่กรุงฯ เราออ
 พระ (พทอศาสนา) ได้พักหาสัญญาเป็นธรรมเนียมลงแล้ว ถึงจะ
 นานไปสักเท่าใด ๆ ก็กลับธรรมเนียมไม่ได้

บาละเตย็ทอวว่า หนังสือเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครังนี้จะรับ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือนี้จะส่งให้ก็
 จะรับ แต่ก็จะให้เฝ้าสมเด็จพระพทอเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ ด้วยผิดธรรมเนียม
 มกรังฯ อยู่

บาละเตย็ทอวจากเกาฮยอนขึ้นแล้วจึงว่า ถ้าไม่รับหนังสือแล้ว
 จะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกัน เขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย หันหน้าออก
 เกินไปประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก แล้วกลับเข้ามาถามว่า จะรับหนังสือ
 หรือไม่รับ

(พระยาศรีพพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือให้ไว้ก็จะรับ

แต่ความในหนังสือสัญญาข้อ ๘ มีอยู่ว่า ชาวอเมริกันเข้ามาณกรุงฯ
ก็ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ขาเลศเคยพูดให้ผิดอย่างธรรมเนียม
กรุงฯ ไปดังนี้จะให้เข้าเฝ้าไม่ได้

ขาเลศเคยจึงว่ากับพวกหมอสอเมริกันว่า ให้หมอสอยู่เถิดข้าจะไป
แล้วขาเลศเคยก็ลงเรือไปโดยกำลังโทส

ครั้นณวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ โยเสฟขาเลศเคยพูดทำหนังสือมา
ยื่นอีก ความในหนังสือที่ขาเลศเคยยื่นนั้นว่า มีโยเสฟขาเลศเคย
ผู้เป็นราชทูตรับใช้แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขาขึ้นเป็นเมือง
เกียว จะให้ถวาราชาสน์มาถวามืองต่าง ๆ ที่อยู่ส่วนพิภพอาเซียทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานครศรีอยุธยาเป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้ว
ก็เห็นควรจะแต่งหนังสือไปมาเรียนท่านเจ้าคุณศรีพพัฒน์ ๆ ด้วยความ
ว่า เพลาวานนี้เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่หอเฝ้าเจ้าคุณ มีชนนางเช่นอันคิ
อยู่พร้อมมีเจ้าคุณเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าได้เข้าใจว่า ธุระที่ประชุมกันนั้น
เป็นที่ระโศกปรึกษาด้วยการถวาราชาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถวามา ถวายแก่ท่าน
ผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครศรีอยุธยา เมื่อแรกเดิมเจ้าคุณได้ถาม
ข้าพเจ้าว่าถวาทออกมาจากเมืองอเมริกันเมื่อไร ข้าพเจ้าเห็นว่าคำถาม
ดังนี้ได้เข้าใจในเรื่องความ อันเป็นเหตุให้ประชุมกัน แต่ยังไม่คืบค
ให้ท่านทราบด้วยดี ท่านจึงได้ถามข้าพเจ้าต่อไปว่า ครั้นออกจาก
เมืองจีนแล้วได้ไปแวะที่เมืองอันอย่างหรือไม่ คำถามอันนั้นข้าพเจ้ามิได้
ควรจะตอบประการใด ด้วยเหตุที่ประชุมกันเป็นที่ปรึกษาด้วยการ
ถวาราชาสน์ ข้าพเจ้าจึงนำหนังสือที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วส่งให้แก

เจ้าคุณให้ทราบ เมื่อเจ้าคุณได้อ่านหนังสือนั้นแล้วท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า หนังสือที่กล่าวนั้นเป็นอย่างไร จึงเรียกว่าเป็นราชาศาสตร์ ข้าพเจ้าได้ตอบว่าหนังสือพระราชศาสตร์นั้นได้แปลเป็นภาษาไทย และคุณพระนายไวยวรนาถได้รัยฉบับหนึ่งเป็น ๔ วัน ๕ วันแล้ว คุณพระนายไวยวรนาถอยู่ที่ประชุมที่วัดไทรวิชัยคุณนั้น เจ้าคุณยังได้ว่าหนังสือราชาศาสตร์นั้นไม่มีตำราสำหรับแผ่นดินเป็นสำคัญ ท่านยังมีได้เห็นหนังสือข้าพเจ้าจึงได้ใจหทัยอันเป็นศรัทธาเอาหนังสือพระราชศาสตร์ยกออกมาชี้ให้เห็นว่า มีตำราหลวงสำหรับแผ่นดินอเมริกันดีไว้ตามธรรมเนียม เจ้าคุณก็ได้ว่าต่อไปว่า กระดาษอันที่พระราชศาสตร์นั้น มิได้ฉีกตามอย่างแต่ก่อน ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ราชาศาสตร์ได้รักษาไว้ในหีบทำด้วยไม้จันทน์ มีกุดเหล็กทั้งลูกเป็นทอง ตามอย่างที่ดีถวายราชาศาสตร์แก่มหากษัตริย์เจ้าขัณฑ์ อันได้รักษาคงนี้ก็เป็นด้วยหวังจะให้แผ่นดินเกิดยศแก่กษัตริย์แห่งมหานครนเป็นอย่างยิ่ง เจ้าคุณได้อ้างว่า ด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมีศรเขตต์ราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ข้าพเจ้ามิได้มีของรู้ด้วยธรรมเนียมของมีศรเขตต์ใช้ทั่ว ไม่เป็นข้อใหญ่ ที่อันมิได้ถือ เมื่อเจ้าคุณว่าด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมีศรเขตต์มาเป็นอันมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ถามว่า วันข้าพเจ้าจะไ้ ไกลถวายพระราชศาสตร์น้อมรับสัก เสนาบดีผู้ใหญ่หรือพระมียอเป็นพระกาโรได้ เจ้าคุณได้รองความว่าด้วยความคราวมีศรเขตต์ราชาศาสตร์มา ข้าพเจ้าได้ถามอีกว่า อันข้าพเจ้าจะไ้ใช้แล้วถวายราชาศาสตร์ไ้หรือไม่ไ้ เจ้าคุณได้กล่าวว่า เสนาบดีจะรับหนังสือราชาศาสตร์ และครั้นไ้รับรักษา

กันจะรักแรงตามสมควร ข้าพเจ้าจึงได้ว่า ถ้าเสนาบดีทั้งปวงจะรัก
หนึ่งคือ และครั้นพิจารณาปรึกษากันแล้ว จึงจะคืนให้แก่ข้าพเจ้า
และข้าพเจ้าจะได้ถวายตามรับสั่ง ข้าพเจ้าจะเอาหนังสือมอบให้เสนาบดี
ใดมิได้ชัก เมื่อข้าพเจ้าว่าดังนี้ไม่มีผู้ใดตอบประการใด ข้าพเจ้าเห็นว่า
เสนาบดีผู้ใหญ่มียอมให้เอาพระราชสาส์นถวายตามรับสั่ง ข้าพเจ้า
จึงได้ลุกขึ้นจากที่นั่งและได้ว่า อันมียอมให้รับราชสาส์นนี้เป็นการ
ประมาทต่อท่านผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เขาเป็นเมือง
เดียว การประมาทนี้เป็นข้อใหญ่ เจ้าแผ่นดินนั้นแห่งหนึ่งคือราชสาส์น
ให้จำเวญพระราชไมตรี คิดว่าสำหรับแผ่นดินลงข้อด้วยลายมือของคน
ที่ข้าพเจ้าเป็นทูตถือราชสาส์นมาในกำขันทองใช้ข้างอเมริกัน มาทาง
ไกลสักแผ่นดิน มาแต่เมืองอินเป็นเมืองใหญ่ อันเสนาบดีมียอม
ให้เอาราชสาส์นถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครนี้ เป็นที่
อัปยศต่อเมืองอเมริกันโดยมาก จะบังเกิดเหตุเป็นประการใดข้าพเจ้า
จะว่ามีได้ ครั้นข้าพเจ้าได้ว่าดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้ก้มหน้าคำนับเจ้าคุณ
กับขุนนางทั้งหลาย แล้วก็ถอยออกมาถึงที่อยู่

ท่านนั้นราชทูตจะใคร่ว่าด้วยข้อที่เจ้าคุณได้ถาม ด้วยความอัน
มีอยู่ในราชสาส์นแห่งเจ้าเมืองอเมริกัน ถ้าเจ้าคุณเข้าใจว่าหนังสือ
ราชสาส์นนั้นผิดไปแล้ว ที่ไหนเจ้าคุณจะได้เห็นว่าราชการ ทุกได้รู้
รักความในหนังสือนั้นผิดไปแล้ว แต่ครั้นออกมาดูเห็นว่าผิดว่าหลวง
เป็นปรากฏแก่ตาอยู่แล้ว ท่านจึงอ้างเหตุว่า เมื่อมีศรีขอเขตนั้น
ราชสาส์นที่ผิดนั้นก็เป็นเหมือนหนึ่งท่านจะก่อเหตุมิให้รับราชสาส์น

ข้างเดิมเข้าข้าง เพราะเหตุดังนี้ ราชทูตได้แต่งตั้งลอร์ดบัตเลอร์ ให้
 ใ้ถวายทูตพระกรุณาให้ทราบ หนังสือนั้นแปลเป็นภาษาไทยฉบับ
 นั้น ฝากไปให้เจ้าคุณท้าวแก้วกับหนังสือไปใน

ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ ในศักราช ๑๘๓๓ คือ
 ยมะโรศักราชไทย ชื่อนั้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันได้
 มิให้ใครห้าม แต่วันทั้งเข้าภาษีแล้วไม่มีใครว่าอะไรจะขาย เว้นไว้
 แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั่น คำสัญญานั้นจึงล้นกำลังเป็นประโยชน์
 มิได้ เพราะเจ้าภาษีนาคำแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายมิได้
 อันจะขายกันได้ มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาข้อ
 นี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่าย
 การซื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนึ่งไม่ให้เป็น ดังนั้นเป็นหลายปีมา
 แล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ (พ.ศ. ๒๓๘๑) มีกำนันอเมริกัน ๒
 เสาค้างซื้อสินค้ามาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกเต็ม
 ลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ใน (คลังสินค้า) โรงหลวงเป็นอัน
 มาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษี และว่าเจ้าภาษีนว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
 น้ำตาลทรายมีขายจะขายผิดคำสั่งเจ้าภาษี กำนันจึงต้องไปซื้อใน
 เมืองมนิลา ทั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำนันอเมริกัน
 มีขายจะเข้ามาลักลอบ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณท้าวว่า การตั้ง
 เจ้าภาษีนี้นั้นมาแต่เดิมเป็นการผิดสัญญา แล้วการซื้อขายกับประเทศ
 อื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำนันเมืองไทย กำนันเหล่านั้นมิได้เสียค่าธรรมเนียม

และกรรมสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอก หรือจะซื้อ
เข้ามามีท้องเสียภาษี อันนี้เป็นรายต่อการซื้อขายของพวกชาวอเมริกัน
กระนั้นแล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหาย
กันดีแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่าย
เจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกันก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขาย
ทำการเป็นอันสมควรใจกว้างขวางอารบอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์
และขุนนางในเมืองไทย บรมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมือง
อเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันก็จะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้า
อเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด ถ้าคนไทยจะเข้าเมืองอเมริกัน
ก็ฉันนั้นขอ (ความในคัมภีร์ขบ) ราชทูตในปลายหนังสือ (ความ
ในคัมภีร์ขบ) คำนี้เป็นอันดี หนังสือเขียนไว้ต่อยุ่ของราชทูต
ในกรุง ฯ (ความที่ข้ากอนนั้นคงเป็นลงวันที่เขียนหนังสือฉบับนี้ คือ
ที่ ๑๐ เมษายน คฤศศศก ๑๘๕๐)

(จดหมายฉบับนี้ต่อไปนี้เป็นคำที่เตรียมจะกราบบังคมทูล
เวลาเข้าเฝ้า) ข้าพเจ้า (ผู้ซึ่งเปรี๊สเคนต์) อเมริกัน (ซึ่ง) ทรงทั้ง
สามสิบเมืองที่เข้ากันเป็นเมืองเดียว ท่านได้โปรดตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นทูต
ใช้มาตั้งเมืองในทวีปอาเซีย อันตั้งอยู่ในส่วนทวีปอาเซียตะวันออกเฉียง
ใต้ มีพระนครคือโยฮยาเป็นต้น จึงขอราชศาสน์มาถวายแก่พระองค์
ราชศาสน์นั้นขอถวายเรียน ท่านเจ้าแผ่นดินนั้นได้ส่งข้าพเจ้าให้กราบ
ทูลว่า ท่านมีใจดีไมตรีต่อพระองค์เป็นอันดี ด้วยหวังจะให้ทรงพระ
ราชไมตรีจำเริญยิ่งใหญ่ ด้วยเปิดทางขึ้นให้ชาวอเมริกันกับชาวมหา

นครควิยอชยานไปมาหาสู่ค้าขายถึงให้ยิ่งมาก เมื่อเจ้าแผ่นดิน
อเมริกันทั้งใจทั้งนี้ ท่านจึงตั้งข้าพเจ้าให้ถืออาชญาไปรักษาหาโรคกัน
กับเสนาบดีผู้ใหญ่ จะไปเอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่งได้จัดแจงไว้ใน
กฤษฎีกาตราศ ๑๘๓๓ เป็นขึ้นโรง มาแปลงเปลี่ยนแปลงแก้เสียใหม่
ให้ถูกต้องตามธรรมเนียมแห่งเมืองอันที่เขื่อนเมืองใหญ่ มีเมืองอเมริกัน
เป็นต้น ทว่าในเมืองทั้งหลายเหล่านั้น ผู้เป็นกษัตริย์ครองและ
ขุนนางผู้ใหญ่เข้าใจชดช้อยแล้วว่า เมื่อชาวบ้านชาวเมืองไปมาค้าขาย
ถึงกันกับประเทศอื่น ๆ มากเท่าใด วิชาสนาเกี่ยวติดคแห่งเมืองนั้น
ก็แผ่ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

อนึ่งเจ้าแผ่นดินอเมริกันประสงค์จะให้พระองค์ทราบว่า เมือง
อเมริกันนั้นตามเมืองในประเทศอื่นมาขึ้นไม่ แล้วการศึกสงคราม
กับประเทศใด ๆ ทั่วทั้งโลกนี้ไม่มี ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงจึงปลงใจ
ทำมาหากินค้าขายต่าง ๆ คือ ทำกินค้าขายทางค้าขายในประเทศอื่น
โดยมาก

อนึ่งเจ้าแผ่นดินนั้นก็ให้สั่งข้าพเจ้าว่า ซึ่งพวกหนออเมริกันที่ได้
มาอาศัยในมหานครนี้ ให้ฟังพระบรมมโหของพระองค์ จึงปราศจาก
ภัยอันตราย ท่านได้รู้พระคุณแล้วก็ขอยใจ แล้วท่านยัง (หวัง) ไว้ว่า
พระองค์จะโปรดคนเคราะห์ที่ต่อไป แต่พวกหมอกับทั้งชาวอเมริกันผู้
ใด ๆ ที่จะมา และมีให้ประพฤติกให้ละเมือกักอกกฎหมายแผ่นดิน ข้าพเจ้า
ก็ยินดีเป็นอันมาก เพราะข้าพเจ้ามีโอกาศที่จะว่า อันได้รักษานัก
ข้าพเจ้าโดยสมควรความอย่างที่ได้รักษาทูตก็ขอยใจหนักหนา อัน

ข้าพเจ้าได้ โอกาสเข้ามาเฝ้าพระองค์เดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น
เกียรติยศและคุณต่อข้าพเจ้าเป็นอันมาก

ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ทำหนังสือตอบขานเสด็จ
ไปใจความว่า หนังสือพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนาบดี มาถึง
โยเสฟขานเสด็จ ทูล ถวายหนังสือมาว่า ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอัน
แต่งไว้ในศักราช ๑๘๓๓ คือ บัณฑิตโรงคักราชไทย ข้อนั้นว่าใครผู้
ใดที่มัสการจะซื้อขายกันมิให้ ใครห้าม แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มี
ใครอาจจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั่น คำสัญญาจึงสัน
กาลเป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษี (พิภัก) คำแพงให้เกินขนาด
พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันระชาชนกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียวเพราะ
มิได้ถือสัญญาอันนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือ
สัญญานี้ฝ่ายการซื้อขายกัน จึงเป็นเหมือนหนังสือเป็นดังนี้ เป็น
หลายมาแล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ มีกำนันอเมริกัน ๒ เสาครวง
สัดดี มาถึงเมืองไทย จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราว
นั้นน้ำตาลทรายมีอยู่โรงหลวงเป็นอันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษี
และเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำเจ้า
ภาษี กำยานนั้นจะต้องซื้อในเมืองมณิล่า ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมา
แล้วและกำยานอเมริกันมีอาจจะเข้ามาลักลอบ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทรายว่า การตั้งเจ้า
ภาษีทั้งมาแล้ว เป็นการผิดข้อสัญญา และการซื้อขายกันประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่กำยานของไทย กำยานเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม

และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเจ้า
 มามีท้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อการของพวกชาวอเมริกัน ครั้น
 การดังนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกัน
 ก็แล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้รักแ่งแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้า
 แผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำ
 การเป็นอันสมด้วยใจกว้างขวางอารบอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และ
 ขุนนางในเมืองไทย ขอมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน
 ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน ถ้าข้อนอเมริกันได้
 เข้ามาถึงเมืองไทยฉันใด ถ้าข้อนไทยจะเข้าที่เมืองอเมริกันเหมือนฉันนั้น

ความข้อนี้เห็นว่าเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี เอกแมนรอเบตเป็น
 ทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่บัดนั้นมาหามีกาขึ้นชาว
 อเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ กวียอยู่หลายปีเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี
 ศักราชไทย ๑๑๘๘ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
 จะมาจัดซื้อน้ำตาลทรายเป็นปลายมรสุม น้ำตาลทรายซื้อขายกันสิ้นแล้ว
 น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่ น้ำตาลลูกค้าคนละ
 เล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนักสัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้น
 นั้นนักกคามะหะหมัด นักกคาถะมะหะหมัด แดกลูกค้าเมืองชุมไพบ
 คุมกำปั่น ๒ ลำเข้ามาจัดซื้อน้ำตาลทราย ราคา น้ำตาลทรายแพง เจ้า
 ของจะขายหลายละ ๒ ตำลึง ๒ บาท นักกคามะหะหมัด นักกคาถะ
 มะหะหมัดขอให้ขายละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าอเมริกันจะขอ
 ขายละ ๒ ตำลึง เจ้าพนักงานเห็นว่า ลูกค้าชาวอเมริกันไม่ได้มาค้าขาย

นานแล้วที่จะมีมา จะช่วยสรวเคราะห์ให้ลูกค้าชาติอเมริกันได้ซื้อ
 น้ำตาลทรายไป จะให้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวกับลูกค้าอเมริกัน
 จะให้ขายน้ำตาลทรายให้กับพวกอเมริกันให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวก
 อเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง นักกฎหมายหมัก นักกฏการละเมิดหมัก
 ลูกค้าเมืองมโหฬารมาต่อไว้หลายละ ๒ คำถึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวก
 อเมริกันก็ไม่ขึ้นราคาให้ เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อ
 กัน ความจริงที่ว่าเจ้าภาษีตั้งพิศดารค่าน้ำตาลทราย ให้ลูกค้าชื้อขาย
 กันให้ผิดหนังสือสัญญาประการใด ใครเขาความไปบอกเล่ากับโยเสฟ
 บาเลคเตียบุตร จึงได้หยิบยกเอาขึ้นว่า ข้อหนึ่งว่าการตั้งเจ้าภาษีคงว่า
 มาแล้วเป็นการผิดข้อสัญญา และการซื้อขายกับประเทศอื่นๆ จะทำ
 ได้ก็แต่ในกำนันของไทย กำนันเหล่านั้นมิได้เสียค่าธรรมเนียม และ
 ครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะชื้อเข้ามา
 ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายขอพวกชาวอเมริกัน ครั้นการขึ้นแล้ว
 และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันก็แล้ว เห็น
 เป็นอันจะได้จัดแรงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ความตั้งนี้ยากที่จะพูดว่า
 ความข้านเมืองด้วยโยเสฟบาเลคเตียต่อไป มาถึงแรกระได้พบปะกับ
 ควรที่จะปราล้วยพูดว่าเป็นความยินดีต่อกัน โยเสฟบาเลคเตียก็โกรธ
 ขนมา ทักความห้ามเสียไม่ให้พูดว่าช่วยการเพลา เขาหนังสือซึ่ง
 เขียนใส่กลีบบัตรมาส่งให้ ความในหนังสือว่าจะชื้อถวายหนังสือแต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะใคร่หาหนังสือที่ทำไว้ฉบับ
 หนึ่ง ถวายแต่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น

เสนาบดีพร้อมกันตอบว่า อรรมเนียมกรง ฯ ทั้งรับเอาพระราชดำ
 รัสมาแปลให้รู้ความในพระราชดำรัสก่อน จึงจะนำทูตเข้าเฝ้าทูลละออง
 เหมือน้อย่างเมื่อครั้งเขตแมนรอบเขตเป็นทูตเข้ามา โยเซฟยาเลศเคีย
 ก็โกรธลึกซึ้งจนกระทั่งทำหายหายมข่มขู่ในที่ประชุม กรง ฯ รักใคร่ใน
 ทางไมตรีชาติอเมริกันอยู่ จึงกระทำไต่ดังนี้ ผิดกับทูตธรรมดาแต่ก่อนๆ
 จะพูดจาการบ้านเมืองกันสลับข้อไปประการใดก็ได้

ข้อหนึ่งว่า ให้ทั้งคนจีนคนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นเงินคน
 นั้นชบนอกแล้ว พวกขุนนางให้พาตัวเงินคนนั้นไปบ้านของขุนนางผู้ใหญ่
 ให้รักถามด้วยเหตุที่ล่วงของโยเซฟยาเลศเคียราชทูต ตั้งแต่ออก
 จากเมืองจีนมาถึงเมืองนี้ ครั้นไต่ความแล้ว ก็ให้จดหมายเขียนไว้
 ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อันทำดังนี้โยเซฟยาเลศเคียราชทูตที่มาจาก
 เมืองจีนเป็นไมตรี เป็นการผิดการเคืองมากนักทนไม่ได้ ต้องการจะ
 แก่ ไทยเสีย ความชิงเงินซึ่งโดยสถานเรือนำเข้ามาจากกำปั่นรบ เงิน
 คนนี้เป็นเงินเข้ามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีนกลับเข้ามากับ
 กำปั่นรบ ฝ่ายไทยจะไต่รู้ว่า โยเซฟยาเลศเคียจ้างมาเขียนหนังสือนั้น
 หาไม่ เป็นอย่างอรรมเนียมกรง ฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้อง
 ไต่ถามถึงทางไปมาตามอรรมเนียม ไม่เกี่ยวข้องอันใดกับโยเซฟยา
 เลศเคีย ไม่ควรที่จะหยาบคายเอาความเล็กน้อยขึ้นโกรธซึ่งเป็นข้อใหญ่

ข้อหนึ่งว่า นักเล่ห์คายว่าไต่อยู่ที่นี้ ๘ วันมาแล้ว และขุนนางผู้
 ใหญ่ผู้ใดผู้หนึ่งมิได้เขียนเขียนลึกล้ำครั้งหนึ่งเลย อันใครผู้ใดจะ
 ไต่เชิญให้ผู้ใหญ่ผู้ใดหรือไปอะไรแปลกประหลาดหาไม่ได้ เห็นว่า

ฉัตรธรรมนิยามแต่ก่อน ความชอบล้ำและเจ้าพนักงานก็มาอยู่พิทักษ์
รักษาพร้อมแล้ว ใต้จักเรือพลพายให้มาประจำอยู่ สำหรับจะไต่ไป
เที่ยวเล่นตามสบาย ขุนนางฝ่ายพระยาวิเศษสงคราม นายทหารผู้
ใหญ่ ก็ไต่ไปมาเยี่ยมเยือนอยู่มิได้ขาด ขุนนางไทยนั้นจะไปมาเยี่ยม
เยือนบ้างก็ฉีกภาษากัน เห็นว่าโยเซฟซาเลศเคยมีกโกรธจง ระพค
จาประการใดกลัวจะเกิดความจึงไม่มา หนังสือมาฉวันศุกร์ชน ๘ คำ
เดือน ๖ บัจอโศก

เมื่อวันพฤหัสบดี ชน ๗ คำ เดือน ๖ ซาเลศเคยทำหนังสือมาขึ้น
ชื่อกว่า หนังสือของโยเซฟซาเลศเคย ผู้ราชทูตรับใช้ของเจ้าแผ่นดิน
อเมริกันทั้งสามสิบเมืองอันเข้ากันเป็นเมืองเดียว ถูกราชศาสน์มาถึง
เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในพิภพส่วนอาเซียทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานคร
ศรีอยุธยาเป็นต้น ฝากมาถึงเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ทูลว่าเมื่อ
เจ้าคุณยังมีไต่กลับเข้ามาในกรุงเทพ ฯ ถ้าขึ้นหลวงเป็นเรือรบชื่อประ
โมตลือของอเมริกัน ใต้ส่งข้าพเจ้าเข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร ครั้นได้
เข้ามาแล้ว ได้รับเชิญเข้าที่หอเฝ้าของเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ กับขุนนาง
อื่น ๆ ใต้ว่ากล่าวปรึกษากัน ด้วยการที่จะเอกราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถือ
มานั้น จะเข้าเฝ้าถวายคำข้าพเจ้ารับสั่งแก่เจ้าแผ่นดินอเมริกัน เจ้าคุณ
ศรีพิพัฒน์รู้คุณราชโอรสกับนางทั้งหลาย เพราะเหตุต่าง ๆ มียอม
ให้ถวายราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงได้คอยท่าหลายวัน ก็กระได้ยินด้วย
ความนั้นต่อไป ครั้นหลายวันมาแล้วข้าพเจ้าก็ได้แต่งหนังสือ ๓ ฉบับ
ฝากให้เวียนเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฉบับหนึ่ง ใต้เล่าเหตุการณ์ที่ปรึกษาว่า

กล่าวกับเจ้าคุณเมื่อไปบ้านของท่านวันก่อนนั้น ก็ไ้เล่าความอันเป็น
เหตุให้ว่าและควรระแກ่เสีย

อนึ่งก็ไ้ว่าท้วยการในขุนนางผู้ใหญ่ในมหานครกระทำใ้เสีย
ประโยชน์ในหนังสือสัญญาอันมีมาแล้ว อันควรระกัใ้ครึกเคร่ง
หนังสือฉบับหนึ่งนั้นแต่งไว้หวังใ้ให้ทราบว่า ท้วยการทางระถวายราช
ศาสนัน ข้าพเจ้ามิไ้พยาธนาจะผิชอบอย่างธรรมเนียมแห่งแผ่นดินไทย
หนังสือทั้งสองฉบับนั้น หม่อมะคุณไ้ถือไปใ้แก่บุตรของเจ้าคุณ ก็
คุณพระนายไวยวรรณ ใ้ไ้ว่าระส่งใ้เจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ๑ ตั้งแต่นั้นมา
เป็น ๕ วัน ราชทูตมิไ้รับหนังสือตอบประการใดเลย มิไ้ไ้ยินผู้
ใ้ว่าจะมีหนังสือตอบมา ฝ่ายแผ่นดินอเมริกันยังถือมิไ้ตรีต่อมหานคร
เป็นอันดี ที่เจ้าแผ่นดินอเมริกันใ้ทักถึราชศาสน์ มาถวายควรวน
เป็นสำคัญ ว่ายังถึอยู่ก็ ถึการถึนั้นอันราชทูตเห็นว่ามหานครทั้งผู้
เป็นใหญ่ในมหานครถึมิไ้ตรีต่อเมืองอเมริกันก็หาเห็นไม่ มีแต่จะ
เห็นว่ามหานครมิไ้พยาธนาจะขาดจากทางไมไ้แล้ว เมื่อการเป็น
ถึนั้นแล้วจาเป็นใ้ราชทูตเรียนเจ้าคุณว่า ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ในมหา
นครไม่มีน้ำใจปรักษาหารือกันต่อไป ราชทูตจะไ้ลงเรือออกไปถึ
กำนันอันถึของอเมริกัน ครั้นจะกำหนดวันลงเรือออกไป ก็กำหนด
เป็นวันเสาร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ขอเจ้าคุณไ้ไปรกลังท้วยเรือถึออกไป
ราชทูตขอคำนิ้เจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังเป็นอันดี หนังสือมาฉวันพุ
ชน ๖ ค่ำ เดือน ๖ บ่อโทสถ

หนังสือฉบับขานยาเลศเคียบว่าเจ้าพระยาพระคลังกลับบอกถึงกรุง ฯ
ณวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนยี่งทำมาไห้ เจ้าพระยาพระคลังไม่คอบ

ณวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟยาเลศเคียบทำหนังสือมา
ขึ้นอกคบบัษหนึ่งว่าจะขอสากลงไปกำบน ความในหนังสือว่า หนังสือ
ของท่านโยเสฟยาเลศเคียบราชทูตเมืองอเมริกัน ฝากมาถึงท่านคุณ
พระนายไวยวรรณาดให้ทราบว้ ข้าพเจ้าได้ยินพวกหมอออเมริกันได้
พบคุณพระนายไวยวรรณาดเมื่อเพลาคันนว่า แต่ขุนนางไทยปรารธนา
จะให้พวกหมอออเมริกันนั้นไปส่งท่านราชทูตถึงกำบน ท่านราชทูตก็มี
ความยินดีด้วย แต่ว่าเพลารุ่งนี้เป็นวันพระของพวกวิคพระเยซู เป็น
วันถือ พวกหมออไม่ชอบที่จะไปในกลางทางในวันพระนั้น ข้าพเจ้า
จะกำหนดที่จะออกไปกำบนนั้นแต่ณวันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ เปลา
เช้าทีเดียว

อีกประการหนึ่งเรอที่จะไปนั้นข้าพเจ้าขอเรอหลวงที่ไปรับข้าพเจ้า
เข้ามานั้น หรือเรอล่องขกระบัตันปรอนหรือมิคเฮส ถ้าจะไปรคให้
เรอกระบัตันปรอนไปส่งข้าพเจ้า ขอให้กระบัตันปรอนไปส่งด้วย เพราะ
ว่าข้าพเจ้าไม่มีจักคนอื่น ด้วยกระบัตันปรอนไว้นั้นเชื่อใจเป็นคนชำนาญ
ในการทะเลนั้น หรือจะมีหนังสือไปถึงนายกำบนให้เขาเรอดัชะบคเข้า
มารับที่หลังเต่าก็ได้ แต่ว่าเห็นไม่สู้ดี เพราะว่าพวกหมออไปส่งถึง
กำบนไม่ได้ด้วย พวกหมออจะกลับบากก็ไม่มีเรอจะกลับบมา ข้าพเจ้า
ขอให้ไปมาโดยคี่ หนังสือณมาณวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ บัธโทศก
หนังสือฉบับนี้ไม่ได้คอบ

ท่านเสนาบดีก็ทราบความแล้ว จึงให้จัดเรือแห่งทรายยาว ๑๒ วา ๑๓ วา ๒ ลำ มีมิ่งทวนคนแจวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อกาง หมวกแดงเตรียมไว้ ถึงกำหนดจะได้ส่งโยเซฟบาเลศเคียตลงไปยัง เมืองสมุทรปราการ แล้วให้มีหนังสือพระนายไวยวรรณาส่งไปถึงกำมะ โคนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน ซึ่งเข้ามาที่บาเลศเคียตคนขับหนึ่ง ความในหนังสือว่า หนังสือมีนายไวยวรรณาส่งให้ถึงกำปั่นรบ และปากน้ำกรุงเทพ ฯ มาถึงกำมะโคนหิต ขุนนางนายทหารกำปั่นรบ อเมริกันด้วยใจรักใคร่ยิ่งนัก ขอเล่าความออกมาให้กำมะโคนหิตฟัง ด้วยท่านมีหนังสือเข้ามาถึงเราว่า ให้จัดเรือใหญ่ลำหนึ่งกับคนแจว ที่ออกไปรับขุนนาง ถ้าเราพบขุนนางที่เข้ามาแล้ว ขอให้ (รับรอง) โดยดี ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่ขุนนางผู้น้อย เราก็คงนับถือ ความหนังสือของท่านที่เข้ามา จึงจัดเรือเส้า เรือใบยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๓ ลำ คนแจว ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อกางหมวกแดงมีมิ่งทวน ขี่เหมือนอย่างรับทูตมาแต่ก่อน ๆ ออกไปรับโยเซฟบาเลศเคียตกับ หนังสือที่มีมาแต่เมืองอเมริกัน ณ วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ โยเซฟบา เลศเคียตอเมริกันนาย ๑ มีชื่อนาวีซีคิน ๑ คน ใช้คน ๑ ลงเรือที่ ออกไปรับมาถึงเมืองสมุทรปราการ ก็ไต่ย่นขึ้นขึ้นมรับทูตอเมริกัน ๒๑ นักเป็นค่านับ ตามอย่างรับทูตมาแต่เมืองใหญ่ซึ่งเป็นไมตรีกัน ไต่เรือโยเซฟบาเลศเคียตขึ้นขึ้นถึงตมเมืองสมุทรปราการ แล้วส่ง โยเซฟบาเลศเคียตขึ้นมาถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นเมืองชั้น ๒ ผู้ รักษาเมืองกรมการก็ได้จัดลูกไม้ของกินไปกำนัลและเลี้ยงดูตามอย่าง

ธรรมเนียม ท่านเสนาบดีรู้ความให้จัดแจงปลุกเรือนใหญ่เป็นที่อยู่
 วัลลอมรอมเป็นบริเวณ ทำให้ทูตอยู่สมยศเกียรติในชาติอเมริกัน
 ครั้นโยเซฟบาลเคตขึ้นไปกรุง ฯ ก็ได้เชิญโยเซฟบาลเคตอยู่ที่
 เรือนใหม่ จักพ้อครวมาให้ประจำทำกับข้าวของกินเลี้ยงคูมิได้ชักสน
 จักเรือและคนไว้สำหรับโยเซฟบาลเคตจะได้ไปเที่ยวตามสบายอย่าง
 ธรรมเนียมกรุง ฯ ทุกมาแต่ก่อน ๆ ขึ้นไปถึงที่อยู่เป็นปกติแล้ว ชุน
 นางเจ้าพนักงานได้จักเรือให้ลงมารับหนังสือขึ้นไปแปลจะได้รู้ความใน
 หนังสือ ท่านเสนาบดีจะได้นำความในหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลแด่
 พระบาทสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชเจ้าให้ทรงทราบ โยเซฟบาลเคต
 มาถึงที่อยู่ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เจ้าพนักงานรับโยเซฟบาลเคต
 ขึ้นอยู่ที่พักแล้ว บอกว่าในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเที่ยง จะจัก
 เรือกระบวนแห่รับหนังสือ โยเซฟบาลเคตก็ยอม ครั้นรุ่งขึ้นเพล
 เข้าโยเซฟบาลเคตทูต ให้มีขบวนนำริมนมระคนมาบอกว่าหนังสือ
 มีมา ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นหนังสือเปเรลเเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน
 มีมาถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุง ฯ เมื่อโยเซฟบาลเคตได้
 เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ แล้วจึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวอีกฉบับหนึ่ง เปเรลเเคนต์มีมาจะให้คนทั้งหลายรู้ไว้ ใ้คนที่จะให้
 โยเซฟบาลเคตเป็นทูตเข้ามาณกรุง ฯ เป็นหนังสือสำหรับตัวมิได้มี
 มาถึงผู้ใด จะให้รับไปนั้นไม่ได้ การซึ่งจักแจ้งกระบวนแห่เรือไว้จะ
 ไปรับหนังสือก็ค้างอยู่

ครั้นวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ท่านเสนาบดีประชุมพร้อมกัน
 ณ บ้านท่านพระยาศรีวิพัฒน์รัตนราชโกษา แล้วจึงให้เรือยาวมีก้นยา
 สำหรับขนนางชี พลพาย ๒๐ คน ไปรับโยเสฟบาเลศเคียบ จะได้อุปการ
 กันโดยฉันทไมตรีรักใคร่ เมื่อเรือถึงสะพานที่ระชนบ้านท่านเสนาบดี ๆ
 ก็ให้พระยาวิเศษสงคราม ผรั่งนายทหารใหญ่ ๑ หลวงวชุมสวเขต
 หลวงฤทธิสำเริง นายทหารที่ ๒ กัษัตริยา นายทหาร ๔ คนลงไป
 คอยรับขนยกตามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไปทันพร้อมกันที่รับแขกตาม
 ธรรมเนียมไทย โยเสฟบาเลศเคียบขึ้นจากเรือ เห็นมีขันทันนารีสมิท
 บุตรเลี้ยงมีขันทันนารียอน ถอดยี่ห้อยสีกว่า เป็นราชคาสณ์ยศตราเจ้า
 เมืองอเมริกันมา มีขันทันนารี ถอดร่มของโยเสฟบาเลศเคียบออกมา มีขันทัน
 เกินตามหลังมา ขุนนางไทยได้เห็นดังนั้นก็มีความเสียใจ ว่าพระราช
 คาสณ์เจ้าเมืองอเมริกันมาดั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง ฯ
 พระนามทั้งสองฝ่ายอยู่ในหนังสือ เอาผิดเกินตามหลังมา ดังนั้นไม่สมควร
 ตามอย่างธรรมเนียมไทย เมื่อครั้งเอกแมนรอเขตพาพระราชคาสณ์
 เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งก่อน ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดแจงเรือ
 เจียนทองไปรับพระราชคาสณ์ขึ้นมาแปลตามอย่างธรรมเนียม เมื่อ
 รอเขตแมนรอเขตไปหาท่านเสนาบดีก็มีทหารมณเฑียร มี มือกอง ข้าว
 นำหน้าสมเฝ้าบริศถัมภ์คองาม ครั้นโยเสฟบาเลศเคียบขึ้นมาถึงที่ประชุม
 แล้วก็นั่งบนเก้าอี้ย่างเกี มีขันทันนารีหมอบคั่นนั่งถนัดลงมากับมีขันทันนารี
 หมอยอน มีขันทันนารีหมอมะตุณซึ่งอยู่ ณ กรุง ฯ ถิ่นนี้เป็นลำดับถนัด ๆ
 กันลงมา ท่านเสนาบดีปราสัยตามอย่างธรรมเนียมว่า โยเสฟบาเลศ

เคยทอดมาทางทะเลสยายอยู่หรือ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร มากำปั่น
ล้านหรือมากำปั่นลำไค มาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่หรือ

โยเซฟยาเลศเคยตอบว่า มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อเดือน ๑๐ ปี
ระกาเชกศก มาทางทะเลสยายอยู่ มาจากเมืองอเมริกัน มาจาก
กำปั่นไฟมาอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง ๓ เดือน มาลงกำปั่นลำหนือเมืองกวางตุ้ง
ท่านเสนาบดีถามต่อไปว่า มาแต่เมืองกวางตุ้งแะที่ไหนบ้าง
หรือเข้ากรุง ฯ ที่เดียว

โยเซฟยาเลศเคยว่า จะถามอยู่อย่างนั้นขะการเพล ว่ากล่าว
เป็นโกรธขะ จึงชักเอาหนังสือในกลีบเสื้อออกยื่นให้ เขียนเขียนอักษร
ไทยว่า ท่านโยเซฟยาเลศเคยราชทูตอเมริกัน จะขอถวายหนังสือแด่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะไ้เอาหนังสือนี้แด่พระองค์หนึ่ง
ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อขะเฝ้าขะนั้น หนังสือ
นี้แปลเป็นภาษาไทยเพื่อท่านจะไ้ทราบ ท่านเสนาบดีจึงว่าอย่างธรรมเนียม
มณฑลเทศาภิบาล ฯ ที่เอาหนังสือไปถวายในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งนั้น
ไม่ได้ จะผูกการสิ่งใดไ้ให้พุกกับเสนาบดีไ้รู้ความก่อน เสนาบดี
และขุนนางทั้งปวงก็รักไ้กับชาติอเมริกันอยู่เป็นอันมาก ความจะพุก
กันประการใดจะไ้พุกกันไปตามการ ให้สมควรที่เป็นไมตรีสนทนกัน
โยเซฟยาเลศเคยว่า จะขอเฝ้าเอาหนังสือฉบับนั้นถวายพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะไ้รัก ฯ ให้
ขุนนางผู้ใดทำการอันนี้ จึงจะไ้พุกความต่อไป ท่านเสนาบดีจึง
ตอบว่า เมื่อขะมีโรงจัดวาศกศักราชฝรั่ง ๑๘๓๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)

เอกแมนรอบค ๑๒ หนังสืออินรยักสันเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำ
หนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีมากับกษัตรา
ประจักษ์เป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนาบดีได้จัดเรือกันยาพนักทอง
รับหนังสือมาแปล ได้ความแล้วจึงพาเอกแมนรอบคเข้าเฝ้าฯ ทูลของ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างธรรมเนียมมาแล้ว โยเสฟบาเลศเคีย
เข้ามาครั้งนั้นต้องทำให้เหมือนเมื่อครั้งเอกแมนรอบคเข้ามา โยเสฟ
บาเลศเคีย จึงว่าหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาครั้งนั้นจะรับหรือไม่รับ
ท่านเสนาบดีจึงว่าหนังสือนั้นส่งให้กัระวัย แต่จะให้เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวถวายหนังสือเองนั้นไม่ได้ กัระวัยก็อย่างธรรมเนียม
มาแต่ก่อน โยเสฟบาเลศเคียก็ลุกขึ้นจากเก้าอี้เดินออกไปแล้วกลับ
เข้ามาถามอีกว่า หนังสือนั้นจะรับหรือไม่รับ ท่านเสนาบดีว่าหนังสือ
ให้ไว้กัระวัย แต่จะให้เข้าเฝ้าฯ ก่อนนั้นไม่ได้ โยเสฟบาเลศเคียจึงพูด
กับหมอภาษาอเมริกันว่าประการใดไม่รู้ แต่หมอบอนแปลความว่า
ถ้าไม่รับหนังสือจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกันเขาจะคิดอย่างไรไม่รู้กัระวัย
แล้วโยเสฟบาเลศเคียโกรธก็กลับไป ความซึ่งระโก้พูดากันโดยฉับ
ไม่ครักยังค้างอยู่ หนังสือสัญญาข้อเก่านั้นมีอยู่ว่า ชาตอเมริกันจะ
เข้ามาณกรุงไทย (จะ) ทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุง
ทุกสิ่ง โยเสฟบาเลศเคียจะเอาความใจของโยเสฟบาเลศเคียไม่ได้ ก็
โกรธซึ่งว่ากล่าวเป็นคำแข็ง

ณวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟบาเลศเคียทำหนังสือมาให้อีกว่า
ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ในคักราช ๑๘๓๓ คือ บัมะโว

ศักราชไทยชั้นนั้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันมิให้ใครห้าม
แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครอาจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของ
พวกเจ้าภาษีนั่น คำสัญญาจึงสันกำลังหาประโยชน์มิได้ เพราะ
เจ้าภาษีคักค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขาย
กันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาชั้นนี้ และ
เพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขาย
กันจึงเป็นเหมือนหนังสือใดเป็นดังนี้เช่นหลายมาแล้ว ในศักราช
๑๘๓๘ มีกำปั่น ๒ เสาครึ่งซัดพัดมาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ซื้อน้ำตาล
ทรายขรบกพอเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ในโรงหลวงเป็น
อันมาก อันจะตีราคามิได้แต่เจ้าภาษีและเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำ
น้ำตาลทรายมีอาจะขายผิดคำเจ้าภาษี กำปั่นนั้นจึงต้องไปขอเมือง
มณฑล ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำปั่นอเมริกันมีอาจะ
เข้ามาสักลำหนึ่ง

ประการหนึ่งราชทูตจะไต่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราย การตั้งเจ้า
ภาษีทั้งว่มาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญาและการซื้อขายกับประเทศ
อื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำปั่นของไทยกำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่า
ธรรมเนียม และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมือง
นอกหรือจะขอเข้ามามิต้องเสียภาษี อันเป็นการรบกวนการของพวก
ชาวอเมริกัน ครั้นการทั้งนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทย
เป็นมิตรสหายกันก็แล้ว เป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือ
สัญญาใหม่

ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้
ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมควรด้วยใจกว้างขวางอารีรอบ ถ้าและ
ท่านผู้เป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมควรด้วยไมตรี
ต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน
ถ้าบ้านอเมริกันใดเข้ามาในเมืองไทยฉันใด ถ้าบ้านไทยก็เข้าไปที่เมือง
อเมริกันเหมือนฉันนั้น แล้วโยเซฟบาลเลกต์บอกว่า ใต้ร้างคนจีน
คนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นคนจีนคนนั้นเขียนแล้วก็พวกรุ่นนาง
ไทยพาเอาตัวจีนคนนั้นไปบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุ
ทั้งปวงของโยเซฟบาลเลกต์โดยราชทูต ตั้งแต่ออกจากเมืองจีนจนมาถึง
เมืองนี้ ครั้นได้ความแล้วก็ให้จดเขียนไว้ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อัน
ทำดังนี้ โยเซฟบาลเลกต์โดยราชทูตที่มาจากเมืองจีนเป็นในทวี เป็น
การผิด การเคืองมากนัก ทนไม่ได้จึงการจะแก้โทษเสีย

ความ ๒ ขอนท่านเสนาบดีคอยไปว่า เมื่อศักราช ๑๘๓๓
เฮคแมนรอเบตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นั้นมาหาม
กำปั่นชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ คอยอยู่เป็นหลายปี ครั้นเมื่อ
ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี ศักราชไทย ๑๑๘๔ ปี มีกำปั่นชาติอเมริกัน
เข้ามาลำหนึ่ง จะมาจับซื้อน้ำตาลทราย เป็นปลายมะสม น้ำตาลทราย
ซื้อขายกันสิ้นแล้ว น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่ข้างแต่
น้ำตาลทรายลูกค้าคนละเล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกัน
หนัก ๕,๐๐๐ บาท ครั้นนั้นนักกคามะหะหมัก นักกคาละมะหะหมัก
แขกลูกค้าเมืองมลายู (นำ) กำปั่น ๒ ลำเข้ามาจับซื้อน้ำตาลทราย

ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขายหอยละ ๒ ตำลึง ๒ บาท นัก
 กุคามะหะหมัก นักกุตากุลมะหะหมักขอให้ขายละ ๒ ตำลึง ๑ บาท
 ๒ สลึง ลูกค้าชาวคิออเมริกันเข้ามาจะซื้อหอยละ ๒ ตำลึง เจ้าพนักงาน
 เห็นว่าลูกค้าชาวคิออเมริกันไม่ได้มาค้าขายนานแล้ว ฟังจะมีมา จะช่วย
 สงเคราะห์ให้ลูกค้าชาวคิออเมริกันได้ซื้อน้ำตาลทรายไป จะไปให้เข้ามา
 ซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวลูกค้ากรุงเทพ ฯ จะให้ขายน้ำตาลทรายให้
 กับพวกอเมริกัน ให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง
 นักกุคามะหะหมัก นักกุตากุลมะหะหมัก ลูกค้าเมืองมลายูต่อไว้
 หอยละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวกอเมริกันไม่ขึ้นราคาให้
 เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อกัน ความคั่งนี้ว่า
 เจ้าภาษีกังพิกัทรากาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันประการใด กรุง ฯ
 ได้ทำสัญญาแล้วรักษาสัญญาไปชั่วฟ้าชั่วดิน ไม่ทำให้ผิดหนี้สิน
 สัญญา ใครเขาความไปเล่าบอกกับโยเสฟบาลเคียทุทจึงได้หยิบ
 ขกชนว่า และเงินซึ่งโดยสาร์เรอมาขึ้นจากกำปั่นรบ เงินคนนี้เป็นเงิน
 เขามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีน กลับเข้ามากับกำปั่นรบ
 ฝ่ายไทยจะได้รู้ว่าโยเสฟบาลเคียทุทจึงมาให้เขียนหนังสือนั้นหาไม่
 เป็นอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้องไถ่ถามถึง
 ทางไปมา ถามก็ถามเห็นความดีจะดีโทษประการใด ความขลัง
 เห็นว่าไม่ผิด กรุง ฯ รักษาสัญญาทางไมตรีชาวคิออเมริกันยิ่งนัก จะ
 รักษาไปชั่วพระอาทิตย์พระจันทร์นั้นอยู่ จะได้หมีนประมาณทำสิ่งไร
 เหลือเกินให้ โยเสฟบาลเคียทุทโกรธขงนั้นหาไม่ จะพาโยเสฟ

ขาเลศเคยทุทเข้าเผ้าตามซ่งทำหน้งส้อมมาขอ ก็ยังไม่วู้ความใน
 พระราชศาสน์ ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ท่านเสนาบดีเห็นว่า
 โยเสฟขาเลศเคยทุทเป็นคนโทโสโมโหมาก จะไปกระทำเหลือเกิน
 ในที่เผ้าเหมือนกระทำการกับท่านเสนาบดีขุนนาง และทหารพร้อมกันอยู่
 ในที่เผ้า ไม่ให้กระทำการจะวิวาทกันขึ้น ทางไมตรีก็จะมัวหมองไป
 ท่านเสนาบดีคิดเห็นโดยไปรารณจะมีให้ทางไมตรีมัวหมอง จึง
 มีใ้ให้นำโยเสฟขาเลศเคยเข้าเผ้าทุลละของฯ ใช้ระมีความรังเกียจ
 ในชาติอเมริกันนั้นหาไม่ ราชศาสน์นั้นโยเสฟขาเลศเคยทุทส่งให้
 ธีระวัย ไม่ส่งให้จึงไม่วัย ความดังนี้ให้กำมะโคขรหิตขุนนาง
 นายทหาร และทหารในกำปั่นรบพิเคราะห์ความคุเถิด ถ้าและขุนนาง
 ผู้ใหญ่ในเมืองอเมริกันจะแต่งให้ขุนนางผู้ใดเข้าไปพูดควยทางไมตรี
 ค่อยไป ขอคนที่มิสติขัญญาอิชฉาสัยไม่เขียนโทโสโมโห ให้ (เหมือน)
 เอกแมนรอเบกเข้ามาทำหน้งส้อมสัญญาครั้งก่อน จะได้พูดควยราวสัย
 โดยดี ผ่อนปรนตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ย่าง ทางไมตรีและไมตรี
 ยิงนานจะได้ ยิงสนธิขักยาวสัยค้ำไปภายหน้า หน้งส้อมาณวันอาทิตย์
 ชน ๙ ค่ำ เดือน ๖ บจข โทศก

ครั้นถึงณวันเสาร์ชน ๙ ค่ำ เดือน ๖ ท่านเสนาบดีสั่งให้จัก
 กาแฟกระสอบ ๑ ใบชาหีบใหญ่หีบ ๑ น้ำตาลทรายหนัก ๑๑ หาย
 มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทลาย ผลตาลเฉาะ ๖๐ ทลาย มอบให้กรมการ
 เมืองสมุทรปราการ ลงไปให้กำมะโคขรหิตนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน

ครั้นถึงกำหนดวันวันจันทร์ ชน ๑๑ คำ เดือน ๖ จงเอาเรือแห่งทราย
ที่เตรียมไว้ ๒ ลำ มารับโยเซฟ บาเลศเคีย กะบีตันปรอน มิชชันนารี ยอน
มิชชันนารี เหา มิชชันนารี สมิท มิชชันนารี คิน มิชชันนารี บุตร หลวง
วรมสรเทศฝรั่ง หลวงธำ เจ้ากรมทหารปืนใหญ่ นายยิ้ม นายใหญ่
ล่ามฝรั่ง ไปลำหนึ่ง หลวงวรมสรเทศเจ้ากรมทหารปืนใหญ่จะเรือทั้งสองลำ
ทุกดลงไปยังเมืองสมุทรปราการลำหนึ่ง ได้มอบหนังสือที่มิไปลง
กำมะโค ให้นายยิ้มล่ามลงไปยังให้กำมะโคที่กำปั่น ครั้นทุกดลงไปถึง
เมืองนครเขื่อนขันธ์ เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทุกชั้นพักที่ศาลากลาง
ไว้รักษาไว้ ๑๐ สำหรับ สำหรับ หวาน ๑๐ สำหรับ ลูกไม้ น้ำร้อน น้ำชา
เลี้ยงทุก ครั้นลงไปถึงเมืองสมุทรปราการเพลาย่ำ ๔ โมงเศษ
เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทุกชั้นพักที่ศาลากลาง จึงพักกับข้าวของกิน
อย่างฝรั่งมาเลี้ยงทุก แล้วโยเซฟ บาเลศเคียทุก กะบีตันปรอน
มิชชันนารี บุตร มิชชันนารี ยอน มิชชันนารี สมิท มิชชันนารี เหา มิช
ชันนารี คิน นายยิ้ม นายใหญ่ล่าม ลงเรือของกะบีตันปรอนไปลง
กำปั่นนอกหลังเต่า

ครั้นวันวันชน ๑๕ คำ เดือน ๖ ปีจอ ไทศก กะบีตันปรอน
มิชชันนารี มะตุณ มิชชันนารี ยอน มิชชันนารี คิน มิชชันนารี เหา มิช
ชันนารี สมิท นายยิ้ม นายใหญ่ กลับมาจากกำปั่นรบอเมริกัน กำ
มะโคหรือหิคมหนังสือตอบมาถึงพระนายไวยวรรณาดฝากนายยิ้มล่ามขึ้น
มาดบยหนึ่ง โยเซฟ บาเลศเคียทุกหนังสือมาถึงเจ้าคุณท่านพระยา
ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ให้มิชชันนารี บุตรมาดบยหนึ่ง และ

ขาเลศเคยถูกชนจากเกาะ ได้ว่าทำอย่างนั้นไม่ถูก ต้องว่าอย่างนั้น
 เป็นความประมาทเปรสิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน แล้วประมาทไมตรี
 ขาถืออเมริกันทั้งสิ้น ขุนนางไทยทั้งสิ้นก็ทำอย่างนั้นก่อนขาเลศเคย
 ยังไม่ถึงปากน้ำ ขุนนางไทยได้บอกความอันนี้ จะว่าต่อไปด้วยความ
 ที่ระวายนหนังสือเปรสิเคนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน ทูตขาเลศเคยได้
 อ่านหนังสือพิมพ์ที่เฮกแมนรอเขตเข้ามากรุง ๑ ครั้งก่อน หาเห็นมี
 ข้อความซึ่งแรงที่จะระวายนหนังสือของเปรสิเคนต์ประการใดไม่ เพราะ
 อย่างนั้นขาเลศเคยจึงไม่มีข้อที่ระบุ เมื่อการระลึกทูตอังกฤษเข้ามา
 ทำหนังสือสัญญาที่กรุง ๑ มีข้อความเป็นประการใดก็ได้ไว้ในหนังสือ
 พิมพ์ทุกข้อ เมื่อทูตการระลึกหนังสือเจ้าเมืองมังกล่าเข้ามาถวายนั้น
 เสนาบดีได้มาประชุมพร้อมกันเหมือนอย่างที่บ้านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ๑
 เมื่อทูตการระลึกจะส่งหนังสือให้ขุนนางไทยนั้น ขุนนางไทยได้สัญญา
 ว่าหนังสือนั้นจะแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงจะเอาต้นหนังสืออังกฤษ
 คำที่แปลออกเป็นไทยไปถวายเมื่อเพลาทูกการระลึกเจ้าแผ่นดินนั้น ทูต
 หาได้เห็นขุนนางผู้ใดที่เอาต้นหนังสืออังกฤษและคำที่แปลออกเป็นไทย
 อ่านถวายไม่ เพราะขาเลศเคยเห็นในหนังสือนั้นแล้ว ขาเลศเคยจะทำ
 เหมือนอย่างทูตการระลึกเข้มานั้นไม่ได้ ลึกคำสั่งของเปรสิเคนต์
 เจ้าแผ่นดินอเมริกัน และหนังสือของขาเลศเคยที่แปลเป็นภาษาไทย
 ส่งให้กับเสมียนผู้คุม ความในหนังสือนี้เป็นหนังสือเปรสิเคนต์
 ดยขหนึ่ง หนังสือขาเลศเคยดยขหนึ่ง เจ้าคุณไกรราชินหนังสือนั้นแล้ว
 กับเจ้าคุณไกรว่าความที่ภาษาน่าทูลทราชนั้น เจ้าคุณไกรได้บอกทรง

ว่าภาษมี ภาษไม่มี เจ้าคุณว่าใครเอาความไปบอกกับชาวเลศเตี้ยว่า
 ภาษมี ทำไมชาวเลศเตี้ยว่าเจ้าภาษตั้งพักตร์ราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้า
 ซอซายกันไม่ได้ ให้ผิดหนึ่งสี่สัญญา ชาวเลศเตี้ยตอบว่า ชั่งลูกค้า
 ซายซอกันเองไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ลูกค้าจะชื่อน้ำตาลทรายที่เจ้าภาษ
 ไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ตำแหน่งที่เคยชื่อน้ำตาลทรายที่ในกรุง ฯ ควรที่จะ
 เชื้อได้ ไม่บอกให้ชาวเลศเตี้ยรู้ความ น้ำตาลทรายที่กรุง ฯ ทั้งสิ้น
 ต้องไปหาเงิน ๒ คน ซอเสี่วฉิมผู้ใหญ่ ๑ เสี่วียง ๑ คน ๒ คน
 นั้นควราคาน้ำตาลทรายแล้วที่หลังขายกับลูกค้าตามชอบใจ ทุกราคา
 แพงกว่าเจ้าของโรงน้ำตาล ฯ ขายราคาน้ำตาลทรายถูกกว่าที่กรุง ฯ ก็
 ยรมักไกรอยู่ และน้ำตาลทรายที่ลูกค้าบรรทุกเข้ามาขายณกรุง ฯ นั้น
 เกือบเข้าในคลังหลวงเสียเกือบหมด ถึงเวลาเจ้าภาษจะต้องการขาย
 ก็เอาออกขาย ความกังขาชาวเลศเตี้ยว่าไทยทำผิดหนึ่งสี่สัญญา
 ประเทยวันชาวเลศเตี้ยเห็นว่าเป็นความผิดจริง ในหนังสือชาวเลศเตี้ย
 ได้เขียนแต่เกิมนั้นได้ขอให้แปลงความกังขาสืบใหม่ และนำมัน
 มะพร้าวเป็นของซอซาย ของอื่น ๆ ก็มีภาษเหมือนกันกับน้ำตาลทราย
 เมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๔๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๕) ในขันั้นราคามัน
 มะพร้าวหาบละ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึงบ้าง ๑ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง
 บ้าง ในเดี๋ยวนั้นเจ้าภาษเก็บไว้จำหน่ายเอง ราคามันมะพร้าวเป็น
 หาบละ ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง แล้วเอาออกขายปลีกพอใช้สอย
 กันที่กรุงเทพ ฯ หาบ ๑ เป็นราคา ๑๒ บาทบ้าง ๑๕ บาทบ้าง ก็ทำ
 ผิดสัญญาอีกอย่างหนึ่ง เหล็กกล้าและเหล็กอื่น ๆ ที่ใดเขามาขาย

กำนันอเมริกันที่ใดเลยค่าธรรมเนียมวาระ ๑,๗๐๐ บาทแล้ว ลูกค้า
จะซื้อเหล็กนั้นยังต้องเสียภาษีอีกหยาบละ ๑ บาท เพราะอย่างนั้นราคา
เหล็กจึงสูงจนหยาบละ ๑ บาท หาได้ยอมให้บาลเคเคียเทศน์ทำทาง
ปรักขาราชการของทุกไม่ บาลเคเคียจะใคร่พูดความอื่น ๆ เป็นความ
สำคัญหลายอย่าง ท่านเสนาบดีจะได้ปรักขากันอย่างนี้เป็นอย่างหนึ่ง
ขอได้โปรดให้กงสุลอเมริกันเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ คนหนึ่ง ถ้าไม่โปรด
ให้กงสุลเข้ามาอยู่ จะทำหนังสือสัญญาประการใดก็ไม่เป็นผล

เจ้าคุณแก่ความที่รับเอาตัวเงินของทุกไปได้ถามไล่เลียงความนั้น
ว่าไม่ถูก เพราะว่าคุณพระนายไวยวรรณาทให้คนที่ปากน้ำไปเอาตัวเงิน
มาคุมไว้ แล้วส่งขึ้นมาณกรุง ฯ ได้เลียงไล่ถามความต่อไป เมื่อ
แรกถามขุนนางก็จะต้องรู้ว่าเป็นคนของทุกบาลเคเคีย ทูตจะต้องให้
ขุนนางรู้ว่าความนั้นเป็นความผิด แล้วผิดก็ขมธรรมเนียมมันขัดต่อก
ข้าพเจ้าขอคำนับมายังเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ เป็นอันนี้ หนังสือ
เขียนที่บ้านราชทูตอยู่ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ คักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี
จอโทศก หนังสือฉบับนี้ไม่ได้คอย

หนังสือกำมะโตคอยมาถึงพระนายไวยวรรณานั้น แผลออกได้
ความว่า หนังสือกำมะโตหรือทนายทหารและกองทัพบกของเมืองอเมริกัน
ข้างอินเคีย คำนับมาถึงท่านพระนายไวยวรรณาท ผู้ใดยังค้ำกำนันรบ
และปากน้ำณกรุงเทพ ฯ ให้ทราบ ถ้วยได้รับหนังสือของท่านเขียน
มาแต่กรุง ฯ ณวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๖ เล่าความซึ่งทูตอเมริกันมีโยเซฟ
บาลเคเคีย ได้กระทำการเมื่อมาจัดแจงว่ากล่าวถ้วยหนังสือสัญญา

อเมริกันนคร ๓๐ นั้น อนึ่งคำนับมาถึงต่อไปว่า หนังสือของท่าน
ซึ่งมออกมาถึงด้วยการครั้งนี้ ก็จะมีไปถึงเพรสิเดนตเมืองอเมริกัน
ข้างเหนือให้ทราบด้วยคำนับมาถึงท่าน หนังสือเขียนที่เรอกำขึ้นรบ
ปลื้มประโมททอดที่ไกลเกาะนั้น เมื่อวันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๖ ปีจอ
โทศก รัตนขันธ์อยู่ (ถึบ) คุณพระนายไวยวรรณ

และหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกันที่บาละเคเตียถือเข้ามาว่าเป็น
ราชคาสนั้น มีสำเนาเข้ามาด้วย ได้ขอคัดลอกเอาสำเนามาจาก
หนอออเมริกันไว้ ความในสำเนานั้นมีว่า

สากริเตเลอ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากัน
เป็นเมืองเดียว คำนับมาถึงท่านผู้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ในพระมหานคร
ครือยรยา การท่านผู้เป็นมิดคัสทายอันใหญ่อันประเสริฐ เราได้ลงไป
เลือกให้มีโยเสฟบาละเคเตียไว้ ให้เป็นราชทูตผู้ใหญ่ ไปอาศัยใน
เมืองของท่าน ให้รับพระที่ปรึกษาว่ากล่าวด้วยความอันเป็นข้อใหญ่
หลายข้อ อันเป็นการสำหรับเมืองอเมริกันกับมหานครครือยรยา เรา
ขอให้ท่านไปรคปรานยังกันรักษามิคโยเสฟบาละเคเตียไว้ อันเพราะที่
ให้มีชื่อจะไ้ทำให้พนักงานนี้สำเร็จโดยสะดวก มิคโยเสฟบา
ละเคเตียผู้นี้รู้ว่าเป็นประการใด ขอให้ท่านวางพระทัยเชื่อได้ ถ้า
จะว่าข้าพเจ้าถือไมตรีต่อท่านเป็นชนิดใด จงเชื่อเถิดเป็นความจริง
ข้าพเจ้าขอพระเป็นเจ้าทรงพระกรุณารักษาท่าน ผู้เป็นมิดคัสทายและ
ประเสริฐ ให้จำเริญพระชันษาเถิด ข้าพเจ้าจึงปิดตราสำหรับเมือง
อเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองเข้ากันเป็นเมืองเดียวนั้นเป็นสำคัญ และเขียนชื่อ

ของข้าพเจ้าลงเป็นสำคัญด้วย ณ เมืองวอชิงตันในศตวรรษที่ ๑๘๔๔
เดือนออกัสต์ ๑๖ ค่ำ นับแต่อเมริกันทั้งเป็นเมือง ๗๔ ปี

แปลเป็นไทย จุลศักราช ๑๒๑๑ ปี เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ยะกา
เอกศก

ความในหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งขานเลศเคียวว่าเป็น
หนังสือให้เข้ามาเป็นสำหรับตัวนั้นได้ความว่า สากรีเตเลอ ผู้เป็น
เจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ให้มาแก่นางผู้ใหญ่ผู้ควรจะรับหนังสือ
ให้เข้าใจเถิดว่า มิคโยเสฟขานเลศเคียวเป็นชาวเมืองอเมริกันนั้น เรา
ไว้วางใจในมิคโยเสฟขานเลศเคียวเป็นอันดีว่า เป็นผู้ซื่อสัตย์มีสติปัญญา
เราจึงตั้งมิคโยเสฟขานเลศเคียวนี้ให้ว่าความสิทธิขาด ให้รับพระฉาย
ข้างเมืองอเมริกัน เป็นพนักงานสำหรับจะไต่ ไปสู่หลวงปรึกษากันกับ
ผู้ใด ๆ ที่พระมหากษัตริย์ผู้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยาขึ้น ได้
ตั้งให้ มีความสิทธิขาดเหมือนกัน จะไต่เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่ง
จัดแจงทำไว้ในบั้นโรง ล่วงมาไต่ ๑๔ ปีแล้ว ออกรมาปรึกษาแล้ว
จะได้แปลงเปลี่ยนเสียบ้างเติมเข้าบ้าง เมื่อปรึกษาคับการทางไมตรี
และการซื้อขายและข้อความใด ๆ อันเป็นเหตุที่การจะปรึกษาให้ตกลง
เห็นพร้อมกันแล้ว มิคโยเสฟขานเลศเคียวจะได้ลงชื่อเป็นสำคัญ
ฝ่ายข้างเมืองอเมริกันนั้น แล้วจะได้เอาหนังสือสัญญานั้น ส่งออกไปให้
แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันนั้น เมื่อเจ้าแผ่นดินอเมริกันก็ปรึกษา
เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จะได้ลงชื่อของเจ้าแผ่นดินนั้นเสร็จแก่กัน
ด้วยเหตุที่ว่ามาแล้ว เราจึงขัตตราสำหรับแผ่นดินเมืองอเมริกันเป็น
สำคัญ ได้เขียนชื่อของเราด้วยที่เมืองวอชิงตันในศตวรรษที่ ๑๘๔๔

๑๘๔๘ เดือนธันวาคม ค่ำ เป็นฤกษ์กราช ๑๒๑๑ ปี เป็นเดือน ๘
แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาเอกศก สันความในหนังสือ ๒ ฉบับเท่านี้

ต้นหนังสือและสำเนาหนังสือ ๒ ฉบับ ขาเลศเทียบทุกไม้ได้ส่ง
ให้ ขาเลศเทียบจะขอเข้าเฝ้าถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เทียบ
ขาเลศเทียบไม่ได้เข้า ต้นหนังสือสำเนาหนังสือขาเลศเทียบทุกก็พากลับ
ออกไปเมืองอเมริกันทั้งสองฉบับ ว่าเมื่อขอลอกไว้จากหมออเมริกัน

เงินเลี้ยงที่มากำขึ้นลำเคียวกับโยเซฟขาเลศเทียบ ๆ ว่าจ้างเงิน
(เลี้ยง) มาเขียนหนังสือ ชุนนางเอาตัวเงิน (เลี้ยง) มาไถ่ถามนั้น
ถามได้ความว่า

ข้าพเจ้าเงินเลี้ยงแต่จวนแซ่หลิมให้การว่า เคยข้าพเจ้าอยู่เมือง
หัวเนียกยแวงเมืองตังเลง เมื่ออายุข้าพเจ้า ๒๗ ปี ข้าพเจ้าโดยสาร
สำเภาลูกค้าเมืองตังเลงเข้ามาณกรุงเทพฯ ได้ ๒ ปีหนึ่ง หมอकिनฝรั่ง
อเมริกันเชิญให้ข้าพเจ้าสอนหนังสือจีน ข้าพเจ้าได้สอนหนังสือจีน
หมอकिनอยู่ได้ประมาณ ๘ ปี หมอकिनให้ค่าจ้างข้าพเจ้าเป็นเงินตรา
เกือนละ ๔ ตำลึง แล้วหมอकिनสรวลเสวนาของหมอकिनว่า
ประเสริฐ ข้าพเจ้าก็เชื่อดู ข้าพเจ้าจึงเข้ารับฝรั่งชาติอเมริกัน
จนทุกวันนี้ จะเป็นเดือนใดข้าพเจ้าจำมิได้ หมอकिनโดยสาร
กำปั่นออกไปอยู่เมืองจีนได้ประมาณ ๓ ปี เมื่อมะแมนพศก
(พ.ศ. ๒๓๘๐) ข้าพเจ้าโดยสารกำปั่นส่งพระราชสาส์นออกไปณเมือง
กวางตุ้ง ข้าพเจ้าไปสอนหนังสือจีนหมอकिनอยู่ที่ฮ่องกงได้ประมาณ
๓ ปี เมื่อเดือนข้างแรมก็ค่าจำมิได้ หมอकिनไปเมืองมาเก๊า

หมอคินกลีบเข้ามาบอกกับข้าพเจ้าว่า กำนันรชชาติอเมริกันมา
 ทออยู่ที่หน้าเมืองมาเก้าลำหนึ่ง จะเข้ามาณกรุงเทพฯ ได้ไปว่า
 ขอแก้กระยัตินายกำนันจะโดยสารเข้ามาณกรุงเทพฯ ด้วย นายกำนันก็
 ขอมให้โดยสาร ครั้นณวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ นายกำนันมีหนังสือ
 มาถึงหมอคินว่า กำนันรชนกำหนดจะไ้ไปให้หมอคินไปลงกำนัน
 ข้าพเจ้ากับหมอคินก็ขึ้นของจากเรือเล็ก ให้มาส่งขึ้นกำนันรชชาติหน้า
 เมืองมาเก้าอยู่ที่กำนันวันหนึ่ง

ณวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปรภาเอกศก กำนันรชชาติอเมริกันออกไ้
 ไปจากเมืองมาเก้ามาลงทะเล ๔ วันถึงปากน้ำเมืองหฺยวน ขุนนาง
 ญวนนายท่านลงมาตามก้ำกำนัน ได้ทราบความแล้มีหนังสือบอกขึ้น
 ไปถึง ฝรั่ง เมืองหฺยวนว่า กำนันรชชาติอเมริกันมาทออยู่ที่
 ปากน้ำลำหนึ่งอยู่ประมาณ ๑๒ วัน ญวนนายท่านลงไปบอกกับนาย
 กำนันว่า ฝรั่ง เมืองหฺยวนลงมาที่ปากน้ำแล้ว จะมาผูกประการใด
 ก็ให้นายกำนันขึ้นไปที่พักน้ำเดิม นายกำนันทราบความว่าฝรั่งเมือง
 หฺยวนลงมาอยู่ที่ปากน้ำ ขุนนางนายกำนันชาติอเมริกัน ๕ คนกับ
 ลูกเรือคนต่อประมาณ ๑๐ คน ข้าพเจ้ากับหมอคินก็ขึ้นไปด้วย
 ข้าพเจ้าเห็นที่ปากน้ำมี โรงงกัวน ชื่อประมาณ ๑๐ คอกหลังคา
 มงกระเบื้องหลังหนึ่ง จะเป็นกัทองนั้นข้าพเจ้าหาได้สังเกตไม่ ข้าพเจ้า
 เห็นฝรั่งเมืองหฺยวนนั่งเก้าอี้อยู่ ญวนสองาว ถัดขวา ถัดโล้
 ยืนอยู่ข้างหน้า ๒ แถว ๆ ละ ๑๐ คน ขุนนางฝรั่งอเมริกันไปถึง ฝรั่ง
 ก็นั่งขึ้นค้อนรับ แล้วนั่งลงพูดกันเป็นภาษาอังกฤษ จะพูดกันประการ

โคข้าพเจ้าหาทรายไม่ พวกกันอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง จึงตกให้ญวน
 จักไต่อย่างฝรั่งไต่หนึ่ง เชิญให้นายกำปั่นกิน นายกำปั่นก็ไม่กิน
 พวกกันแล้วก็กลับลงมากำปั่น ข้าพเจ้าถามหมอกันว่าขึ้นไปพวกกันด้วย
 ความสิ่งไร หมอกันจึงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นายกำปั่นขึ้นไปพัก
 กับจัตกัจะระมาทำหนังสือสัญญาค้าขายที่เมืองญวน จึงตกว่าสินค้า
 ที่เมืองญวนมีน้อย ลูกค้าใหญ่ที่รับรองสินค้าก็ไม่มี ที่จะมาค้าขาย
 นั้นเห็นจะไม่ได้ นายกำปั่นจึงแรงคักนำหาฟันไต่ได้เร็วแล้ว ครั้น
 ๒ วันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ นายกำปั่นก็ออกใช้ใบจากปากน้ำเมืองหุขวน
 มาลงทะเล ข้าพเจ้าได้พบกับหมอกันว่า ฝรั่งชาวอเมริกันจะเข้า
 มาทรง ๑ ด้วยราชการสิ่งไร หมอกันบอกกับข้าพเจ้าว่า จะเข้ามาทำ
 หนังสือสัญญาค้าขายกับกรุงเทพฯ ใหม่ จะขอลดค่าธรรมเนียมให้น้อย
 ลงกว่าที่มาทำหนังสือสัญญาไว้ครั้งก่อน หมอกันได้พูดให้ข้าพเจ้าฟัง
 แต่เท่านั้น กำปั่นใช้ใบมากกลางทะเล ๑๐ วัน ๒ วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๕
 ถึงปากน้ำเจ้าพระยา อยู่ ๒ วันข้าพเจ้าเห็นกำปั่นไฟฝรั่งชาติอังกฤษ
 แล่นกลับออกไป ครั้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ฝนไว้วรรณาให้เรือ
 ขจรทุกของออกไปให้กำปั่น ข้าพเจ้าจึงโดยสารมาด้วย มาถึง
 ท่าเมืองสมุทรปราการ ขุนนางจะซื้อไรหาทรายไม่ เอาตัวข้าพเจ้า
 ไปถามจกหมายเอาถ้อยคำข้าพเจ้าไว้ แล้วส่งข้าพเจ้ามาลงกรุงเทพฯ สัน
 คำให้การข้าพเจ้าเท่านั้น

ขาลูกเคียบทุกเข้ามาครั้งนี้ เจ้าพนักงานจกของแต่งเรือนทุกและ
 จกของทักและจ่ายของหลวงในนี้

วันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก พระยาพิพัฒน์โกษา
 รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า
 เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ยาเลศเตียขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรี
 ยาเลศเตียซึ่งกำปั่นรบเข้ามา กำปั่นกินน้ำลึกเข้ามาปากน้ำไม่ไ้ให้เรือ
 ออกไปรับตัวยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอคน ๑ คนใช้ ๑ รวม ๔ คน
 กำหนดจะได้เข้ามาถึงกรุง ฯ ขึ้นอยู่เรือนพักนำวิกประยวงค์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก เพลาเช้า นั้น สักการะไปเยี่ยม
 เติงมาจากกรมท่าไปตั้งให้ยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม
 ๓ หลัง พระคลังวิเศษเอามั่งแพรไปผูกให้ยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑
 หมอ ๑ รวม ๓ หลัง พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเตียง ๓ ฟูก ผ้าขาว
 ไปปูฟูก ๓ ฟูก หมอนหนุนศีรษะ ๓ ใบ หมอนข้าง ๓ ใบ ให้ยาเลศเตีย ๑
 ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ คน ให้รักษารักษาอย่างเชียวต่อพระคลัง
 ในซ้ายไปตั้งให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้พระคลังในซ้ายจ่ายอย่างเชียวให้รักษาทะ
 องค์ ๓ ใบ ให้กรมพระกลาโหมจ่ายค่าน้ำให้กรมเมือง ๒ ใบ ให้กรม
 เมืองรับเอาค่าน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปตั้งให้ฝรั่งแขกเมือง ๒ ใบ ให้
 กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่งและทหาร ๑๐ วัน ไปครั้งหนึ่งครั้งละ
 ๓๐ ถังกว่าฝรั่งจะกลับ และพระคลังราชการหาซื้อช้อน ๒ ช้อนไปปูเตียง
 ให้ฝรั่ง ๓ ผืน เสื้อห้อย ฟันหวัก น้ำมันมะพร้าว ให้เจ้าพนักงาน
 ข้างที่เร่งเอาสิ่งของไปเก็บมณ โรงพักฝรั่งแต่ณวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕
 เพลาเย็นให้พร้อม และให้ขุนศาลมหาดไทย ขุนศาลกลาโหม ขุนศาล
 ราชทัณฑ์จัดแจงแต่งสิ่งของเวียนกันไปทักฝรั่งเมืองอเมริกัน มหาดไทย

วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๑ กลาโหม วันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๒
 กรมวังวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๓ กรมนาวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๔
 กรมเมืองวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๕ กรมท่าวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ที่ ๖
 และให้เจ้าพนักงานทั้งนิจตั้งของเวียนกันไปทักแซกเมืองฝรัง ๓ วัน
 ครั้งหนึ่งกว่าแซกเมืองจะกลับไป และส่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็น
 เงิน ๑ ตำลึงงทุกครั้ง แล้วให้ทำหางว่าวขึ้นเล่มขนตรา ขึ้นกรมท่า
 งทุกครั้ง

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษาธิบดีพระราชาโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระ
 กรณาไ้รคเกล้าฯ สั่งว่า ให้กรมนาเอน้านมโคมาจ่ายให้ฝรังแซก
 เมืองแต่วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เผลาเข้าเสมอทุกวันกว่าฝรังแซก
 เมืองจะกลับไป

วันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ บัจอโศก ไ้รคเกล้าฯ ให้พระราชทาน
 เงินกับขุนนางอเมริกันให้ซื้อจ่ายรับพระราชทาน ๑ ชั่ง ให้พระคลังมหา
 สมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑ ชั่ง ให้พระคลังวิเศษไปรับเอาเงิน
 ค่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ลงไปฉนวนท่านพระยาศรีพิพัฒน์
 รัตนราชโกษา แต่วันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ บัจอโศก เผลาเข้า
 ะไ้พระราชทานให้กับขุนนางอเมริกัน

วันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ บัจอโศก หมายไปว่า ให้
 หลวงอุดมภักดีางวางฉพายจัตเวียรายยาว ๑๑ วาลาหนึ่ง มีก้นยา
 ให้นายนิค นายซิก จักหนักข้างหนักหลัง แต่งให้ครบกะตง ให้มา
 คอยรับฮาลักษณักขาน ๒ ชัน ใ้รับหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันที่โรงพัก

หน้าวัดประยุรวงศาวาสแต่วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเข้า ล่ามเอา
หนังสือมาส่งให้ อาลักษณ์เอาหนังสือใส่พาน ๒ ชั้น กลับมาประทับหน้า
พระตำหนักน้ำ ให้อาลักษณ์เอาหนังสือมาส่งณโรงพระมาลาภยา
แล้วให้พันพม พันเทพราชจ่ายเลขให้นายนิคนายชิต แล้วนายนิค
นายชิตไปรับเสื่อแครงหมวกแครงต่อชาวพระคลังเสื่อหมวกให้ครบกระทรง
แล้วให้นายเวรกรมพระอาลักษณ์เอาพาน ๒ ชั้น ไปลงเรือหน้าพระ
ตำหนักน้ำ

วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ บ่ายโทศก เพลาเที่ยงไปรับหนังสือ
อเมริกันณโรงพักหน้าวัดประยุรวงศาวาส ล่ามส่งหนังสือให้แล้ว ให้
อาลักษณ์ใส่พาน ๒ ชั้น มาถึงหน้าพระตำหนักน้ำ แล้วให้เอาหนังสือมา
ส่งณตึกพระมาลาภยา แล้วให้นายเวรกรมทำรับเอาหนังสืออเมริกัน
ไปแปล ให้พระคลังเสื่อหมวกจ่ายเสื่อแครงหมวกแครงให้กับนายนิค
นายชิตให้ครบพลพาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง เงินซึ่งเคยพระราชทาน
ให้ทูตเข้ามาแต่ก่อน ๆ ก็ยี้ให้ขุนศาลทักทูนั่น ทูตเข้ามาครั้งนี้ให้ท
หาได้พระราชทานและจึกของให้ขุนศาลจึกของมาทักไม่ แต่เงินค่า
กับข้าวซึ่งทำเลี้ยงทูนั่น ให้เรียรายเอาเงินที่เจ้าภาษีขึ้นในกรมทำ
พระคลังสินค้า ให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่งจึกพ่อครัวทำกับข้าว

รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลเลสเดย์
ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ แท้ที่สืบสวนได้

- ๑ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๒ เจ้าพระยาพระคลัง (ทิศ) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๔ เวลานั้นลงไปตั้งสกลเลขอยู่ที่เมืองชุมพร
- ๓ พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔
- ๔ พระยาราชสุภาวดี (โต) คือเจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก ในรัชกาลที่ ๔
- ๕ พระยาสุรเสนา (สุก) เป็นเจ้าพระยามราช ในรัชกาลที่ ๔
- ๖ พระยาโชฎุกราชเศรษฐี (บุญมา) เป็นพระยาไกรโกษา ในรัชกาลที่ ๔
- ๗ พระยาพาราชมนตรี (นาม)
- ๘ พระยาพิพัฒน์โกษา (บุญศรี) เป็นพระยามหาอำมาตย์ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมาในรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาสุรธรรมมนตรีในรัชกาลที่ ๕
- ๙ พระยาเพชรชฎา สืบไม่ได้ความ
- ๑๐ พระยาราชวังสรรค์ (บัว)

- ๑๑ พระยาวิเศษสงคราม (จัน นามสกุลตั้งว่า เบนิกัด)
- ๑๒ พระยาวิเศษศักดา สืบไม่ได้ความ
- ๑๓ พระยาสวัสดิการ (ฉิม) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้าฉิม
- ๑๔ พระพิทักษ์ทศกร (ยัง) เรียกในจดหมายเหตุข้างแห่งว่า เจ้ายัง
- ๑๕ พระนายไวยวรรณ (ช่วง) ต่อมาเป็นพระยาศรีสุริวงค์ งามงาม
มหาเล็ก ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาศรีสุริวงค์ ที่สมุห
พระกลาโหม ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีสุริวงค์
- ๑๖ พระมหามนตรี (สวัสดิ์) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยาสุรเสนา
- ๑๗ พระสุริยภักดี (นุช) ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยามหามนตรี
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอมราช และเป็นเจ้าพระยาภูธราภัย ที่
สมุหนายก
- ๑๘ พระนรินทรเสนี สืบไม่ได้ความ
- ๑๙ เม็นราชามาตย์ (ชำ) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาวิวงค์
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี
- ๒๐ หลวงอาณรังค์ สืบไม่ได้ความ
- ๒๑ หลวงวรมสฺรเทศ สืบไม่ได้ความ
- ๒๒ หลวงฤทธิสฺรเทศ สืบไม่ได้ความ
- ๒๓ หลวงฤทธิสำแดง สืบไม่ได้ความ

- ๒๔ ขุนปรีชาชาญสมุท (ทิศ) ฝรั่งเรียกว่ากัปตันทิก เป็นข้าหลวง
 เฝ้าในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลที่ ๔
 เป็นหลวงสุรอาสา
- ๒๕ นายยิ้ม เป็นฝรั่ง ชื่อเซมส์ เซลล์
- ๒๖ นายใหญ่ ลีบไม้ไค้ความ
- ๒๗ หมอยอน เทเลอ โยนส์ (ในจดหมายเหตุเรียกกันว่าหมอยอน)
 เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๗๖
- ๒๘ หมอกิน เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ
 เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๘ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๒๙ หมอมะตุณ เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกเปรสบิเตอร์ียน มา
 อยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๘๐
- ๓๐ หมอเฮาส์ ในจดหมายเหตุเรียกว่า หมอเฮา เป็นหมอยาใน
 พวกมิชชันนารีอเมริกันเปรสบิเตอร์ียน มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๘๐ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕
- ๓๑ หมอสมิท เป็นมิชชันนารีพวกบัพติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๘๒ เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางกอกเหลม อยู่มาจนถึง
 รัชกาลที่ ๕